

№ 165 (31134) 11 sentyabr 2026-cı il, cümə

Xalqın qəzeti!

Xalq qəzeti

Gündəlik ictimai-siyasi qəzet

1919-cu ildən çıxır

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin İşlər İdarəsi

Azərbaycanda yerli istehsalın genişləndirilməsi idxalın azalmasına, ixracın artmasına yönəlib

Prezident İlham Əliyev Qaradağ kağız və gigiyenik məhsullar müəssisəsinin açılışında

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev sentyabrın 10-da paytaxtın Qaradağ rayonunda “Fabriora Group” Məhdud Məsuliyyətli Cəmiyyətin (MMC) kağız və gigiyenik məhsulların istehsalı müəssisəsinin açılışında iştirak edib.

İqtisadiyyat naziri Mikayıl Cəbarov və “Fabriora Group” MMC-nin təsisçisi İbrahim Uygur dövlətimizin başçısına müəssisənin fəaliyyəti barədə məlumat verdilər.

Bildirildi ki, müəssisədə həm yerli bazar, həm də xarici ölkələrdən gətirilən xammal və materiallardan istifadə olunmaqla kağız və gigiyenik məhsullar, o cümlədən uşaq bezləri, müxtəlif salfetlər və yuyucu vasitələr istehsal ediləcək. On bir hektara yaxın ərazidə yerləşən müəssisədə Almaniya, İtaliya və Türkiyənin müasir və yüksək avtomatlaşdırılmış istehsal texnologiyaları tətbiq olunacaq.

(ardı 2-ci səhifədə)

Vaşinqton “ölü” düzəlişi ləğv edəcəkmi?

Söhbət sovet dövrünün məhdudiyyətindən gedir

Azərbaycan və Mərkəzi Asiya ölkələrinə münasibətdə hələ də qüvvədə qalan Cekson-Venik düzəlişinin ləğvi məsələsi yenidən gündəmə gəlib. İlk baxışdan bu, ABŞ qanunvericiliyində köhnə bir müddəanın aradan qaldırılması kimi görünə bilər. Əslində isə məsələnin arxasında Vaşinqtonun Cənubi Qafqaz və Mərkəzi Asiyaya münasibətində baş verən dəyişiklik dayanır.

(ardı 9-cu səhifədə)

Bakı–Ankara: birgə layihələrə doğru

Səhifə ⇒ 9

Bakıda qlobal iqlim müzakirələrinin 4-cü günü

Səhifə
8

Sülh marafonu: Bakının İrəvandan önəmli gözləntisi

Səhifə ⇒ 10

Azərbaycan – Türkiyə dostluğu və qardaşlığının enerji ortaqlığı

Səhifə ⇒ 13

Naxçıvanın Fransa arxivindən görünən dünəni

Səhifə ⇒ 14

Azərbaycanın yəhudi icmasına

Hörmətli həmvətənlər!

Sizi yəhudi xalqının əlamətdar bayramlarından olan Roş ha-Şana münasibətilə ürəkdən təbrik edir, ən səmimi arzu və diləklərimi yetirirəm.

Azərbaycan tarixən müxtəlif sivilizasiyaların qovuşduğu məkan olmuş, burada ayrı-ayrı xalqların və etiqadların nümayəndələri arasında qarşılıqlı hörmət və etimada, dostluq və qardaşlığa əsaslanan nümunəvi ictimai münasibətlər formalaşmışdır.

Müasir Azərbaycanda dilindən, dinindən, etnik mənsubiyyətindən asılı olmayaraq, hər kəsin fundamental insan haqları və azadlıqları üçün demokratik-hüquqi şərait təmin edilmişdir. Cəmiyyətimizdə yüz illərlə hökm sürən etnik-dini tolerantlıq mühitində yəhudi icması milli-mənəvi dəyərlərini, dil və mədəniyyətini qoruyub saxlamaqla, böyük inkişaf və tərəqqi mərhələsini yaşayan ölkəmizin sosial-mədəni həyatında yaxından iştirak edir, vətəndaş həmrəyliyi-nin möhkəmlənməsinə özünəməxsus töhfə verir.

Yeniliyin, mənəvi saflığın, xeyirxahlıq və həmrəylik duyğularının rəmzi olan Roş ha-Şana münasibətilə bir daha hər birinizə bayram təbriklərimi çatdırır, ailələrinizə xoşbəxtlik, süfrələrinizə xeyir-bərəkət arzulayıram.

Bayramınız mübarək olsun!

İlham ƏLİYEV,

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, 10 sentyabr 2026-cı il

İslam Əməkdaşlıq Təşkilatının Baş katibi Zati-aliləri cənab İsmail Uld Şeyx Əhmədə

Hörmətli cənab Baş katib!

İslam Əməkdaşlıq Təşkilatının Baş katibi vəzifəsinə seçilməyiniz münasibətilə Sizi ürəkdən təbrik edir, qarşıdakı məsul fəaliyyətinizdə müvəffəqiyyətlər arzulayıram.

Azərbaycan İOT ilə əməkdaşlığa xüsusi önəm verir və əlaqələrimizin bugünkü səviyyəsi məmnunluq doğurur. Təşkilata üzv olduğumuz 35 il ərzində Azərbaycan İOT-in fəaliyyətində təşəbbüskar və məsuliyyətli rol oynamış, İslam həmrəyliyi-nin gücləndirilməsinə töhfə vermiş, təşkilatın beynəlxalq müstəvidə nüfuzunun artırılmasında fəal iştirak etmişdir.

Azərbaycan da öz növbəsində, daim İOT-in ardıcıl dəstəyini hiss etmişdir. Ermənistanın Azərbaycana qarşı 30 ilə yaxın davam edən təcavüzü zamanı və postmüharibə dövründə İOT qətiyyətli mövqe nümayiş etdirərək, işğal şiddətlə qınayan, Azərbaycanın haqq işini, suverenliyini və ərazi bütövlüyünü dəstəkləyən, azad olunmuş ərazilərimizdə bərpa və quruculuq işlərini alqışlayan qətnamələr və bəyanatlar qəbul etmişdir. Biz bütün bunları yüksək qiymətləndiririk.

Azərbaycan ilə İslam Əməkdaşlıq Təşkilatı arasında mövcud olan sıx əməkdaşlığın bundan sonra da yüksələn xətt üzrə inkişaf edəcəyinə əminliyimi ifadə edirəm. Bildiyiniz kimi, Azərbaycan 2027-ci ildə İslam Zirvə Konfransının 16-cı sessiyasına, həmçinin İnformasiya Nazirlərinin İslam Konfransının 13-cü sessiyasına və digər tədbirlərə ev sahibliyi edəcəkdir. Bu istiqamətdə Sizinlə sıx və səmərəli əməkdaşlıq edəcəyimizə ümid edirik.

İnanıram ki, Sizin bu mötəbər təşkilata rəhbərliyi-niz İOT-in qarşısında duran mühüm vəzifələrin həyata keçirilməsinə, İslam həmrəyliyi-nin güclənməsinə xidmət edəcəkdir.

Bir daha Sizə səmimi təbriklərimi çatdırır, möhkəm cansağlığı, xoşbəxtlik, İslam dünyasının rifahı naminə şərəfli işinizdə uğurlar arzulayıram.

Hörmətlə,

İlham ƏLİYEV,

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, 10 sentyabr 2026-cı il

Diplomatiya danışıqda silahların susduğu dünya

11 sentyabr hadisəsi
müharibələrin uzun kölgəsini və
sülhün yeni üfüqlərini üzə çıxardı

25 il bundan əvvəl ABŞ-da törədilmiş 11 sentyabr qanlı terror hadisəsi qlobal siyasət meydanında əsaslı dəyişikliklərə təkan verən həlledici faza hesab edilir. Kütləvi itkilərlə nəticələnən sarıdıcı hücumların ardınca rəsmi Vaşinqton qlobal təhlükəsizlik doktrinasını kökündən dəyişdirdi. Xarici siyasət masasına dərhal qlobal terrora qarşı müharibə konsepsiyası qoyuldu.

Hadisələrin inkişaf tempi sürətləndi, qısa müddətdə Əfqanıstan, daha sonra isə İraq kampaniyaları başladı. Qlobal arxitektura qəfil transformasiyaya uğradı. Beynəlxalq hüquq normaları hərbi zərurət fonunda arxa plana keçdi. Dövlətlərarası münasibətlər sistemində güc faktorunun dominantlığı yenidən təsdiqləndi. Vaşinqton beynəlxalq koalisiya yaradaraq radikal qruplaşmalarla mübarizəni bəşəriyyətin tələyüklü məsələsi kimi təqdim etdi. Yaranmış gərgin vəziyyət iqtisadi bazarlara, qlobal tranzit yollarına mənfi təsir göstərdi.

(ardı 9-cu səhifədə)

Prezident İlham Əliyev Qaradağ kağız və gigiyenik məhsullar müəssisəsinin açılışında

(əvvəli 1-ci səhifədə)

Məhsullar daxili bazarla yanaşı, Gürcüstana, Qazaxıstana, Rusiyaya, Yaxın Şərq ölkələrinə və digər dövlətlərə ixrac ediləcək. Burada 240 nəfərin daimi işlə təmin edilməsi planlaşdırılır.

Müəssisə İqtisadiyyat Nazirliyinin tabeliyində Əmlak Məsələləri Dövlət Xidmətinin təşkil etdiyi investisiya müsabiqəsi vasitəsilə özəlləşdirilib. Layihənin ümumi investisiya dəyəri 27 milyon manatdır.

“Fabriora Group” MMC investisiya təşviqi sənədi əsasında avadanlıqların ixalını zamanı ƏDV və gömrük rüsumlarından 1 milyon manat dəyərində güzəşt əldə edib.

Qeyd edək ki, Azərbaycanda Prezident İlham Əliyevin rəhbərliyi ilə həyata keçirilən iqtisadi siyasətin mühüm istiqamətlərindən

birli sənaye potensialının gücləndirilməsi və rəqəbatqabiliyyətli istehsalın genişləndirilməsidir. Sənayeləşmə prosesinin mühüm nəticələrindən biri də ölkədə daha dayanıqlı istehsal və təchizat zəncirlərinin formalaşmasıdır. Yerli istehsalın genişləndirilməsi həm

daxili tələbatın ödənilməsinə və idxaldan asılılığın azaldılmasına, həm də Azərbaycan məhsullarının xarici bazarlara çıxışının artırılmasına imkan yaradır.

AZƏRTAC

Baş nazirin Dünya Bankının regional direktoru ilə görüşü

Azərbaycanın Baş naziri Əli Əsədov sentyabrın 10-da Dünya Bankının Cənubi Qafqaz üzrə regional direktoru Roland Praysın rəhbərlik etdiyi nümayəndə heyəti ilə görüşüb.

Nazirlər Kabinetindən bildirilib ki, görüşdə Azərbaycan ilə Dünya Bankı arasında uzunmüddətli və səmərəli tərəfdaşlığın mövcud olduğu qeyd edilib, ötən dövr ərzində birgə həyata keçirilmiş layihələrin ölkəmizin sosial-iqtisadi inkişafının dəstəklənməsinə töhfə verdiyi diqqətə çatdırılıb.

Dayanıqlı şəhər inkişafı, “yaşıl enerji”, nəqliyyat infrastrukturunu, kənd təsərrüfatı, su təchizatı və su ehtiyatlarının idarə edilməsi, həmçinin bir sıra digər sahələrdə əməkdaşlığın genişləndirilməsi üçün yaxşı imkanların olduğu vurğulanıb.

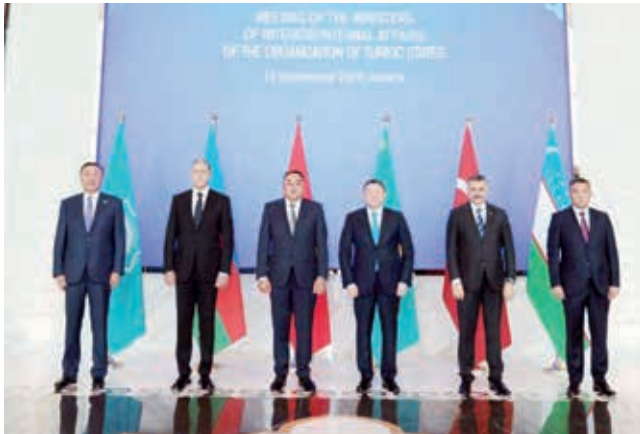

Söhbət zamanı Azərbaycan ilə Dünya Bankı arasında qarşılıqlı faydalı tərəfdaşlığın inkişaf perspektivləri və gələcək birgə layihələr müzakirə olunub.

Görüşdə Azərbaycan Respublikası Mərkəzi Bankının sədri Taleh Kazımov iştirak edib.

XQ

Türk dövlətlərinin daxili işlər nazirləri Astanada

Qazaxıstan Prezidenti Kasım-Jomart Tokayev Türk Dövlətləri Təşkilatına üzv ölkələrin daxili işlər nazirləri ilə görüş keçirib. Bu, təşkilata üzv ölkələrin daxili işlər nazirlərinin Qazaxıstanın paytaxtı Astana şəhərində təşkil olunan görüşü çərçivəsində reallaşıb.

Kasım-Jomart Tokayev ilə görüşdə Azərbaycanın daxili işlər naziri Vilayət Eyvazov, Qırğızıstanın daxili işlər naziri Ulan Niyazbekov, Türkiyənin daxili işlər naziri Mustafa Çiftçi, Özbəkistanın daxili işlər naziri Zəiz Təşpulatov və Qazaxıstanın daxili işlər naziri Yerjan Sadenov iştirak ediblər.

Qazaxıstanın dövlət başçısı bildirib ki, türk dövlətlərini tarixi keçmiş, oxşar dil və ənənələr, eləcə də ümumi maraqlar birləşdiriyindən onlar arasında əməkdaşlıq ildən-ilə

möhkəmlənir: “Türk Dövlətləri Təşkilatı dostluğumuzun möhkəmləndirilməsinə böyük töhfə verir. Qazaxıstan bu nüfuzlu təşkilatla hərtərəfli əməkdaşlığın dərinləşdirilməsinə prioritet əhəmiyyət verir. Təşkilata üzv dövlətlər müxtəlif sahələrdə, o cümlədən güc strukturları arasında əlaqələri genişləndirir. Bu baxımdan daxili işlər nazirlərinin görüşü xüsusi əhəmiyyət daşıyır”.

Kasım-Jomart Tokayev, həmçinin dünyada baş verən genişmiqyaslı dəyişikliklərə doğrudan doğruya təhdid və çağırışlara diqqət çəkib.

Görüşün sonunda Qazaxıstan Prezidenti Türk Dövlətləri Təşkilatı ölkələrinin liderlərinə səmimi salamlarını çatdırıb və dostluq münasibətlərinin daim qorunub saxlanılmasına çağırıb.

Görüşdə Türk Dövlətləri Təşkilatının Baş katibi Kubançıbek Ömürəliyev də çıxış edib.

*

Dünən Astanada Türk Dövlətləri Təşkilatına üzv ölkələrin daxili işlər nazirlərinin görüşü keçirilib.

Görüş bu ölkənin daxili işlər naziri Yerjan Sadenovun sədrliyi ilə keçirilib.

Görüşün gündəliyində cinayətkarların axtarışı sahəsində əməkdaşlıq, həmçinin kibercinayətkarlığa, transmilli mütəşəkkil cinayətkarlığa, ekstremizmə, insan alverinə və qanunsuz miqrasiyaya qarşı mübarizə məsələləri yer alır.

Əsas diqqət praktiki əməkdaşlığa və konkret birgə qərarlara yönəldilib.

XQ

QHT-lər üçün birgə grant müsabiqəsi

Azərbaycan Respublikasının Gənclər və İdman Nazirliyi və Qeyri-Hökumət Təşkilatlarına Dövlət Dəstəyi Agentliyi gənclər təşkilatlarının fəaliyyətinin dəstəklənməsi məqsədilə birlikdə grant müsabiqəsi elan edir.

Agentlikdən bildirilib ki, müsabiqə üzrə QHT-lərin layihə təkliflərinə dair sənədlərin qəbuluna sentyabrın 10-da başlanacaq. Müraçitə üçün son tarix isə oktyabrın 1-i dir. Sənəd qəbulu bitdikdən sonra QHT-lərin

təqdim etdiyi layihə təkliflərinə dair sənədlərin ekspertizası aparılacaq, layihələr təhlil ediləcək, qaliblər müəyyənləşdiriləcək və adları elan olunacaq.

XQ

“Azərbaycan Respublikası Hökuməti ilə Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Məskunlaşma Proqramı arasında “Azərbaycan Respublikasının Şərqi Zəngəzur iqtisadi rayonunda ağıllı, davamlı və inklüziv yaşayış məntəqələrinə doğru – Dayanıqlı şəhər inkişafı üçün inteqrə olunmuş ərazi planlaşdırması” layihəsinin icrası üçün Təhfə Sazişi”nin təsdiq edilməsi haqqında

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Fərmanı

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 109-cu maddəsinin 17-ci bəndini rəhbər tutaraq **qərara ahram:**

1. 2026-cı il iyulun 15-də Nyu-York şəhərində imzalanmış “Azərbaycan Respublikası Hökuməti ilə Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Məskunlaşma Proqramı arasında “Azərbaycan Respublikasının Şərqi Zəngəzur iqtisadi rayonunda ağıllı, davamlı və inklüziv yaşayış məntəqələrinə doğru – Dayanıqlı şəhər inkişafı üçün inteqrə olunmuş ərazi planlaşdırması” layihəsinin icrası üçün Təhfə Sazişi” təsdiq edilsin.

2. Bu Fərmanın 1-ci hissəsində göstərilən

Təhfə Sazişi qüvvəyə mindikdən sonra Azərbaycan Respublikasının Dövlət Şəhərsalma və Arxitektura Komitəsi onun müddəalarının həyata keçirilməsini təmin etsin.

3. Azərbaycan Respublikasının Xarici İşlər Nazirliyi Təhfə Sazişinin qüvvəyə minməsi üçün zəruri olan dövlətdaxili prosedurların yerinə yetirildiyi barədə Birləşmiş Millətlər Təşkilatı Məskunlaşma Proqramının Katibliyinə bildiriş göndərsin.

İlham ƏLİYEV,
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti
Bakı şəhəri, 10 sentyabr 2026-cı il

Dövlət büdcəsinin tərkibində yaradılmış məqsədli büdcə fondlarının və dövlət büdcəsindən maliyyələşən təşkilatların büdcədənkonar vəsaitlərindən istifadəyə dair əlavə tədbirlər haqqında

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Fərmanı

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 109-cu maddəsinin 32-ci bəndini rəhbər tutaraq, dövlət büdcəsinin tərkibində yaradılmış məqsədli büdcə fondlarının və dövlət büdcəsindən maliyyələşən təşkilatların büdcədənkonar vəsaitlərindən istifadə mexanizmlərinin təkmilləşdirilməsi məqsədilə **qərara ahram:**

1. Müəyyən edilsin ki:

1.1. dövlət büdcəsindən maliyyələşən təşkilatların (Azərbaycan Respublikasının Daxili İşlər Nazirliyi, Azərbaycan Respublikasının Dövlət Gömrük Komitəsi və Azərbaycan Respublikasının İqtisadiyyat Nazirliyi) yanında Dövlət Vergi Xidməti istisna olmaqla) büdcədənkonar vəsaitlərinin işçilərin sosial müdafiəsinin gücləndirilməsinə yönəldilən hissəsindən, bu Fərmanın 1.3-cü bəndi nəzərə alınmaqla, yalnız həmin təşkilatların “Dövlət qulluğu haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununa uyğun olaraq inzibati və yardımçı vəzifə tutmayan işçilərinin sosial müdafiəsinin gücləndirilməsi üçün istifadə olunur;

1.2. bu Fərmanın 1.1-ci bəndi nəzərə alınmaqla, dövlət büdcəsindən maliyyələşən təşkilatların (Azərbaycan Respublikasının Daxili İşlər Nazirliyi, Azərbaycan Respublikasının Dövlət Gömrük Komitəsi və Azərbaycan Respublikasının İqtisadiyyat Nazirliyi) yanında Dövlət Vergi Xidməti istisna olmaqla) büdcədənkonar vəsaitlərinin qalan hissəsi dövlət büdcəsinə köçürülür;

1.3. bu Fərmanın 1.1-ci bəndi nəzərə alınmaqla, büdcədənkonar vəsaitlər hesabına verilən vəzifə maaşına əlavələrin, mükafatların və digər ödənişlərin yuxarı hədləri aşağıdakılardır:

1.3.1. vəzifə maaşına əlavələr – təqvim ayı ərzində hər bir işçiyə münasibətdə onun aylıq vəzifə maaşının 1,0 mislinədək;

1.3.2. mükafat və digər ödənişlər – təqvim il ərzində illik əməkhaqqı fondunun 20 faizindək.

2. Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti bu Fərmandan irəli gələn məsələləri həll etsin.

3. Azərbaycan Respublikasının Maliyyə Nazirliyi:

3.1. aşağıdakılar barədə təkliflərini bir ay müddətində hazırlayıb Azərbaycan Respublikasının Prezidentinə təqdim etsin:

3.1.1. Azərbaycan Respublikası dövlət büdcəsinin tərkibində yaradılmış məqsədli büdcə fondlarının ləğv edilməsi və həmin fondların mədaxil mənbələrindən istifadə olunması;

3.1.2. bu Fərmanın 1-ci hissəsi nəzərə alınmaqla, normativ hüquqi aktların təkmilləşdirilməsi;

3.1.3. bu Fərmanın 1-ci hissəsi nəzərə alınmaqla, dövlət büdcəsindən maliyyələşən təşkilatların büdcədənkonar vəsaitlərinin formalaşdırılması, toplanılması, istifadəsi və

uçotunun aparılması qaydası;

3.1.4. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin İşlər İdarəsinin və Azərbaycan Respublikası Xüsusi Tibb Xidmətinin tabeliyində olan qurumların göstərdiyi ödənişli xidmətlərdən əldə edilən vəsaitlərin formalaşdırılması və istifadəsi;

3.2. Azərbaycan Respublikasının Daxili İşlər Nazirliyində, Azərbaycan Respublikasının Dövlət Gömrük Komitəsində və Azərbaycan Respublikasının İqtisadiyyat Nazirliyi yanında Dövlət Vergi Xidmətində, habelə bu Fərmanın 1.1-ci bəndinin təsir dairəsinə düşən dövlət büdcəsindən maliyyələşən təşkilatlarda çalışan işçilərin vəzifə maaşlarında artımlar olduqda bu Fərmanın 1-ci hissəsi üzrə təkliflərini hazırlayıb Azərbaycan Respublikasının Prezidentinə təqdim etsin;

3.3. bu Fərmandan irəli gələn digər məsələlərin həlli üçün zəruri tədbirlər görülsün.

4. “Azərbaycan Respublikasının Seçki Məcəlləsində, Azərbaycan Respublikasının Gömrük Məcəlləsində, “Hərbi qulluqçuların statusu haqqında”, “Azərbaycan Respublikası Milli Məclisi deputatının statusu haqqında”, “Polis haqqında”, “Gömrük orqanlarında xidmət haqqında” Əsasnamənin təsdiq edilməsi barədə”, “Dövlət qulluğu haqqında”, “Prokurorluq orqanlarında qulluq keçmə haqqında”, “Azərbaycan Respublikasının daxili işlər orqanlarında xidmət keçmə haqqında Əsasnamənin təsdiq edilməsi barədə”, “Kəşfiyyat və əks-kəşfiyyat fəaliyyəti haqqında”, “Ədliyyə orqanlarında qulluq keçmə haqqında”, “Miqrasiya orqanlarında qulluq keçmə haqqında Əsasnamənin təsdiq edilməsi barədə”, “Fövqəladə hallar orqanlarında xidmət keçmə haqqında”, “Hesablama Palatası haqqında”, “Media haqqında” Azərbaycan Respublikasının qanunlarında dəyişiklik edilməsi və “Dövlət qulluqçusu üçün hakimiyət səlahiyyətinin icrasına görə əlavə haqqın təyin edilməsi haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunundan ləğv edilməsi barədə” Azərbaycan Respublikasının 2026-cı il 27 fevral tarixli 368-VIIQD nömrəli Qanununun tətbiqi və bununla əlaqədar Azərbaycan Respublikası Prezidentinin bəzi fərmanlarında və Sərəncamında dəyişiklik edilməsi, bəzi fərmanlarının və sərəncamlarının ləğv edilməsi haqqında” Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2026-cı il 19 mart tarixli 624 nömrəli Fərmanının (Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 2026, № 3, maddə 228) 2.1-ci bəndi ləğv edilsin.

5. Bu Fərmanın 1.1-ci və 1.3-cü bəndləri 2026-cı il sentyabrın 1-dən tətbiq edilir və 1.2-ci bəndi 2027-ci il yanvarın 1-dən qüvvəyə minir.

İlham ƏLİYEV,
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti
Bakı şəhəri, 10 sentyabr 2026-cı il

Aİ-nin xüsusi nümayəndəsi XIN-də

Azərbaycanın xarici işlər naziri Ceyhun Bayramov Avropa İttifaqının Cənubi Qafqaz üzrə xüsusi nümayəndəsi Maqdalena Qrononu qəbul edib.

Görüş zamanı Azərbaycan-Aİ əməkdaşlığının gündəliyində duran əsas məsələlər, ikitərəfli tərəfdaşlığın inkişaf perspektivləri, habelə regionda mövcud vəziyyət və regional sülh və sabitliyin möhkəmləndirilməsi istiqamətində aparılan işlər müzakirə olunub.

Yüksək səviyyəli qarşılıqlı səfər və təmasların Azərbaycan-Aİ gündəliyinin irəlilədirilməsi və müxtəlif sahələrdə üzrə genişləndirilməsi baxımından önəminə toxunulub.

Azərbaycan-Aİ münasibətlərinin institusional və hüquqi çərçivəsinin daha da inkişaf etdirilməsi, ikitərəfli Tərəfdaşlıq prioritetləri sənədi üzrə danışıqların yekunlaşması, eləcə

də yeni ikitərəfli saziş üzrə danışıqlar prosesinin perspektivləri müzakirə olunub.

Görüş zamanı Cənubi Qafqazda sülh və təhlükəsizliyin təmin olunması, Azərbaycan və Ermənistan arasında normalaşma və etimad quruculuğu istiqamətində atılan addımlar barədə məlumat verilib. Azərbaycan və Ermənistan liderləri arasında cari ilin avqust ayında Bishkekə keçirilmiş görüş çərçivəsində aparılmış müzakirələrin regional sülh gündəliyinin irəlilədirilməsi baxımından əhəmiyyəti vurğulanıb.

XQ

“Azərbaycan Respublikasında qida təhlükəsizliyinin təmin edilməsinə dair 2027–2032-ci illər üçün Dövlət Proqramı”nın təsdiq edilməsi haqqında

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Sərəncamı

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 109-cu maddəsinin 3-cü və 32-ci bəndlərinə rəhbər tutaraq, ölkə əhalisinin təhlükəsiz və keyfiyyətli qida məhsulları ilə təmin edilməsi, qida təhlükəsizliyi sisteminin səmərəliliyinin və şəffaflığının artırılması, onun beynəlxalq tələblərə uyğunlaşdırılması məqsədilə **qərara alıram**:

1. “Azərbaycan Respublikasında qida təhlükəsizliyinin təmin edilməsinə dair 2027–2032-ci illər üçün Dövlət Proqramı” (bundan sonra – Dövlət Proqramı)

təsdiq edilsin (*əlavə olunur*).

2. Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti bu Sərəncamdan irəli gələn məsələləri həll etsin.

3. Azərbaycan Respublikasının Qida Təhlükəsizliyi Agentliyi:

3.1. Dövlət Proqramında nəzərdə tutulmuş tədbirlərin əlaqələndirilməsini və icrasına nəzarəti həyata keçirsin;

3.2. Dövlət Proqramında nəzərdə tutulmuş tədbirlərin icra vəziyyəti barədə ildə bir dəfə Azərbaycan

Respublikasının Prezidentinə məlumat versin.

4. Dövlət Proqramında nəzərdə tutulmuş tədbirlərin icrasının monitorinqini və qiymətləndirilməsini Azərbaycan Respublikası Qida Təhlükəsizliyi Agentliyinin sifarişi əsasında İqtisadi İslahatların Təhlili və Kommunikasiya Mərkəzi həyata keçirsin.

5. Azərbaycan Respublikasının Maliyyə Nazirliyi və Azərbaycan Respublikasının İqtisadiyyat Nazirliyi Azərbaycan Respublikasının Qida Təhlükəsizliyi Agentliyi ilə birlikdə Dövlət Proqramında nəzərdə tu-

tulmuş tədbirlərin maliyyələşdirilməsi məqsədilə hər il Azərbaycan Respublikası dövlət büdcəsinin və dövlət investisiya proqramlarının tərtibi prosesində zəruri maliyyə vəsaitinin nəzərdə tutulması üçün müvafiq tədbirlər görsünlər.

İlham ƏLİYEV,

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, 10 sentyabr 2026-cı il

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2026-cı il 10 sentyabr tarixli Sərəncamı ilə təsdiq edilmişdir

Azərbaycan Respublikasında qida təhlükəsizliyinin təmin edilməsinə dair 2027–2032-ci illər üçün

Dövlət Proqramı

1. Qısa xülasə

Qida təhlükəsizliyi ölkənin milli təhlükəsizliyinin, əhalinin sağlamlığının və sosial rifahının təmin edilməsinin əsas komponentlərindən biridir. Əhalinin sağlām və keyfiyyətli qida məhsulları ilə təmin edilməsi, qida zəncirinin bütün mərhələlərində təhlükəsizliyin təmin olunması və bu sahənin beynəlxalq standartlara uyğun tənzimlənməsi dövlət siyasətinin prioritet istiqamətlərindəndir.

Qida təhlükəsizliyi sahəsində həyata keçirilən genişmiqyaslı dövlət tənzimləməsi və nəzarət tədbirləri bu sahədə idarəetmənin səmərəliliyinin artırılmasına, risklərin azaldılmasına və qida təhlükəsizliyinin təmin edilməsinə müsbət təsir göstərmişdir.

Qlobal iqlim dəyişikliyi, torpaqların deqradasiyası və su ehtiyatlarının azalması kimi ekoloji amillərin qida təhlükəsizliyinə təsiri, biomüxtəlifliyin azalması, yeni qida istehsalı və emalı üsullarının yaranması, urbanizasiya, dəyişən istehlakçı vərdişləri, həmçinin baytarlıq preparatlarının, pestisidlərin və digər kimyəvi maddələrin normadan artıq və nəzarətsiz istifadəsi risklərinin artması bu sahədə yeni yanaşmaların tətbiqini zəruri edir. Yeni çağırışların effektiv idarə olunması məqsədilə qida təhlükəsizliyi sahəsində kompleks və çoxşaxəli yanaşma təbii etməklə, risklərin elmi əsaslarla qiymətləndirilməsi, onların təhlükəsizlik baxımından tənzimlənməsi, institutional və insan resurslarının potensialının gücləndirilməsi xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Eyni zamanda, innovativ texnologiyaların və rəqəmsal həllərin tətbiqi, qida məhsullarının beynəlxalq bazarlara çıxışı imkanlarını genişləndirilməsi, ixrac üçün zəruri olan beynəlxalq tələblərə uyğunluğun təmin edilməsi və elektron izləmə və sertifikatlaşdırma sistemlərinin genişləndirilməsi istiqamətləri üzrə bir sıra işlər görülməsinə ehtiyac vardır.

Qeyd edilən istiqamətlərdə aparılan ardıcıl islahatların davamı olaraq hazırlanmış “Azərbaycan Respublikasında qida təhlükəsizliyinin təmin edilməsinə dair 2027–2032-ci illər üçün Dövlət Proqramı” (bundan sonra – Dövlət Proqramı) qlobal trendləri, Azərbaycan Respublikasında qida təhlükəsizliyi sahəsində mövcud vəziyyəti, hədəf göstəricilərini, məqsədləri, prioritet istiqamətləri, maliyyələşmə mənbələrini və Tədbirlər Planını özündə ehtiva edir.

2. Qlobal trendlər

Davamlı sosial inkişafı əhalinin sağlamlığı olmadan təsəvvür etmək mümkün deyildir. Lakin 1960-cı ildən başlayaraq sürətli əhali artımı, texnologiya və qloballaşma nəticəsində sürətlənən yaşam tərzii sağlām qidalanma prinsiplərinin gündəlik həyatda tətbiqini çətinləşdirir. Hazırda sayı 8 milyardı ötən dünya əhalisinin qida ehtiyacını qarşılamada qıtlıca, bu qidaların istehsalının və beynəlxalq ticarətinin davamlılığını, eləcə də məhsulların keyfiyyət və təhlükəsizliyini təmin etmək vacibdir.

Təhlükəsiz qida insan sağlamlığının və rifahının əsas şərtlərindən biridir. Hər kəsin təhlükəsiz qidaya, balanslaşdırılmış və sağlām qidalanmaya çıxışı əldə etməsi fundamental insan hüququ olsa da, dünyanın bir çox ölkəsində insanlar hələ də bu hüquqdan tam şəkildə yararlanla bilmirlər. Bunun nəticəsində əhali ictimai sağlamlığa və ümumi inkişaf proseslərinə ciddi təsir göstərən qida məşəli xəstəliklərdən əziyyət çəkir. Tərkibində zərərli səviyyədə bakteriyalar, viruslar, parazitlər, kimyəvi və ya fiziki çirkləndiricilər olan qidalər 200-dən artıq xəstəliyə, hətta bəzi hallarda daimi əlilliyə və ya ölümə gətirib çıxara bilər. Ümumdünya Səhiyyə Təşkilatının (bundan sonra – ÜST) hesabatlarına görə, hər il 600 milyon insan çirklənmiş qida səbəbindən xəstələnir və bunun nəticəsində dünya üzrə 420 min ölümlə halı baş verir.

ÜST tərəfindən hazırlanmış “2022–2030-cu illər üçün Qida Təhlükəsizliyi üzrə Qlobal Strategiya” üzv dövlətlərə qida təhlükəsizliyi sistemlərinin davamlı şəkildə gücləndirilməsi və qlobal əməkdaşlığın təşviqi yolu ilə qida məşəli xəstəliklərin yaratdığı yükün azaldılması istiqamətində fəaliyyəti prioritetləşdirmək, planlaşdırmaq, həyata keçirmək, monitorinq aparmaq və mütəmadi olaraq qiymətləndirmək üçün rəhbərlik və dəstək məqsədi daşıyır. Strategiya maraqlı tərəflərə milli qida təhlükəsizliyi sistemlərinin gücləndirmək və dünya üzrə tərəfdaşlarla əməkdaşlığı inkişaf etdirmək üçün zəruri alətləri təqdim edir. Bu Strategiyanın Dayanıqlı İnkişaf Məqsədlərinə (DİM) töhfə verəcəyi gözlənilir.

Qida zəncirində antibiotiklərin və digər antimikrob maddələrin nəzarətsiz istifadəsi nəticəsində antimikrob rezistentlik sürətlə artır. Bu hal həm heyvanlarda, həm də insanlarda müalicəyə tabe olmayan infeksiyaların yayılmasına səbəb olur. Eyni zamanda, heyvan məşəli xəstəliklərin insanlara keçməsi səhiyyə və qida təhlükəsizliyi sistemləri üçün də ciddi təhdid yaradır. Urbanizasiya, intensiv heyvandarlıq və vəhşi heyvanlarla təmasın artması bu riskləri daha da gücləndirir.

Bu çağırışlara cavab olaraq qlobal səviyyədə “Vahid Sağlamlıq” konsepsiyası təbii olunur. İnsanın həyat və sağlamlığının, heyvan sağlamlığının və ətraf mühitin bir-biri ilə sıx əlaqəli olduğunu qəbul edən bu konsepsiya zoonoz xəstəliklərin qarşısının alınması, antimikrob rezistentliyə nəzarət, o cümlədən qida təhlükəsizliyinin təminində sektorlararası əməkdaşlığı təşviq edir.

İqlim dəyişikliyi nəticəsində temperaturun yüksəlməsi quraqlıqların, daşqınların və ekstremal hava dəyişikliyiinin ekosistemə təsiri ilə yanaşı, zərərvericilərin və patogen mikroorqanizmlərin bioloji yayılma riskini artırmaqla qida təhlükəsizliyi üçün də ciddi təhdidlər yaradır. Eyni zamanda qida məhsullarının yığılması, saxlanması və daşınması mərhələlərində istilik və rütubət balansının pozulması bioloji çirklənmə riskini artırır. Bu risklər fonunda bir çox ölkələr tərəfindən iqlim faktorlarını nəzərə alan qida təhlükəsizliyi strategiyaları hazırlanır. Qida zəncirinin bütün mərhələlərində temperatura və rütubətə həssas izləmə sistemlərindən istifadə etməklə müasir istehsal texnologiyaları tətbiq olunur. Erkən xəbərdarlıq sistemləri vasitəsilə iqlim faktorlarının qida təhlükəsizliyinə təsiri qabaqcadan təhlil olunur və preventiv tədbirlər planlaşdırılır.

Sürətlə dəyişən həyat tərzii, urbanizasiya və güclü qida marketinqi istehlakçıların qidalanma vərdişlərini də əhəmiyyətli dərəcədə dəyişdirir. Hazır və emal olun-

muş qidalara tələbatın artması, “fast-food” istehlakının geniş yayılması, həmçinin onlayn sifərişi və çatdırılma xidmətlərindən istifadənin artması bir çox hallarda həm qeyri-sağlām qidalanmaya, həm də qida məhsullarının saxlanma və daşınma mərhələlərində çirklənmə risklərinin artmasına səbəb olur. Bununla yanaşı, ehtiyac olandan artıq qida məhsulunun alınması və ya sifərişi edilməsi, etiketə nəzər yetirilməməsi, xüsusilə son istifadə tarixini oxuma vərdişinin zəif olması nəticəsində qida israfı həm məişətdə, həm də işə müəssisələrində artmaqdadır. Bu isə yalnız ərzaq təhlükəsizliyi deyil, eyni zamanda düzgün saxlanılmayan və ya istifadə müddəti bitmiş məhsulların istehlakı səbəbindən qida təhlükəsizliyi risklərinin artması ilə nəticələnir.

Bu problemlərin həlli üçün bir çox ölkələrdə sağlām və təhlükəsiz qidalanma vərdişlərini təşviq edən maarifləndirmə kampaniyaları keçirilir. Qida israfının azaldılması məqsədilə iri market şəbəkələri, restoranlar və istehsalçıları tərəfindən artıq qida məhsullarının paylaşılması üzrə platformalar yaradılmaqdadır. Eyni zamanda, uşaq bağçalarında və məktəblərdə sağlām və təhlükəsiz qidalanma vərdişlərinin təşviqi uzunmüddətli davranış dəyişikliyinə töhfə verir. Bu yanaşmalar həm qida təhlükəsizliyinin gücləndirilməsinə, həm də ətraf mühitin mühafizəsinə xidmət edir.

Qida məhsullarının boyan edildiyindən fərqli tərkibdə istehlakçılara təqdim edilməsi, məhsuya dair məlumatların yanlış verilməsi, son istifadə tarixlərinin düzgün göstərilməməsi kimi saxtalaşdırma halları daha çox rast gəlinən problemlər sırasındadır. Məhsulların saxtalaşdırılması istehlakçının aldadılması ilə yanaşı, qida məhsulunun insan sağlamlığı üçün təhlükə yaratmasına da səbəb ola bilər.

Bu problemin aradan qaldırılması istiqamətində son illərdə beynəlxalq miqyasda istehsalçıların etik və sosial məsuliyyətli istehsal prinsiplərinə uyğun fəaliyyətə təşviq edilmələri müşahidə olunur. Belə ki, məhsulların düzgün qaydada etiketlenmə, izlənilmə sistemi, təhlükəsizliyə nəzarət mexanizmlərinin tətbiqi artıq yalnız tələb deyildir, bu eyni zamanda istehlakçı inamının və rəqəbətbəliyyətliliyin təmin olunması üçün vacib şərtlərdən birinə çevrilmişdir.

Proqnozlara görə, 2030-cu ildəkd qida məhsullarına tələbatın 50 faiz artacağı gözlənilir. Bu isə, öz növbəsində heterogen və kompleks qida-tədarük zəncirini daha da mürəkkəbləşdirir. Birləşmiş Millətlər Təşkilatının (BMT) məlumatlarına əsasən, aqroqida məhsulları ticarəti şəbəkəsinin özəyini bir neçə ölkə (Amerika Birləşmiş Ştətləri, Niderland, Almaniya, Fransa, Böyük Britaniya və s.) təşkil edir. Bu ölkələr aqroqida sektorunun dünya bazarı üzrə 77 faizinə nəzarət edir. Qida təchizatı zəncirinin yük-sək dərəcədə qoballaşmış və heterogen karakter daşıması isə qida məhsullarında aşkar edilən çirkləndiricilərin mənbəyinin müəyyənəşdirilməsini və izlənilməsini xeyli çətinləşdirir.

Qida təhlükəsizliyi təşkilatları XXI əsrdə tullantıların idarə edilməsinə gətirdikə daha böyük əhəmiyyət verirlər. Düzgün qidalanma prinsipləri ilə yanaşı, tullantıların səmərəli idarə olunması və utillizasiyası da eyni dərəcədə əhəmiyyət kəsb edir. Hazırda qida təhlükəsizliyi təşkilatları tullantıların idarə edilməsi prosesini vahid bir sistem ətrafında cəmləşdirməyə çalışırlar. Belə ki, bu sahədə həm beynəlxalq ticarətdə aparıcı mövqeyə malik dövlətlər, həm də inkişaf etməkdə olan dövlətlər əməkdaşlığa və birgə təşəbbüslərin həyata keçirilməsinə xüsusi diqqət yetirilir. Bu isə, öz növbəsində, gələcək onilliklər ərzində həm qida-tədarük zənciri prosesini daha integrasiya olunmuş və qlobal karakterli, həm də qida təhlükəsizliyi nəzarətini çoxşaxəli edəcəkdir.

Qida təhlükəsizliyi sahəsində rəqəmsal texnologiyaların, məsələn, blokçeyn, süni intellekt və Əşyaların İnterneti (IoT) kimi innovasiyaların tətbiqi artır. Bu texnologiyalar tədarük zəncirinin izlənməsində və şəffaflığın təmin edilməsində mühüm rol oynayır.

“Walmart”, “Nestle”, “Unilever” kimi transmilli şirkətlər “IBM Food Trust” blokçeyn platformasından istifadə edir, “Maersk” şirkəti “IBM” IoT və blokçeyn texnologiyası vasitəsilə qida məhsullarının beynəlxalq daşınmasını izləyir.

İstehlakçıları arasında sağlām və ekoloji cəhətdən təmiz qida məhsullarına maraq artır. Bu, orqanik və bitki əsaslı qida məhsullarının istehsal və istehlakının artmasına səbəb olur.

Dünya miqyasında bitki əsaslı qida məhsullarına tələbatın artması ilə əlaqədar olaraq, bir çox qida istehsalçıları bu sahəyə investisiya yataaraq məhsul çeşidlərini genişləndirirlər.

Qida təhlükəsizliyi sahəsində qlobal meyllər Azərbaycan Respublikasının sosial-iqtisadi inkişafına və ictimai sağlamlığa birbaşa təsir göstərəcəkdir. Əhali etirazı, urbanizasiya, istehlak vərdişlərinin dəyişməsi və qloballaşan tədarük zəncirləri təhlükəsiz və keyfiyyətli qida məhsullarına tələbatı artırmaqla qida zəncirinin bütün mərhələlərində nəzarət və idarəetmə mexanizmlərinin gücləndirilməsini zəruri edir. Antimikrob rezistentlik, zoonoz xəstəliklər və iqlim dəyişikliyinin yaratdığı risklər fonunda “Vahid Sağlamlıq” konsepsiyasının tətbiqi, erkən xəbərdarlıq və rəqəmsal izlənilmə sistemlərinin inkişafı prioritet istiqamət olacaq, eyni zamanda, sağlām, ekoloji cəhətdən təmiz və bitki əsaslı qida məhsullarına artan qlobal tələbat Azərbaycan Respublikasının aqrar sektorunda dayanıqlı istehsalın, ixrac potensialının və rəqəbətbəliyyətliliyin artırılmasında xüsusi əhəmiyyət kəsb edəcəkdir.

3. Mövcud vəziyyətin təhlili

Ölkədə qida təhlükəsizliyi sahəsində mühüm nailiyyətlər əldə edilməsinə baxmayaraq, mövcud vəziyyətin təhlili bu sahədə bir sıra çatışmazlıqların olduğunu göstərir. Belə ki, qida zəncirinin bütün mərhələləri üzrə (tarladan süfrəyədək) izlənilmə mexanizmlərinin tam formalaşmaması, heyvan və bitki sağlamlığına nəzarət

sistemlərində bəzi çatışmazlıqlar qida təhlükəsizliyinin təmin edilməsinin əsas problemlərindəndir. Bununla yanaşı, qlobal iqlim dəyişmələrinin yaratdığı yeni biotəhlükəsizlik riskləri qida təhlükəsizliyi sahəsində effektiv nəzarət və idarəetmə mexanizmlərinin tətbiqini çətinləşdirən əsas amillər kimi qiymətləndirilir.

Qida təhlükəsizliyinin təmin olunması, əhalinin təhlükəsiz və keyfiyyətli qida məhsulları ilə təminatının yaxşılaşdırılması, eyni zamanda istehsal olunan yerli məhsulların ixrac potensialının artırılması istiqamətində əhəmiyyətli irəliləyişlərə nail olunmuşdur.

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2019-cu il 29 aprel tarixli 1143 nömrəli Sərəncamı ilə “Azərbaycan Respublikasında qida təhlükəsizliyinin təmin edilməsinə dair 2019–2025-ci illər üçün Dövlət Proqramı”nın təsdiq edilməsi və onun uğurlu icrası, habelə idarəetmədə paralelliyn aradan qaldırılması və vahid səlahiyyətli qurum kimi Azərbaycan Respublikası Qida Təhlükəsizliyi Agentliyinin (bundan sonra – Agentlik) yaradılması, “Qida təhlükəsizliyi haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun qəbul olunması bu sahədə sistemli və səmərəli tədbirlər görülməsinə imkan vermişdir.

“Azərbaycan Respublikasında qida təhlükəsizliyinin təmin edilməsinə dair 2019–2025-ci illər üçün Dövlət Proqramı”nın icrası ilə əlaqədar qida təhlükəsizliyinin təmin edilməsi və yerli məhsulların ixrac imkanlarının artırılması baxımından xüsusi əhəmiyyət kəsb edən sanitariya, baytarlıq və fitosanitar normaların beynəlxalq tələblərə uyğunlaşdırılması məqsədilə bir sıra texniki normativ hüquqi aktlar hazırlanıb təsdiq edilmişdir.

Adıçəkilən Dövlət Proqramının icrası dövründə müvafiq sahədə aparılmış yoxlamalar, monitorinqlər, zəhərlənmələrlə bağlı araşdırmalar, sertifikatlaşdırma, idxal-ixrac əməliyyatlarının təhlili, laborator müayinələrin nəticələrinin təhlili əsasında ölkədə mövcud olan əsas qida təhlükəsizliyi problemləri müəyyən edilmişdir. Həmin problemlər üzrə hazırlanmış risk profilləri əsasında elmi risk qiymətləndirilməsi aparılmış, risklərin idarə edilməsinə dair tədbirlər planları hazırlanaraq icra edilmişdir.

Agentlik tərəfindən hər bir qida zəhərlənməsi halının ayrılmıca araşdırılması aparılmış, müvafiq ekspertizalar nəticəsində zəhərlənməyə səbəb olan amillər müəyyən edilmiş və normativ hüquqi aktlara uyğun olaraq digər tədbirlər həyata keçirilmişdir. Aparılmış nəzarət tədbirləri nəticəsində təsdiqini tapmış zəhərlənmə hallarının sayı 2019-cu ilə nisbətən 2025-ci ildə 75 faiz azalmışdır.

Ölkədə qida təhlükəsizliyi ilə bağlı mövcud problemlərin və ya təhlükələrin, baş verən zəhərlənmə hallarının və daxil olan istehlakçı şikayətlərinin təhlili nəticəsində hazırlanmış “Qida təhlükəsizliyi problemlərinə dair Multimonitorinq Planı” çərçivəsində Agentlik tərəfindən müxtəlif istiqamətlər üzrə monitorinqlər aparılmışdır.

Həmin Dövlət Proqramı üzrə xüsusi həssas əhali qruplarının (uşaqlar, hamilə qadınlar və s.) sağlām qidalanmasının təmin edilməsi məqsədilə “Məktəblilər üçün süd” və “Məktəblilər üçün kişmiş” pilot layihələri həyata keçirilmişdir.

Agentlik fəaliyyətə başladığı dövrdən etibarən qida zəncirinin müxtəlif mərhələlərində fəaliyyət göstərən qida subyektlərinə məxsus 90 000 qida obyektı və subyekti qida təhlükəsizliyi qeydiyyatına alınaraq Qida Təhlükəsizliyi Reyestrinə daxil edilmişdir. Sahibkarlara göstərilən xidmətlərin təkmilləşdirilməsi məqsədilə “Avtomatlaşdırılmış Qida Təhlükəsizliyi” İnformasiya Sistemində (bundan sonra – AQTIS) müvafiq altsistemlər yaradılmış və fəaliyyəti təmin edilmişdir. Sahibkarlara göstərilən xidmətlərin elektronlaşdırılması və əlçatanlıq təmin edilməsi məqsədilə Agentlik tərəfindən 2 xidmət Elektron Hökumət İnformasiya Sistemində yerləşdirilmişdir.

İndiyədək “Sahibkarlıq sahəsində aparılan yoxlamaların vahid məlumat reyestri”ndən çıxarış alınmaqla Agentlik tərəfindən 23 500 yoxlama həyata keçirilmiş və aşkar edilmiş nöqsanların aradan qaldırılması istiqamətində müvafiq tədbirlər görülmüşdür.

“Qida təhlükəsizliyi sahəsində məhsulların izlənilməsi Qaydası” Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2023-cü il 13 aprel tarixli 107 nömrəli Qərarı ilə təsdiq edilmişdir. Hazırda bu Qaydanın tələblərinə uyğun olaraq, müəssisələr üzrə izlənilmə sisteminin mərhələli şəkildə tətbiqinə başlanılmışdır.

Heyvan sağlamlığı sahəsində “Kənd təsərrüfatının rəqəbat qabiliyyətinin gücləndirilməsi” layihəsi çərçivəsində Heyvanların İdentifikasiyası və Qeydiyyatı Sistemini (HIQS) proqram təminatı hazırlanmışdır və homin proqramın ölkə üzrə tətbiqi davam etdirilir. Proses daha uzun vaxt tələb etdiyindən, Dövlət Proqramında sözügedən tədbirin davam etdirilməsi nəzərdə tutulmuşdur.

Azərbaycan Respublikası 2024-cü ildə Ümumdünya Heyvan Sağlamlığı Təşkilatı (bundan sonra – ÜHST) tərəfindən xırdabuynuzlu heyvanların taun və yüksək patogen quş gripi xəstəliyindən azad ölkə kimi tanınmışdır, eyni zamanda, atların Afrika xəstəliyi və donuzların Afrika taunu xəstəliyindən azad ölkə statusu qüvvədə qalır. Ölkəmiz 2023-cü ildən başlayaraq 3 il müddətində dabaq üzrə Regional Məsələlər Qrupuna sədrlik etmiş, həmçinin ÜHST-nin İdarəetməyə Nəzarət Komitəsinin və Avropa regionunda heyvan rifahı platforması üzrə Ali Komitəsinin üzvü seçilmişdir. ÜHST-nin “Ümumdünya Heyvan Sağlamlığı İnformasiya Sistemi” üzərindən başqa ölkələrdə qeydə alınmış və ya ləğv olunmuş xüsusi təhlükəli heyvan xəstəlikləri barədə bildirişləri Agentlik tərəfindən mütəmadi izlənilir və müvafiq tədbirlər görülür.

Qanunsuz heyvan kəsiminin qarşısının alınması istiqamətində həyata keçirilən tədbirlər nəticəsində ölkəmizdə minimum tələblərə cavab verən heyvan kəsirə müəssisələrinin sayı 2018-ci ildə 16 olduğu halda, hazırda 101-ə çatdırılmışdır.

Bitki sağlamlığının təmini istiqamətində karantin tətbiq edilən zərərli orqanizmləri, o cümlədən potensial təhlükəli olan müxtəlif zərərli orqanizmləri, onların mən-

bələrini, ölkə üzrə yayılmasını, yayılma səbəb və səbədlərini vaxtında müəyyənəşdirmək məqsədilə ardıcıl olaraq hər il üçün Milli Monitorinq Planı hazırlanmışdır və icrası davamlı olaraq həyata keçirilir. Monitorinqlər nəticəsində aşkarlanmış müxtəlif karantin tətbiq edilən zərərli orqanizmlərin yayılmasının qarşısının alınması və ləğvi məqsədilə məhdudlaşdırıcı qərarlar qəbul edilmiş və aidiyyəti qurumlarla birgə müvafiq fitosanitar tədbirlərin həyata keçirilməsi təmin edilmişdir.

Qəhvəyi mərmər bağacığına qarşı mübarizə məqsədilə Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2022-ci il 30 dekabr tarixli 819s nömrəli Sərəncamı ilə təsdiq edilmiş “Qəhvəyi mərmər bağacığına qarşı bitki mühafizəsinə dair Tədbirlər Planı” çərçivəsində ölkə ərazisində genişmiqyaslı monitorinqlər aparılmış, aşkarlanan zərərvericilər mexaniki və kimyəvi mübarizə yolu ilə məhv edilmişdir. Həm Milli Monitorinq Planının, həm də “Qəhvəyi mərmər bağacığına qarşı bitki mühafizəsinə dair Tədbirlər Planı”nın icrası zamanı ilk dəfə olaraq müxtəlif növ zərərvericilər üçün nəzərdə tutulmuş feromon tələblərdən istifadə edilmişdir.

Müxtəlif ölkələrdən idxal olunan bitki və bitkiçilik məhsullarında aşkarlanan uyğunsuzluqlarla əlaqədar ixracatçı ölkələrə bildirişlər göndərilir, ixrac olunan məhsul partiyaları isə idxalçı ölkələrin fitosanitar idxal tələbləri nəzərə alınmaqla müəyyən edilmiş parametrlərə görə laborator müayinələrə cəlb edilir.

Ölkə üzrə pestisid və aqrokimyəvi maddələrin saxlanıldığı və satşının həyata keçirildiyi obyektlərdə aparılmış monitorinqlər zamanı ölkənin 11 rayonu üzrə 14 məntəqədə pestisidlərlə çirkləndirilmiş 68 hektar ərazi müəyyən edilmişdir. Belə ki, istifadəyə yararsız pestisidlərin və aqrokimyəvi maddələrlə çirklənmiş ərazilərin təmizlənməsi məqsədilə 2024-cü ildə Ağstafa və Beyləqan rayonlarından ümumilikdə 747 ton, 2025-ci ildə isə Samux, Füzuli və İmişli rayonlarından ümumilikdə 1351 ton istifadəyə yararsız pestisidlərin və çirklənmiş torpaqların “Cəngi pestisid poliqonu”na daşınması həyata keçirilmiş və beton quyularda (bunkerlərdə) yerləşdirilməsi təmin olunmuşdur.

BMT-nin Ərzaq və Kənd Təsərrüfatı Təşkilatının, beynəlxalq konvensiyaların (Bazel, Stokholm), Avropa İttifaqının və Türkiyə Respublikasının təcrübələri nəzərə alınaraq, ilk dəfə 238 adda təsiredici maddənin qadağan olunması barədə siyahı hazırlanıb, təsdiq edilmişdir.

İdxal və ixrac əməliyyatları zamanı qida təhlükəsizliyinə nəzarət məntəqələrinin yaradılması imkanlarının genişləndirilməsi məqsədilə Qazax rayonu ərazisində Gürcüstanla dövlət sərhədindən buraxılış məntəqəsi yaxın ərazidə yaradılmış “Qırmızı körpü” Qida təhlükəsizliyi nəzarəti məntəqəsi fəaliyyətə başlamışdır.

Son illərdə Azərbaycan Respublikasının qida sənaye-si və kənd təsərrüfatında davamlı artım müşahidə olunur. Ölkənin daxili istehsalında əsas payı süd, tərəvəz, meyvə və at məhsulları tutur. Beynəlxalq bazarlarda isə Azərbaycan Respublikası, əsasən, təzə meyvə-tərəvəz (xüsusilə pomidor, xurma və fındıq), şəkər, bitki yağları və meyvə şirələri ilə təmsil olunur. Bununla yanaşı, ölkənin ərzaq təhlükəsizliyini tam təmin etmək üçün buğda, kərə yağı, diri heyvanlar və mal eti əsas idxal məhsulları olaraq qalır.

Bəzi ölkələr tərəfindən qoyulmuş məhdudiyyətlərin aradan qaldırılması istiqamətində bir sıra işlər həyata keçirilmişdir. Belə ki, 2014-cü ildən nodulyar dermatit xəstəliyi ilə bağlı Azərbaycan Respublikasından heyvan və heyvan məşəli məhsulların Türkiyə Respublikasına ixracına məhdudiyyət qoyulmuşdur. 2021-ci ildən Agentlik tərəfindən həyata keçirilən tədbirlər çərçivəsində ölkədən heyvan və heyvan məşəli məhsulların ixracına Türkiyə Respublikası tərəfindən qoyulmuş məhdudiyyət aradan qaldırılmışdır. Eyni zamanda, atların manqo xəstəliyi ilə bağlı Qazaxıstan Respublikası tərəfindən Azərbaycan Respublikasından at ixracı və tranzitində tətbiq edilən məhdudiyyətlər aradan qaldırılmışdır.

Azərbaycan Respublikasından Avropa İttifaqına ixrac edilən fındıq məhsullarında aşkarlanan uyğunsuzluqlara dair göndərilən bildirişlər xeyli azalmışdır. Azərbaycan Respublikasından ixrac edilən fındıq məhsullarına Avropa İttifaqı tərəfindən 2021-ci ildən etibarən yaşıl dəhliz tətbiq edilmiş, məhsulların müayinə tezliyi 20 faizə endirilmiş və ixrac üçün sertifikat tələbi aradan qaldırılmışdır.

Azərbaycan Respublikasında 2019–2025-ci illər ərzində idxal olunan qida və kənd təsərrüfatı məhsulları üzərində aparılan nəzarət tədbirləri nəticəsində 1791 halda bitkiçilik məhsullarında, 290 halda qida məhsullarında uyğunsuzluqlar aşkarlanaraq ixracatçı ölkələrə bildirişlər göndərilmiş, 72 halda qida məhsullarının, 38 halda bitkiçilik məhsullarının istehsalçılarına idxal qadağası tətbiq edilmişdir.

2023-cü ildən etibarən trans yağ turşularına qarşı mübarizə sahəsində görülən işlərə əlaqədar Azərbaycan Respublikası ÜST tərəfindən 2-ci təhlükəsizlik səviyyəsindən 3-cü səviyyəyə yüksəlməsi, idxal olunan və ölkədə istehsal edilən yağların tərkibində trans yağ turşularının miqdarının 2 faizə endirilməsinə nail olunmuşdur.

İdxal-ixrac əməliyyatlarında tətbiq edilən baytarlıq sənədlərinin uyğunlaşdırılması məqsədilə 36 ölkə ilə 130 baytarlıq sertifikatı forması qarşılıqlı razılaşdırılmışdır.

Agentlik tərəfindən həyata keçirilmiş tədbirlər nəticəsində Avropa İttifaqına məhsulların idxalına icazə verilməsi istehsal müəssisələrinin sayı 2018-ci ildə 2 olduğu halda, 2025-ci ildə bu rəqəm 12-yə çatdırılmışdır. Akvakultura yetişdirilən nərkəmilərdən alınan kürü məhsulunun Avropa İttifaqına ixracı üzrə icazə əldə olunmuş, bunun nəticəsində Azərbaycan Respublikasının adı Avropa İttifaqına heyvan məşəli məhsulların ixracına icazəsi olan ölkələrin adlarının sıx olunduğu müvafiq qanunvericilik aktına daxil edilmiş və bu icazənin davamlılığı təmin edilmişdir. Eyni zamanda balıq məhsullarında ixracatçı üçün müvafiq icazənin alınması ilə bağlı farmakoloji aktiv maddələrin, çirkləndiricilərin və pestisidlərin qalıq miqdarlarının müəyyənəşdirilməsi ilə bağlı Monitorinq Planı hazırlanaraq Avropa Komissiyasının Sağlamlıq və Qida Təhlükəsizliyi Baş Müdirliyinə təqdim edilmişdir.

(ardı 4-cü səhifədə)

Azərbaycan Respublikasında qida təhlükəsizliyinin təmin edilməsinə dair 2027–2032-ci illər üçün Dövlət Proqramı

(*əvvəli 3-cü səhifədə*)

Beynəlxalq təşkilatlarla, o cümlədən BMT-nin Ərzaq və Kənd Təsərrüfatı Təşkilatı, ÜST və Kodeks Alimentarius Komissiyası ilə əməkdaşlıq çərçivəsində qida təhlükəsizliyi sahəsində normativ hüquqi bazanın təkmilləşdirilməsi, elmi əsaslı risk təhlilinin təbiiqi və risk əsaslı dövlət nəzarəti mexanizmlərinin qurulması istiqamətində layihələr həyata keçirilmişdir. Kodeks Alimentarius standartlarına uyğunluğun təmin edilməsi məqsədilə normativ hüquqi aktların layihələri beynəlxalq ekspertlərin iştirakı ilə hazırlanaraq qəbul edilmişdir.

Azərbaycan Respublikasında milli qida təhlükəsizliyi sisteminin və regional səviyyədə beynəlxalq əməkdaşlığın təkmilləşdirilməsi məqsədilə “Qida nəzarəti sisteminin qiymətləndirilməsi aləti” adlı layihə BMT-nin Ərzaq və Kənd Təsərrüfatı Təşkilatının dəstəyi ilə Agentlik tərəfindən regionda ilk dəfə olaraq ölkəmizdə həyata keçirilmişdir. Aparılan qiymətləndirmə nəticəsində ölkədəki mövcud qida təhlükəsizliyi sisteminin beynəlxalq təşkilatlar tərəfindən müəyyən edilmiş standart və tələblərə uyğun olduğu təsbit edilmişdir. Beynəlxalq təşkilatlarla əməkdaşlıq çərçivəsində 9 beynəlxalq layihə icra olunmuş, 2 layihənin icrası isə davam etdirilir.

Qida təhlükəsizliyi sahəsində beynəlxalq təcrübəyə əsaslanan tələblər tətbiq edilməklə ixrac imkanlarının genişləndirilməsi və bir sıra əməkdaşlıq istiqamətləri üzrə müvafiq tədbirlər həyata keçirilmişdir. Qida təhlükəsizliyi, baytarlıq və fitosanitar nəzarəti sahələri üzrə 19 xarici ölkə ilə 40-dən çox qarşılıqlı əməkdaşlıq və tanınma sazişləri, anlaşma memorandumları, protokollar və digər sənədlər imzalanmışdır.

Bundan əlavə, laborator xidmətlərin keyfiyyətinin artırılması və beynəlxalq tələblərə uyğunlaşdırılması istiqamətində qida təhlükəsizliyi sistemina daxil olan mövcud laboratoriyaların diaqnostik qiymətləndirilməsi aparılaraq, laboratoriyaların inkişaf strategiyası hazırlanmış, Agentliyin tabeliyindəki Azərbaycan Qida Təhlükəsizliyi İnstitutunun ümumilikdə 15 laboratoriyasında modernləşdirmə işləri həyata keçirilmişdir.

Agentliyin tabeliyindəki Azərbaycan Qida Təhlükəsizliyi İnstitutunun laboratoriyaları Azərbaycan Akkreditasiya Mərkəzi tərəfindən akkreditasiya edilmişdir. Laboratoriyaların hər biri yerli akkreditasiyadan, 3-ü isə beynəlxalq akkreditasiyadan keçmişdir. Aparılmış laboratoriya müayinələri üzrə uyğunsuz nəticələrin sayı 2018-ci illə müqayisədə 2025-ci ildə 2,6 faizdən 1,7 faizə enmişdir.

Agentlik yaradıldıqdan sonra laborator infrastrukturun optimallaşdırılması, mövcud imkanların genişləndirilməsi və yeni avadanlıq alınması istiqamətində mühüm və nəzərəçarpan nəticələr əldə edilmişdir. Görülmüş tədbirlər laboratoriya fəaliyyətinin daha səmərəli təşkilinə, tədqiqat və sınaq proseslərinin keyfiyyətinin yüksəldilməsinə, eləcə də noticələrin etibarlılığının artırılmasına əhəmiyyətli töhfə vermişdir.

Məlum olduğu kimi, laboratoriya və diaqnostik fəaliyyətin effektivliyi birbaşa istifadə olunan texniki bazanın müasirliyi, funksionallığı və etibarlılığı ilə bağlıdır. Bu baxımdan, laboratoriyalarda avadanlıq parkının mərhələli şəkildə yenilənməsi sadəcə texniki yenilənmə kimi deyil, həm də institusional inkişafın, elmi potensialın gücləndirilməsinin və nəticələrin beynəlxalq tələblərə uyğunluğunun təmin edilməsinin əsas şərtlərindən biri kimi qiymətləndirilməlidir. Müasir cihazların tətbiqi ölçmələrin dəqiqliyini və təkrarlanaбилərliyini artırır, noticələrin interpretasiyasında subyektiv yanaşma ehtimalını azaldır, insan amili ilə bağlı xətalərin minimuma endirilməsinə şərait yaradır və ümumilikdə laboratoriya proseslərinin daha dayanıqlı və keyfiyyətli idarə olunmasını təmin edir.

Müasir dövrdə bioloji təhlükələr, yeni və təkrar meydana çıxan patogenlər, artan qlobal hərəkətlilik və transsərhəd risklər yüksək biotəhlükəsizlik tələblərinə cavab verən laboratoriya komplekslərinin qurulmasını strateji zərurətə çevirmişdir. Belə infrastrukturun formalaşdırılması təhlükəli bioloji amillərlə təhlükəsiz şəraitdə işləmək, onların vaxtında aşkar olunmasını təmin etmək, elmi əsaslı qiymətləndirmə aparmaq və fəvqəladə risklərə operativ cavab vermək üçün vacibdir. Yüksək biotəhlükəsizlik səviyyəsinə malik laboratoriya mühiti tədqiqat və diaqnostik fəaliyyətin təhlükəsiz, təcrid olunmuş və idarəolunan şəraitdə həyata keçirilməsinə imkan verir ki, bu da həm insan və heyvan sağlamlığının qorunması, həm də milli biotəhlükəsizlik sisteminin gücləndirilməsi baxımından xüsusi əhəmiyyət daşıyır.

Laboratoriya kompleksi ilə vəhdət təşkil edən müasir vivariumun qurulması da infrastrukturun ayrılmaz tərkib hissəsi kimi xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Belə bir infrastruktur elmi tədqiqatların daha dərin və sistemli şəkildə aparılmasına, bioloji proseslərin daha əhatəli öyrənilməsinə və elmi nəticələrin praktiki tətbiq imkanlarının genişlənməsinə şərait yaradır. Bu, ölkə daxilində qida təhlükəsizliyi sahəsində elmi- tədqiqat imkanlarının artırılmasına və beynəlxalq standartlara uyğun müasir elmi platformanın qurulmasına xidmət edir. Yüksək təhlükəsizlik tələblərinə cavab verən laboratoriya və vivarium infrastrukturunu gələcəkdə qarşıya çıx biləcək bioloji risklərə qarşı daha hazırlıqlı, koordinasiyalı və davamlı müdafiə mexanizminin qurulmasına imkan verir.

Nəticə etibarilə, laboratoriyalara yeni və müasir cihazların alınması, texniki bazanın mütəmadi yenilənməsi, eləcə də yüksək biotəhlükəsizlik tələblərinə cavab verən laboratoriya kompleksi və vivariumun qurulması yalnız infrastrukturun genişləndirilməsi deyil, həm də dövlətin elmi, institusional və strateji dayanıqlığının gücləndirilməsi baxımından böyük əhəmiyyət daşıyır. Bu istiqamətdə görülcək tədbirlər laboratoriya fəaliyyətinin keyfiyyətini yüksəldəcək, etibarlı və operativ noticələr əldə olunmasına imkan verəcək, elmi-tədqiqat və diaqnostika imkanlarını gücləndirəcək, milli təhlükəsizlik, ictimai sağlamlıq və biotəhlükəsizlik sahəsində uzunmüddətli dayanıqlı inkişaf üçün mühüm zəmin formalaşdıracaqdır.

Azərbaycan Respublikasında qida təhlükəsizliyi sahəsində görülmüş işlərin və müvafiq sahə üzrə mövcud vəziyyətin GZİT (Güclü və Zəif tərəflər, imkanlar və Təhlükələr) təhlili aşağıdakı kimidir:

Güclü tərəflər	Zəif tərəflər
- qida təhlükəsizliyi sahəsində institusional çərçivənin formalaşdırılması və mərkəzləşdirilmiş idarəetmə mexanizmlərinin mövcudluğu; - qida təhlükəsizliyi sahəsində normativ hüquqi bazanın beynəlxalq tələblərə (Kodeks Alimentarius, ÜST-nin, BMT-nin Ərzaq və Kənd Təsərrüfatı Təşkilatının tövsiyələri) uyğunlaşdırılması istiqamətində görülmüş tədbirlər; - qida təhlükəsizliyi sahəsində risk əsaslı dövlət nəzarətinin tətbiqi, planlı və plandankənar yoxlamalar mexanizminin mövcudluğu; - qida məhsullarının laborator müayinəsi üzrə maddi-texniki bazanın mərhələli şəkildə gücləndirilməsi və akkreditasiya proseslərinin genişləndirilməsi; - idxal və ixrac olunan qida məhsullarına dövlət sərhədindən buraxılış məntəqələrinə yaxın ərazilərdə baytarlıq, fitosanitar və qida təhlükəsizliyi üzrə nəzarət mexanizmlərinin formalaşdırılması; - əhali arasında qida təhlükəsizliyi və sağlam qidalanma mövzusunda maarifləndirmə tədbirlərinin həyata keçirilməsi; - qida təhlükəsizliyi sahəsində fəaliyyət göstərən beynəlxalq təşkilatlarla (BMT-nin Ərzaq və Kənd Təsərrüfatı Təşkilatı, ÜST və s.) əməkdaşlıq və texniki dəstək mexanizmlərinin mövcudluğu.	- qida tədarükü zəncirinin bütün mərhələlərini əhatə edən integrasiya olunmuş rəqəmsal izlənilmə sistemlərinin məhdud tətbiqi; - qida təhlükəsizliyi sahəsində sektorlararası (səhiyyə, kənd təsərrüfatı, ekologiya, bələdiyyələr) koordinasiyanın institusional səviyyədə tam formalaşmaması; - qida məhsullarının istehsalında antimikrob maddələrin istifadəsinə nəzarət və məlumat mübadiləsi mexanizmlərinin yetərli səviyyədə olmaması; - qida israfı və qida tullantılarının idarə edilməsi üzrə vahid institusional mexanizmin və kompleks yanaşmanın məhdud olması; - kiçik və orta sahibkarlıq subyektlərinə aid olan qida istehsalçıları arasında qida təhlükəsizliyi tələblərinin tətbiqinin yetərli səviyyədə olmaması; - qida istehlakçıları tərəfindən məhsul etiketlərinin oxunması, məhsulun saxlanması qaydalarına əməl edilməsi və qida təhlükəsizliyi davranışlarının kifayət qədər formalaşmaması.
İmkanlar	Təhlükələr
- qlobal səviyyədə qida təhlükəsizliyinə artan diqqət və beynəlxalq maliyyə, texniki dəstək imkanlarının genişləndirilməsi; - “Vahid Sağlamlıq” konsepsiyasının tətbiqi ilə insan, heyvan və bitki sağlamlığının integrasiyası; - rəqəmsal texnologiyaların (blokçeyn, IoT, süni intellekt) tətbiqi vasitəsilə qida tədarükü zəncirinin şəffaflığının və izlənilməsi imkanlarının artırılması; - sağlam, ekoloji cəhətdən təmiz, orqanik və bitki əsaslı qida məhsullarına artan qlobal tələbat fonunda ixrac potensialının genişləndirilməsi; - iqlimə uyğun və dayanıqlı aqrar istehsal texnologiyalarının tətbiqi yolu ilə məhsuldarlığın və təhlükəsizliyin artırılması; - maarifləndirmə nəticəsində və məqsədlı qida davranış proqramları sayəsində qida israfının minimuma endirilməsi; - regional logistika və ticarət mərkəzi kimi Azərbaycan Respublikasının mövqeyinin daha da möhkəmləndirilməsi; - qida tullantılarının idarə edilməsi sahəsinə diqqət yetirilməsi və bu istiqamətdə aidiyyəti dövlət orqanlarına (qurumlarına) müvafiq tapşırıqlar verilməsi.	- iqlim dəyişikliyi nəticəsində temperatur artımı, quraqlıq və ekstremal hava hadisələrinin qida təhlükəsizliyi risklərini artırması; - antimikrob rezistentliyin sürətlə yayılması və müalicəyə davamlı infeksiyaların artması; - zoonoz xəstəliklərin yayılma riskinin artması və bioloji təhlükəsizlik çağırışları; - qloballaşan və mürəkkəbləşən qida tədarükü zəncirlərində çirkənlənmə mənbələrinin müəyyən edilməsinin çətinləşməsi; - qida məhsullarının saxtalaşdırılması, yanlış etiketlənmə və istehlakçıların aldadılması hallarının artması; - qlobal böhranlar (pandemiya, geosiyasi gərginliklər) nəticəsində tədarük zəncirində fasilələrin yaranması.

Aparılmış GZİT təhlili göstərir ki, Azərbaycanda qida təhlükəsizliyi sahəsində institusional və normativ hüquqi baza formalaşmış olsa da, qlobal trendlər fonunda rəqəmsallaşma, sektorlararası integrasiya və risk əsaslı yanaşmanın dərinləşdirilməsi əsas prioritetlər kimi çıxış edir. Mövcud imkanlardan səmərəli istifadə edilməsi və müəyyən edilmiş zəif tərəflərin aradan qaldırılması 2027–2032-ci illər ərzində dayanıqlı və effektiv qida təhlükəsizliyi sisteminin formalaşdırılmasına şərait yaradacaqdır.

4. Dövlət Proqramının hədəf göstəriciləri

4.1. Dövlət Proqramı üzrə strateji baxış çərçivəsində aşağıdakılara nail olunacaqdır:

4.1.1. qida zəncirinə nəzarətin gücləndirilməsi yolu ilə əhalinin sağlam və təhlükəsiz qida ilə davamlı təmin edilməsinə;

4.1.2. istehlakçıların sağlam qidalanma vərdişlərinin artırılmasına və ictimai nəzarətin gücləndirilməsinə;

4.1.3. qida məhsullarının yeni ixrac bazarlarına çıxarılması istiqamətində icazələr alınmasının təmin edilməsinə;

4.1.4. qida subyektləri ilə əməkdaşlıq çərçivəsində onların fəaliyyətinin qida təhlükəsizliyi üzrə normativ hüquqi aktların tələblərinə uyğunluğunun təmin edilməsinə;

4.1.5. zərərli orqanizmlərin bitkiçilik məhsullarına zərərinin minimuma endirilməsinə;

4.1.6. qida məhsullarının izlənilməsi sisteminin qurulmasının başa çatdırılmasına;

4.1.7. istehsal, emal və ictimai ilaş məüəssisələrində Təhlükənin Analizi və Kritik Nəzərat Nöqtələrinin (bundan sonra – HACCP) tətbiqinin sürətləndirilməsinə.

5. Dövlət Proqramının məqsədləri

5.1. Dövlət Proqramının əsas məqsədləri aşağıdakılardan ibarətdir:

5.1.1. milli qida təhlükəsizliyi sisteminin gücləndirilməsi;

5.1.2. qida məhsəli xəstəliklərin və təhlükələrin azaldılması;

5.1.3. qida təhlükəsizliyi sahəsində istehlakçıların və sahibkarların məlumatlılığının artırılması;

5.1.4. qida təhlükəsizliyinin təmin olunmasına nəzarətçilərin ictimai nəzarətinin gücləndirilməsi;

5.1.5. qida təhlükəsizliyi, baytarlıq və fitosanitar nəzarəti sahəsində beynəlxalq əməkdaşlığın gücləndirilməsi;

5.1.6. qida istehsalı və emalı prosesində ekoloji cəhətdən təmiz və dayanıqlı metodların tətbiqinin təşviq edilməsi;

5.1.7. qida israfının qarşısının alınması üzrə tədbirlər görülməsi.

6. Dövlət Proqramının prioritet istiqamətləri

6.1. Dövlət Proqramı aşağıdakı prioritet istiqamətlər üzrə həyata keçiriləcəkdir:

6.1.1. qabaqcıl beynəlxalq təcrübə nəzərə alınmaqla qida təhlükəsizliyi, heyvan və bitki sağlamlığı sahələrində normativ hüquqi bazanın təkmilləşdirilməsi:

6.1.1.1. **əsaslandırma:** qida təhlükəsizliyi sahəsində normativ hüquqi aktların təkmilləşdirilməsinə dair hazırlanmış fəaliyyət çərçivəsi və proseslər normativ hüquqi aktların yüksək keyfiyyətini, məqsədlərə uyğunluğunu və normayə-ratma fəaliyyətinin şəffaflığını təmin etməyə imkan verir. Normativ hüquqi akt layihələrinin hazırlanması prosesində xüsusilə özəl sektordən maraqlı tərəflərin daha geniş miqyasda iştirakı və müzakirəsi, eləcə də hazırlanan layihələrin sahibkarlıq subyektlərinə təsirlərinin qiymətləndirilməsi, tənzimləmənin yaradılması zamanı özəl sektorun bu sahədə iştirakının stimullaşdırılması nəzərdə tutulur. “Bitki sağlamlığı haqqında” və “Heyvan sağlamlığı haqqında” Azərbaycan Respublikası qanunlarının qəbul edilməsinə ehtiyac vardır. Bundan əlavə, qida zəncirinin bütün mərhələlərində fəaliyyət göstərən sahibkarların normativ hüquqi aktlarla bağlı maarifləndirilməsinə və normativ hüquqi aktların tələblərinə onlar tərəfindən riayət edilməsinə diqqət artırılacaqdır;

6.1.1.2. görülcək tədbirlər:

6.1.1.2.1. “Bitki sağlamlığı haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanunu layihəsinin və bundan irəli gələn hüquqi akt layihələrinin hazırlanması;

6.1.1.2.2. “Heyvan sağlamlığı haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanunu layihəsinin və bundan irəli gələn hüquqi akt layihələrinin hazırlanması;

6.1.1.3. gözlənilən nəticə və nəticə indikatorları:

6.1.1.3.1. bitki sağlamlığı üzrə beynəlxalq standartların tələblərinə cavab verən “Bitki sağlamlığı haqqında” Azər-baycan Respublikasının Qanunu və bundan irəli gələn hüquqi akt layihələri qəbul olunması üçün aidiyyəti üzrə təqdim ediləcəkdir;

6.1.1.3.2. heyvan sağlamlığı üzrə beynəlxalq standartların tələblərinə cavab verən “Heyvan sağlamlığı haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu və bundan irəli gələn hüquqi akt layihələri qəbul olunması üçün aidiyyəti üzrə təqdim ediləcəkdir;

6.1.1.4. **gözlənilən risklər və onların neytrallaşdırılması tədbirləri:** tədbirin həyata keçirilməsində qanunların və onlardan irəli gələn hüquqi aktların tətbiqində çətinliklərin qarşısını almaq üçün həmin hüquqi aktların hazırlanması prosesində ictimai müzakirəyə çıxarılması, maraqlı tərəflərin rəylərinin nəzərə alınması və onların tətbiqi ilə bağlı təlimlərin təşkili, özəl sektorun könüllü nəzarət mexanizmlərinə riayət edib-etmədiyinin mütəmadi yoxlanılması kimi tədbirlər həyata keçiriləcəkdir;

6.1.2. qida zəncirinə nəzarət sahəsində infrastruktur təminatı və laboratoriya xidmətlərinin təkmilləşdirilməsi:

6.1.2.1. **əsaslandırma:** infrastruktur təminatının təkmilləşdirilməsi istiqamətində ötən dövr ərzində bir sıra işlər gö-rülməsinə baxmayaraq, bu sahədə yeni çağırışlara və tələblərə cavab verən daha təkmil infraqstruktura malik laboratoriya xidmətlərinə ehtiyac vardır. Belə ki, ölkənin qida təhlükəsizliyinin gücləndirilməsi, idxal-ixrac əməliyyatlarının daha şəffaf və sürətli icra edilməsi məqsədilə qida təhlükəsizliyi, heyvan və bitki sağlamlığı laboratoriyalarının təkmilləşdirilməsi və müayinə imkanlarının artırılması aktuallığını saxlayır;

6.1.2.2. görülcək tədbirlər:

6.1.2.2.1. qida təhlükəsizliyi, heyvan sağlamlığı və bitki sağlamlığı sahəsində fəaliyyət göstərən mövcud dövlət laboratoriyalarının təkmilləşdirilməsi və müayinə imkanlarının genişləndirilməsi;

6.1.2.2.2. yüksək biotəhlükəsizlik tələblərinə cavab verən laboratoriya kompleksinin və vivariumun qurulmasının təmin edilməsi;

6.1.2.3. gözlənilən nəticə və nəticə indikatorları:

6.1.2.3.1. yeni metodların tətbiqinə və analitik sınaqların sayının artmasına nail olunacaqdır;

6.1.2.3.2. yüksək biotəhlükəsizlik tələblərinə cavab verən laboratoriya kompleksi istifadəyə veriləcəkdir;

6.1.2.4. gözlənilən risklər və onların neytrallaşdırılması tədbirləri: qida təhlükəsizliyi, baytarlıq və fitosanitar labo-ratoriya metodlarının beynəlxalq akkreditasiya prosesinin uzun və mürəkkəb olması, böhran vəziyyətlərində yetərsiz resurslar və təcili reaksiya çətinlikləri kimi risklərin qarşısını almaq üçün laboratoriyaların maddi-texniki təchizatının möhkəmləndirilməsi məqsədmüvafiqdir. Həmçinin, laboratoriya mütəxəssislərinin bilik və bacarıqlarının artırılması məqsədilə yerli və beynəlxalq talim proqramları təşkil edilməli və akkreditasiya prosesinin sürətləndirilməsi üçün ISO, TürkAK və Daks kimi beynəlxalq təşkilatlarla sıx əməkdaşlıq qurulmalıdır;

6.1.3. qida təhlükəsizliyi, heyvan və bitki sağlamlığı sahələrində elm, təhsil və kadr potensialının gücləndirilməsi:

6.1.3.1. **əsaslandırma:** əmək bazarındakı dəyişikliklərə, texnologiyə yeniliklərə və cəmiyyətin ehtiyaclarına uyğun ola-raq, ali təhsil müəssisələrinin tədris planlarında mütəmadi şəkildə təkmilləşdirilmələr və yenilənmələr aparılması, o cüm-lədən ali təhsil müəssisələri ilə daha sıx əlaqələr qurulması yolu ilə ixtisaslı kadr potensialının artırılması üzrə işlərin davamlı şəkildə görülməsi zəruridir. Eyni zamanda, özəl sektorda qida, baytarlıq və bitkiçilik obyektlərində çalışan kadrlar üçün nəzəri və praktiki bilikləri əhatə edən kursların keçirilməsi və fənn proqramlarına “Sağlam qidalanma” ilə bağlı mövzuların daxil edilməsi məqsədmüvafiqdir;

Bundan əlavə, qida təhlükəsizliyi, heyvan və bitki sağlamlığı sahələrində fəaliyyət göstərən beynəlxalq təşkilatların texniki komitələri ilə birlikdə iş və elmi araşdırmalar aparılmasının təkmilləşdirilməsi və qida təhlükəsizliyi sahəsində elmi məlumat bazasının genişləndirilməsi vacibdir;

6.1.3.2. görülcək tədbirlər:

6.1.3.2.1. ali təhsil müəssisələrində qida təhlükəsizliyi, bitki və heyvan sağlamlığı üzrə müasir tələblərə uyğun kadr hazırlığının təkmilləşdirilməsi;

6.1.3.2.2. qida təhlükəsizliyi, heyvan və bitki sağlamlığı sahələrində fəaliyyət göstərən beynəlxalq təşkilatların tex-niki komitələrinin fəaliyyətində yerli mütəxəssislərin iştirakının artırılması;

6.1.3.2.3. ümumi təhsil pilləsi üzrə hazırlanan müvafiq dərsliklərə sağlam qidalanmaya və zoonoz xəstəliklərə dair materialların daxil edilməsi;

6.1.3.3. gözlənilən nəticə və nəticə indikatorları:

6.1.3.3.1. qida təhlükəsizliyi, heyvan və bitki sağlamlığı üzrə yeni fənn proqramlarının ali təhsil müəssisələrində tədrisinə başlanılacaqdır;

6.1.3.3.2. qida təhlükəsizliyi, heyvan və bitki sağlamlığı sahələrində fəaliyyət göstərən beynəlxalq təşkilatların tex-niki komitələri tərəfindən hazırlanan normativ sənədlərdə və elmi araşdırmalar aparılmasında yerli mütəxəssislərin po-tensialından istifadə edilməsinə nail olunacaqdır;

6.1.3.3.3. ümumi təhsil müəssisələrində sağlam qidalanma ilə və zoonoz xəstəliklərlə bağlı məlumatlılıq səviyyəsi artırılacaqdır;

6.1.3.4. gözlənilən risklər və onların neytrallaşdırılması tədbirləri: təcrübəli mütəxəssis və müəllim heyətinin çatışmazlığı və qida təhlükəsizliyi, heyvan və bitki sağlamlığı sahələrində fəaliyyət göstərən beynəlxalq təşkilatlarla çıxış imkanlarının məhdudluğu kimi çətinliklər yarana bilər. Bununla bağlı, dövlət səviyyəsində müvafiq sahələrdə fəaliyyət göstərən beynəlxalq təşkilatlarla əlaqələrin gücləndirilməsi nəzərdə tutulur;

6.1.4. qida təhlükəsizliyinə nəzarət sisteminin təkmilləşdirilməsi:

6.1.4.1. **əsaslandırma:** qida təhlükəsizliyi insanların həyat və sağlamlığına, iqtisadi inkişafa birbaşa təsir edən strateji sahələrdən biridir. Yeni qida texnologiyalarının inkişafı, beynəlxalq ticarət əlaqələrinin genişlənməsi və iqlim dəyi-şikliyi kimi amillər qida təhlükəsizliyi sisteminin daha da təkmilləşdirilməsini zəruri edir.

Qida məhsəli xəstəliklərin və toksinlərin insan sağlamlığına vurduğu zərər ciddi sosial və iqtisadi itkilərə səbəb olur. ÜST-nin məlumatına görə, hər il milyonlarla insan qida məhsəli infeksiyalara yoluxur, bu isə səhiyyə xərclərinin artmasına və insanların iş qabiliyyətinin azalmasına gətirib çıxarır. Bundan əlavə, qida məhsullarının beynəlxalq bazar-lara çıxışı üçün yüksək qida təhlükəsizliyi tələblərinə uyğun olmaqla vacibdir. Avropa İttifaqı, ABŞ və digər inkişaf etmiş ölkə bazarlarında qida təhlükəsizliyinə dair tələblər sərtləşdirilir. Qida təhlükəsizliyi sisteminin təkmilləşdirilməsi yerli məhsulların ixrac imkanlarını da genişləndirəcəkdir.

Nəzarət tədbirlərinin effektivliyinin artırılması üçün yoxlamalar, nümunələrin götürülməsi və s. istiqamətlər üzrə təlimatların hazırlanması olduqca vacibdir;

Həmçinin, ev şəraitində və ailə təsərrüfatları tərəfindən hazırlanan məhsulların bazara yerləşdirilməsi mexanizminin müəyyənəşdirilməsinə də ehtiyac vardır;

6.1.4.2. görülcək tədbirlər:

6.1.4.2.1. qida müəssisələrində HACCP-a əsaslanan daxili nəzarət sisteminin formalaşdırılması istiqamətində tədbirlər görülməsi;

6.1.4.2.2. qida məhsullarının qanunsuz küçə ticarətinin qarşısının alınması istiqamətində nəzarətin gücləndirilməsi;

6.1.4.2.3. ev şəraitində və ailə təsərrüfatları tərəfindən hazırlanan qida məhsullarının bazara yerləşdirilməsi mexa-nizminin formalaşdırılması;

6.1.4.2.4. baytarlıq və fitosanitar nəzarətinə aid qeyri-qida məhsullarının istehsalı, emalı, saxlanması, satışı obyekt-lərinin (heyvan məhsəli xammalın, genetik materialların, baytarlıq preparatlarının, bitki müəfəzə vasitələrinin, pestisid-lərin və gübrələrin anbarları və satış yerləri və s.) qeydiyyatı və təsdiqi mexanizminin formalaşdırılması;

6.1.4.2.5. qida, baytarlıq və fitosanitar nəzarəti sahələrində qadağan olunmuş mallara dair vahid siyahının hazırlan-ması;

6.1.4.2.6. qida obyektlərinin tikintisi üzrə preventiv (xəbərdaredici) qida təhlükəsizliyi nəzarəti mexanizminin ya-radılması;

6.1.4.2.7. allergenlərin etiketlenməsinə nəzarətin gücləndirilməsi və maarifləndirmə tədbirlərinin aparılması;

6.1.4.2.8. stasionar tibb müəssisələrində müxtəlif xəstəliklər üzrə qidalanmaya dair metodiki vəsaitin hazırlanması;

6.1.4.2.9. qida zəhərlənmələri zamanı ilk yardım göstərilməsinə dair təlimatın hazırlanması;

6.1.4.3. gözlənilən nəticə və nəticə indikatorları:

6.1.4.3.1. qida müəssisələrində 80 faizində HACCP-in tətbiqinə nail olunacaqdır;

6.1.4.3.2. qanunsuz küçə ticarəti hallarının azaldılmasına nail olunacaqdır;

6.1.4.3.3. ev şəraitində və ailə təsərrüfatları tərəfindən hazırlanan qida məhsullarının bazara yerləşdirilməsi ilə bağlı tənzimləmə mexanizminin tətbiqinə başlanılacaqdır;

6.1.4.3.4. baytarlıq və fitosanitar nəzarətinə aid qeyri-qida obyektlərinin qeydiyyatı və təsdiqinə dair normativ hüquqi aktların tələbləri bərdə məlumatlandırma işləri həyata keçiriləcəkdir;

6.1.4.3.5. qida, baytarlıq və fitosanitar nəzarəti sahəsində qadağan olunmuş malların siyahısı təsdiqlənəcək və Agentliyin rəsmi internet informasiya ehtiyatında yerləşdiriləcəkdir;

6.1.4.3.6. qida obyektlərinin tikintisinin və fəaliyyətinin mövcud tələblərə uyğunluğu təmin olunacaqdır;

6.1.4.3.7. qida məhsullarında allergenlər üzrə maarifləndirmə tədbirləri həyata keçiriləcəkdir;

6.1.4.3.8. stasionar tibb müəssisələrində xəstələrin qidalanması üzrə metodiki vəsait təsdiq ediləcəkdir;

6.1.4.3.9. qida zəhərlənmələrinin qarşısının alınması üzrə təlimat təsdiq ediləcəkdir;

6.1.4.4. **gözlənilən risklər və onların neytrallaşdırılması tədbirləri:** məlumatların gec və ya natamam paylaşılması, bəzi qida obyektləri tərəfindən HACCP-in düzgün tətbiq edilməməsi və qida obyektlərinin tikintisi və fəaliyyəti zamanı mövcud tələblərə kifayət qədər əməl edilməməsi bu məsələlərə daha diqqətli yanaşmanı tələb edir. Agentlik və aidiyyəti qurumların məlumat bazalarının integrasiyası və real vaxt rejimində məlumat mübadiləsinin aparılması, HACCP-in düz-gün tətbiqi vəziyyətinin yoxlanılması, məlumatlandırma işinin və fəaliyyət standartlarının tətbiqinin təbliği, o cümlədən mütəmadi təşviq və maarifləndirmə tədbirlərinin həyata keçirilməsi ilə tədbirlərin icrasına nail olmaq mümkün olacaqdır;

6.

Azərbaycan Respublikasında qida təhlükəsizliyinin təmin edilməsinə dair 2027–2032-ci illər üçün

Dövlət Proqramı

(əvvəli 5-ci səhifədə)

Prioritet 8.2. Qida zəncirinə nəzarət sahəsində infrastruktur təminatı və laboratoriya xidmətlərinin təkmilləşdirilməsi							
8.2.1.	Qida təhlükəsizliyi, heyvan sağlamlığı və bitki sağlamlığı sahəsində fəaliyyət göstərən mövcud dövlət laboratoriyalarının təkmilləşdirilməsi və müayinə imkanlarının genişləndirilməsi	AQTA	KTN	2027–2029	Yeni analitik metodların tətbiqi üçün ilkin tələblərin və ehtiyacların araşdırılması	Yeni analitik metodların tətbiqinə başlanılması və verifikasiyasının həyata keçirilməsi	Yeni metodların tətbiqinin həyata keçirilməsi və analitik sınaqların sayının artırılması
8.2.2.	Yüksək biotəhlükəsizlik tələblərinə cavab verən laboratoriya kompleksinin və vivariumun yaradılmasının təmin edilməsi	AQTA	KTN, İN, DŞAK	2027–2032	Konsepsiya sənədinin hazırlanması	Laboratorianın, inzibati və yardımçı binaların qurulması	Kompleksin istifadəyə verilməsi
Prioritet 8.3. Qida təhlükəsizliyi, heyvan və bitki sağlamlığı sahələrində elm, təhsil və kadr potensialının gücləndirilməsi							
8.3.1.	Ali təhsil müəssisələrində qida təhlükəsizliyi, bitki və heyvan sağlamlığı üzrə müasir tələblərə uyğun kadr hazırlığının təkmilləşdirilməsi	ETN	AQTA, KTN	2027–2030	Ali təhsil müəssisələrində qida təhlükəsizliyi, bitki və heyvan sağlamlığı sahələrində fənn proqramlarının mövcud ehtiyaclarla uyğun təkmilləşdirilməsi	Qida təhlükəsizliyi, heyvan və bitki sağlamlığı üzrə yeni fənn proqramlarının aidıyyəti orqanlarla (qurumlarla) birlikdə hazırlanması	Qida təhlükəsizliyi, heyvan və bitki sağlamlığı üzrə yeni fənn proqramlarının ali təhsil müəssisələrində tədrisinə başlanılması
8.3.2.	Qida təhlükəsizliyi, heyvan və bitki sağlamlığı sahələrində fəaliyyət göstərən beynəlxalq təşkilatların texniki komitələrinin fəaliyyətində yerli mütəxəssislərin iştirakının artırılması	AQTA	KTN, ETN, XİN	2027–2032	Qida təhlükəsizliyi, heyvan və bitki sağlamlığı sahələrində fəaliyyət göstərən beynəlxalq təşkilatların texniki komitələri ilə birlikdə iş və elmi araşdırmalar aparılmasına dair təkliflərin hazırlanması	Qida təhlükəsizliyi, heyvan və bitki sağlamlığı sahələrində fəaliyyət göstərən beynəlxalq təşkilatların texniki komitələrinin fəaliyyətində yerli mütəxəssislərin iştirakının artırılması	Qida təhlükəsizliyi, heyvan və bitki sağlamlığı sahələrində fəaliyyət göstərən beynəlxalq təşkilatların texniki komitələri tərəfindən hazırlanan normativ sənədlərdə və elmi araşdırmalar aparılmasında yerli mütəxəssislərin potensialından istifadə edilməsinə nail olunması
8.3.3.	Ümumi təhsil pilləsi üzrə hazırlanan müvafiq dərslərə sağlam qidalanmaya və zoonoz xəstəliklərə dair materialların daxil edilməsi	ETN	AQTA, KTN, AMEA, SN	2027–2031	Ümumi təhsil pilləsi üzrə yaş səviyyəsinə uyğun sağlam qidalanmaya və zoonoz xəstəliklərə dair materialların müəyyən edilməsi və dərslərə daxil edilməsi üçün təkliflərin hazırlanması	Ümumi təhsil pilləsi üzrə dərslərə daxil edilməsi üçün sağlam qidalanmaya və zoonoz xəstəliklərə dair materialların dərslər hazırlığını həyata keçirən aidıyyəti müəssisələrə təqdim edilməsi	Ümumi təhsil müəssisələrində sağlam qidalanma ilə və zoonoz xəstəliklərlə bağlı məlumatlılıq səviyyəsinin artırılması
Prioritet 8.4. Qida təhlükəsizliyinə nəzarət sisteminin təkmilləşdirilməsi							
8.4.1.	Qida müəssisələrində HACCP-a əsaslanan daxili nəzarət sisteminin formalaşdırılması istiqamətində tədbirlər görülməsi	AQTA	İN	2027–2031	HACCP-a əsaslanan daxili nəzarət sisteminin qurulması ilə bağlı metodiki tövsiyələrin hazırlanması	Qida müəssisələrinin HACCP-ı tətbiq etməsi üçün təlimlər keçirilməsi	Qida müəssisələrinin 80 faizində HACCP-ın tətbiqinə nail olunması
8.4.2.	Qida məhsullarının qanunsuz küçə ticarətinin qarşısının alınması istiqamətində nəzarətin gücləndirilməsi	DİN	aidıyyəti YİHO, AQTA, İN, ARPXN, NMRARPSN	2028–2032	Nəzarət tədbirlərinin təkmilləşdirilməsi üçün təkliflərin hazırlanması	Qanunsuz küçə ticarətinə birgə nəzarət mexanizminin formalaşdırılması	Qanunsuz küçə ticarəti hallarının azalmasına nail olunması
8.4.3.	Ev şəraitində və ailə təsərrüfatları tərəfindən hazırlanan qida məhsullarının bazara yerləşdirilməsi mexanizminin formalaşdırılması	AQTA	KTN, İN, DİN, YİHO, ARPXN, NMRARPSN	2028–2032	Ev şəraitində və ailə təsərrüfatları tərəfindən hazırlanan qida məhsullarının bazara yerləşdirilməsi ilə bağlı mexanizmə dair təkliflərin hazırlanması	Ev şəraitində və ailə təsərrüfatları tərəfindən hazırlanan qida məhsullarının bazara yerləşdirilməsi ilə bağlı hüquqi bazanın formalaşdırılması	Ev şəraitində və ailə təsərrüfatları tərəfindən hazırlanan qida məhsullarının bazara yerləşdirilməsi ilə bağlı tənzimləmə mexanizminin tətbiq edilməsi
8.4.4.	Baytarlıq və fitosanitar nəzarətinə aid qeyri-qida məhsullarının istehsalı, emalı, saxlanması, satışı obyektlərinin (heyvan mənşəli xammalın, genetik materialların, baytarlıq preparatlarının, bitki mühafizə vasitələrinin, pestisidlərin və gübrələrin anbarları və satış yerləri və s.) qeydiyyatı və təsdiqi mexanizminin formalaşdırılması	AQTA	KTN, İN	2027–2028	Baytarlıq və fitosanitar nəzarətinə aid qeyri-qida obyektlərinin qeydiyyatı və təsdiqinə dair normativ hüquqi aktlarda dəyişikliklə bağlı təkliflərin - hazırlanması	Baytarlıq və fitosanitar nəzarətinə aid qeyri-qida obyektlərinin qeydiyyatına və təsdiqinə dair qanunvericilik bazasının formalaşdırılması	Baytarlıq və fitosanitar nəzarətinə aid qeyri-qida obyektlərinin qeydiyyatı və təsdiqinə dair normativ hüquqi aktların tələbləri barədə məlumatlandırma işlərinin aparılması
8.4.5.	Qida, baytarlıq və fitosanitar nəzarəti sahələrində qadağan olunmuş mallara dair vahid siyahının hazırlanması	AQTA	KTN, DGK	2027–2029	Qida, baytarlıq və fitosanitar nəzarəti sahələrində qadağan olunmuş mallara dair təhlillər aparılması	Qida, baytarlıq və fitosanitar nəzarəti sahələrində qadağan olunmuş malların siyahısının hazırlanması	Qida, baytarlıq və fitosanitar nəzarəti sahəsində qadağan olunmuş malların siyahısının təsdiqlənməsi və AQTA-nın rəsmi internet informasiya ehtiyatında yerləşdirilməsi
8.4.6.	Qida obyektlərinin tikintisi üzrə preventiv (xəbərdaredici) qida təhlükəsizliyi nəzarəti mexanizminin yaradılması	AQTA	KTN, FHN, DŞAK	2027–2030	Müxtəlif qida obyektlərinin tikintisinə və fəaliyyətinə dair tələbləri əks etdirən təlimatların hazırlanması	Müxtəlif qida obyektlərinin tikintisinə və fəaliyyətinə dair tələbləri əks etdirən təlimatlara sahibkarların əlçatanlığının təmin edilməsi	Qida obyektlərinin tikintisinin və fəaliyyətinin mövcud tələblərə uyğunluğunun təmin edilməsi
8.4.7.	Allergenlərin etiketlenməsinə nəzarətin gücləndirilməsi və maarifləndirmə tədbirlərinin aparılması	AQTA	SN, İN, KTN	2027–2031	Qida məhsullarının allergenlər üzrə laborator müayinələrə cəlb edilməsi və nəticələrin etiket məlumatlarına uyğunluğunun monitorinqinin həyata keçirilməsi	Qida məhsullarının allergenlər üzrə aparılmış monitorinq nəticələrinin təhlili və təkliflərin hazırlanması	Qida məhsullarında allergenlər üzrə maarifləndirmə tədbirlərinin həyata keçirilməsi
8.4.8.	Stasionar tibb müəssisələrində müxtəlif xəstəliklər üzrə qidalanmaya dair metodiki vəsaitin hazırlanması	SN	AQTA, TƏBİB	2027–2031	Aidıyyəti sahə üzrə ekspertlərdən ibarət işçi qrupun yaradılması	Stasionar tibb müəssisələrində xəstələrin qidalanması üzrə metodiki vəsaitin işlənilib hazırlanması	Stasionar tibb müəssisələrində xəstələrin qidalanması üzrə metodiki vəsaitin təsdiq edilməsi
8.4.9.	Qida zəhərlənmələri zamanı ilk yardım göstərilməsinə dair təlimatın hazırlanması	SN	AQTA	2027–2031	Ekspertlərdən ibarət işçi qrupun yaradılması	Qida zəhərlənmələri zamanı ilk yardım göstərilməsinə dair təlimatın işlənilib hazırlanması	Qida zəhərlənmələri zamanı ilk yardım göstərilməsinə dair təlimatın təsdiq edilməsi
Prioritet 8.5. Heyvan sağlamlığına və biotəhlükəsizliyə nəzarət sisteminin təkmilləşdirilməsi							
8.5.1.	Naxçıvan iqtisadi rayonunda dabaq xəstəliyindən azad zonanın yaradılması	AQTA	KTN, aidıyyəti YİHO, NMRARPSN	2027–2032	Dabaq xəstəliyindən azad zonanın yaradılması məqsədilə ilkin araşdırma aparılması	Dabaq xəstəliyindən azad zonanın yaradılmasına dair hesabatların hazırlanaraq aidıyyəti beynəlxalq təşkilata təqdim edilməsi	Naxçıvan iqtisadi rayonunun ərazisində dabaq xəstəliyindən azad zonanın yaradılması
8.5.2.	Heyvan xəstəliklərindən azad təsərrüfatların (kompartimentlərin) yaradılmasının təşviqi	AQTA	KTN, İN	2028–2032	Heyvan xəstəliklərindən azad təsərrüfatların (kompartimentlərin) yaradılması üzrə mövcud vəziyyətin qiymətləndirilməsi	Beynəlxalq tələblərə uyğun heyvan xəstəliklərindən azad təsərrüfatın yaradılmasının üstünlükləri barədə təşviqat işlərinin aparılması	Heyvan xəstəliklərindən azad olması nəzərdə tutulan təsərrüfatların müəyyən edilməsi, həmin təsərrüfatlarda beynəlxalq tələblərə uyğun baytarlıq tədbirlərinin həyata keçirilməsi
8.5.3.	Heyvanların identifikasiyası prosesinin davam etdirilməsi	AQTA	KTN, aidıyyəti YİHO, ARPXN, NMRARPSN	2027–2032	Heyvan sahiblərinə və fermerlərə identifikasiya prosesinin vacibliyi və tələbləri barədə məlumat verilməsi, təlimlər keçirilməsi	Ölkə üzrə heyvanların identifikasiyası və heyvanlar haqqında məlumatların AQTİS-ə daxil edilməsi	Heyvanların identifikasiyası nəticəsində onların sağlamlığının və heyvan mənşəli məhsulların izlənilməsinə nail olunması
8.5.4.	Sahibsiz heyvanların sığınacaqda təmin edilməsi istiqamətində tədbirlərin həyata keçirilməsi	aidıyyəti YİHO	AQTA, KTN, DŞAK	2027–2032	Sahibsiz heyvanlar üçün sığınacaq layihələrinin hazırlanması	Sığınacaqların tikilməsi	Tikilmiş heyvan sığınacaqlarına sahsibiz heyvanların qəbulu
8.5.5.	Heyvandarlıqda istifadəsi qadağan edilən aktiv maddələrin siyahısının müəyyən edilməsi	AQTA	KTN, İN	2028–2030	Təbii qadağan edilən aktiv maddələrin siyahısının hazırlanması	Təbii qadağan edilən aktiv maddələrin siyahısının aidıyyəti dövlət orqanları (qurumları) ilə razılaşdırılmaqla təsdiq edilməsi	Təbii qadağan edilən aktiv maddələrin istifadəsinin tənzimlənməsi
8.5.6.	İri və xırdabuynuzlu heyvanların erkən yaşda kəsilməsinin qarşısının alınması istiqamətində maarifləndirmə tədbirlərinin həyata keçirilməsi	AQTA	KTN, İN, DİN, aidıyyəti YİHO	2027–2032	Maarifləndirici materialların (buklet, broşür və s.) hazırlanması və paylanması	Mediada və sosial şəbəkələrdə maarifləndirici məlumatların yayımlanması	Maarifləndirici materialların izlənilmə sayının 30000-ə qədər çatdırılması
8.5.7.	Heyvanların yaşa, cəkiyə və cinsə görə kəsilməsinin tənzimlənməsinə dair beynəlxalq təcrübənin araşdırılması və təkliflərin hazırlanması	KTN	AQTA, İN	2027–2029	İri və xırdabuynuzlu heyvanların erkən yaş və aşağı cəkidə, habelə cinsi nəzərə alınmaqla kəsilməsinə zərurət yaranan amillərin araşdırılması	Yaş, cəki və cinsdən asılı olaraq heyvanların kəsilməsinin tənzimlənməsinə dair tələblərin müəyyənəşdirilməsi məqsədilə normativ hüquqi bazanın formalaşdırılması üzrə təkliflər verilməsi	Yaş, cəki və cinsdən asılı olaraq heyvanların kəsilməsinin tənzimlənməsi üzrə normativ hüquqi aktların təkmilləşdirilməsi
8.5.8.	Baytarlıq mütəxəssislərinin qeydiyyatı və sertifikatlaşdırılması mexanizminin formalaşdırılması	AQTA	KTN, İN	2027–2028	Baytarlıq mütəxəssislərinin qeydiyyatının və sertifikatlaşdırılma-sının hüquqi mexanizminin formalaşdırılmasına dair təkliflərin hazırlanması	Baytarlıq mütəxəssislərinin qeydiyyatı və sertifikatlaşdırılması üzrə təkliflərin aidıyyəti üzrə təqdim edilməsi	Baytarlıq mütəxəssislərinin qeydiyyatı və sertifikatlaşdırılması mexanizminin tətbiqi
8.5.9.	Dövlət baytarlıq nəzarəti tədbirlərinə özəl baytarların cəlb edilməsi mexanizminin hazırlanması	AQTA	KTN, İN	2027–2032	Özəl baytarların dövlət baytarlıq nəzarət tədbirlərinə cəlb edilməsinə dair hüquqi bazanın formalaşdırılması	Özəl baytar həkimlərinin dövlət baytarlıq nəzarəti tədbirlərinə cəlb olunması üçün müvafiq təlimlərin keçirilməsi	Özəl baytar həkimlərlə tərəfdaşlıq və əməkdaşlıq müqavilələrinin bağlanması
8.5.10.	Baytarlıq preparatlarının istehsalı və emalı ilə məşğul olan xarici və yerli obyektlərdə Qabaqcıl İstehsal Təcrübəsi tələblərinə uyğunluqla bağlı audit mexanizminin hazırlanması	AQTA	KTN, İN	2027–2030	Qabaqcıl İstehsal Təcrübəsi prinsiplərinə uyğun müəssisələrin texniki və infrastruktur tələblərinin təhlilinin aparılması	Uyğunsuzluqların aradan qaldırılması üçün mexanizmin formalaşdırılması	Qabaqcıl İstehsal Təcrübəsi qiymətləndirilməsinin aparılması
8.5.11.	Ölmüş heyvanların və bioloji tullantıların utilizasiyası üzrə müəssisələr yaradılmasının təşviqi	AQTA	İN, KTN, ETSN, DŞAK	2027–2032	Utilizasiya müəssisələrinin yaradılması üzrə beynəlxalq təcrübənin araşdırılması	Fermerlərin və sahibkarların beynəlxalq təcrübədə istifadə olunan əsas modellər haqqında maarifləndirilməsi üçün tədbirlərin təşkili	Ölmüş heyvanların və bioloji tullantıların utilizasiyası üzrə müəssisələrin yaradılmasına (layihələndirilməsinə) dair sahibkarlıq subyektlərinin müraciətlərinin qiymətləndirilməsi
Prioritet 8.6. Bitki sağlamlığına və biotəhlükəsizliyə nəzarət sisteminin təkmilləşdirilməsi							
8.6.1.	Zərərli orqanizmlərdən azad zonanın, istehsal yerlərinin və ya istehsal sahələrinin müəyyən edilməsi	AQTA	KTN, İN, ETSN, aidıyyəti YİHO, ARPXN, NMRARPSN	2027–2032	Zərərli orqanizmlərdən azad istehsal zonalarının, istehsal yerlərinin və sahələrinin müəyyən edilməsi mexanizmlərinə dair normativ hüquqi bazanın formalaşdırılması, təhlil edilməsi, sahib (zərərli orqanizmin qidalandığı) bitkinin, zərərli orqanizmin və yerin seçilməsi	Zərərli orqanizmlərdən azad istehsal zonalarının, istehsal yerlərinin və sahələrinin monitorinqlərinin aparılması və izlənilməsi	Zərərli orqanizmlərdən azad statusuna malik 4 zonanın, istehsal yerlərinin və ya istehsal sahələrinin müəyyən edilməsi
8.6.2.	Zəhərli kimyəvi maddələrin kənd təsərrüfatında istifadəsinin azaldılması və alternativ bioloji üsulların tətbiqinin təşviqi	KTN	AQTA, ETSN, İN	2027–2032	Bioloji üsulların tətbiqinə dair metodiki göstəriş və tövsiyə paketlərinin hazırlanması	Fermerlər və ev təsərrüfatları arasında zəhərli kimyəvi maddələrin istifadəsinə yol verildiyi hallar və bioloji mübarizə üsullarının tətbiqinin üstünlükləri ilə bağlı maarifləndirmə tədbirlərinin aparılması	Zəhərli kimyəvi maddələrin kənd təsərrüfatında istifadəsinin azaldılması və alternativ bioloji üsulların tətbiqinin genişləndirilməsi
8.6.3.	Bitki mühafizə vasitələrinin və aqrokimyəvi maddələrin qeydiyyatı prosesinin qabaqcıl beynəlxalq təcrübə əsasında təkmilləşdirilməsi	AQTA	KTN, ETSN, FHN, İN	2027–2030	Bitki mühafizə vasitələrinin və aqrokimyəvi maddələrin qeydiyyatı ilə bağlı qanunvericilik bazasının təkmilləşdirilməsinə dair təkliflərin hazırlanması	Bitki mühafizə vasitələrinin və aqrokimyəvi maddələrin qeydiyyatı prosedurlarını sadələşdirən və şəffaflığı artıran yeni qaydaların qəbul edilməsi	Bitki mühafizə vasitələrinin və aqrokimyəvi maddələrin qeydiyyatı prosesinin yeni qaydalara uyğun həyata keçirilməsinə başlanılması
8.6.4.	Zərərli orqanizmlərin müşahidəsi və monitorinqi sisteminin təkmilləşdirilməsi	AQTA	KTN, ETSN	2028–2030	Monitorinq sisteminin texniki və metodiki planının hazırlanması	Seçilmiş ərazilərdə pilot monitorinqlərin keçirilməsi və nəticələrinin qiymətləndirilməsi	Monitorinq nəticələrinə əsasən aşkarlanan zərərli orqanizmlərə qarşı fitosanitar tədbirlərinin görülməsi

(ardı 7-ci səhifədə)

Azərbaycan Respublikasında qida təhlükəsizliyinin təmin edilməsinə dair 2027–2032-ci illər üçün

Dövlət Proqramı

(əvvəli 6-cı səhifədə)

8.6.5.	Bitki mühafizə vasitələrinin və aqrokimyəvi maddələrin dövryyəsinin izlənilməsi üçün AQTİS-də müvafiq altsistemin formalaşdırılması	AQTA	KTN, FHN ETSN, İN, DGK, RİNN	2027–2028	Bitki mühafizə vasitələrinin və aqrokimyəvi maddələrin dövryyəsinin izlənilməsi üçün AQTİS-də müvafiq altsistemin formalaşdırılması məqsədilə beynəlxalq təcrübə nəzərə alınmaqla konsepsiya sənədinin hazırlanması	Bitki mühafizə vasitələrinin və aqrokimyəvi maddələrin dövryyəsinin izlənilməsi üçün AQTİS-də müvafiq altsistemin yaradılması məqsədilə texniki tapşırıq hazırlanması	Bitki mühafizə vasitələrinin və aqrokimyəvi maddələrin dövryyəsinin izlənilməsi üçün AQTİS-də müvafiq altsistemin fəaliyyətə başlaması
8.6.6.	Bitkiçilik məhsullarının ixracının artırılması məqsədilə Qabaqcıl kənd təsərrüfatı təcrübələrinin tətbiqinin təşviqi və maarifləndirmə işlərinin genişləndirilməsi	KTN	AQTA, ETSN, İN	2027–2030	Qabaqcıl kənd təsərrüfatı təcrübələrinin tətbiqinə dair beynəlxalq təcrübənin öyrənilməsi	Qabaqcıl kənd təsərrüfatı təcrübələrinin tətbiqinə dair müxtəlif televiziya proqramlarında, sosial şəbəkələrdə maarifləndirmə tədbirlərinin həyata keçirilməsi	Qabaqcıl kənd təsərrüfatı təcrübələrinin tətbiqinə dair sahibkarların və ictimaiyyətin məlumatlılıq səviyyəsinin artırılması
Prioritet 8.7. “Vahid Sağlamlıq” konsepsiyasının tətbiqinin genişləndirilməsi							
8.7.1.	Zoonoz xəstəliklərə qarşı mübarizə tədbirlərinə dair Milli Strategiyanın hazırlanması və icrası	AQTA	SN, KTN, ETSN, İN	2027–2031	Zoonoz xəstəliklərə qarşı mübarizədə “Vahid Sağlamlıq” konsepsiyasının tətbiqi üçün Milli Strategiyanın hazırlanması	Aidiyyəti beynəlxalq təşkilatlarla və qonşu ölkələrlə zoonoz xəstəliklərə qarşı mübarizə sahəsində əməkdaşlığın gücləndirilməsi, təcrübə mübadiləsi və koordinasiyanın genişləndirilməsi	İnsanlar və heyvanlar arasında zoonoz xəstəliklərin səbəb olduğu sağlamlıq risklərinin azaldılması, bununla əlaqədar xəstəlik və ölüm hallarının azalması
8.7.2.	Antimikrob rezistentliklə mübarizəyə dair tədbirlər görülməsi	SN	AQTA, KTN, ETSN	2027–2032	Aidiyyəti dövlət orqanları (qurumları) ilə işçi qrupun yaradılması	Antimikrob rezistentliyə qarşı tədbirlərin gücləndirilməsi məqsədilə antimikrob dərmanlarından istifadə ilə bağlı metodiki vəsaitlərin hazırlanması	Antimikrob rezistentliyin azaldılması məqsədilə metodiki vəsaitlərin təsdiqi
8.7.3.	“Vahid Sağlamlıq” konsepsiyasının tətbiqi üzrə aidiyyəti dövlət orqanları (qurumları) arasında çərçivə əməkdaşlığının qurulması, operativ koordinasiya mexanizminin yaradılması və vahid kommunikasiya strategiyasının tətbiqi	AQTA	SN, KTN, RİNN	2027–2029	“Vahid Sağlamlıq” konsepsiyasını tətbiq etmək üçün səhiyyə, baytarlıq, ətraf mühit və qida təhlükəsizliyi sahələrində fəaliyyət göstərən aidiyyəti qurumlar arasında əməkdaşlığa dair fəaliyyət planının hazırlanması	“Vahid Sağlamlıq” konsepsiyasının tətbiqi üzrə aidiyyəti qurumlar arasında koordinasiyanın təmin edilməsi və kommunikasiyanın formalaşdırılması	Qurumlar üçün ölçətan olan məlumat bazalarının yaradılması və məlumatların qarşılıqlı mübadiləsinin təmin edilməsi
8.7.4.	Zoonoz epidemiya və pandemiya riskinin azaldılması, qarşısının alınması üçün hazırlıq, erkən xəbərdarlıq və erkən aşkarlama sistemlərinin qurulması	AQTA	SN, KTN, RİNN	2027–2029	Erkən xəbərdarlıq və erkən aşkarlama sistemlərinin təhlil edilməsi və texniki tapşırığın hazırlanması	Erkən xəbərdarlıq və erkən aşkarlama sisteminin ilkin fəaliyyətə başlaması	Erkən xəbərdarlıq və erkən aşkarlama sistemlərinin tətbiq edilməsi
8.7.5.	“Vahid Sağlamlıq” konsepsiyasının həyata keçirilməsi üçün normativ hüquqi aktların təkmilləşdirilməsi, informasiya sistemlərinin (ehtiyatlarının), habelə fəvqəladə halların idarə olunmasının təşkili	AQTA	SN, KTN, RİNN, FHN	2027–2031	Fəvqəladə halların idarə olunması ilə bağlı normativ hüquqi aktların təkmilləşdirilməsi, bu sahədə zəruri hüquqi əsasların müəyyən edilməsi	Fəvqəladə hallara və zoonoz xəstəliklərə cavab vermək üçün hazırlanmış risk idarəetmə mexanizmlərinin test edilməsi və təkmilləşdirilməsi	İnformasiya sistemlərinin və risk idarəetmə mexanizmlərinin effektiv istifadəsi nəticəsində zoonoz xəstəliklər və qida təhlükəsizliyi ilə bağlı digər risklərin idarə olunması və məlumat mübadiləsinin asanlaşması
Prioritet 8.8. Qida zəncirinə nəzarət sahəsində innovativ üsulların tətbiqinin genişləndirilməsi							
8.8.1.	Agentliyin və digər dövlət orqanlarının (qurumlarının) informasiya sistemləri (ehtiyatları) arasında integrasiyanın genişləndirilməsi	AQTA	RİNN, ƏN, İN, DGK, ƏƏSMN, SN, KTN	2027–2032	Əlaqəli sistemlərin (ehtiyatların), proqram təminatlarının və arxitekturanın müəyyən edilməsi, integrasiya planının hazırlanması	Bütün aidiyyəti dövlət orqanları (qurumları) ilə integrasiya işlərinin tamamlanması	Bütün aidiyyəti dövlət orqanları (qurumları) arasında məlumatların real vaxt rejimində ötürülməsinin təmin edilməsi
8.8.2.	AQTİS-də heyvan sağlamlığı altsisteminin təkmilləşdirilməsi (elektron hesabatlılıq, xəritələşmə və s.)	AQTA	KTN, İN, RİNN	2027–2032	Baytarlıq məlumatlarının vizual şəkildə təqdim edilməsi üçün coğrafi məlumat sistemlərinin təhlili və bu xidmətlərin integrasiyasının təmin edilməsi	Elektron hesabatlılıq, xəritələşmənin ilkin versiyasının hazırlanması	Baytarlıq məlumatlarının elektron formatda təqdim edilməsi və ondan istifadənin asanlaşdırılması
8.8.3.	AQTİS-də Vahid izləmə altsisteminin proqram təminatının hazırlanması və qida zənciri sahəsində fəaliyyət göstərən qida subyektlərinin həmin proqram təminatına qoşulması	AQTA	RİNN, KTN, İN	2027–2032	Sistemə aid əsas funksiyalar, integrasiya tələbləri, təhlükəsizlik tələbləri, məlumatların saxlanması və təhlili barədə texniki tapşırığın hazırlanması	İzlənmə sisteminin digər mövcud sistemlərlə (məsələn, məlumat bazalarına, verilənlər toplusuna, və ya digər sistemlərlə) qoşulması	İstehsaldan son istehlacıyaqədər hər bir mərhələdə (istehsal, emal, dövriyyə və istehlak) qida məhsullarının izlənilməsinə nail olmaq
8.8.4.	Qida subyektləri tərəfindən qida təhlükəsizliyinin təmin olunmasına dair innovativ üsulların tətbiqinin təşviqi (rəqəmsal monitorinq sistemləri, bakteriyaların sensorla izlənilməsi və s.)	AQTA	RİNN, İN	2027–2029	İstehsalçı müəssisələr, dövlət orqanları (qurumları) və digər maraqlı tərəflər üçün hədəf qruplarının müəyyən edilməsi	Qida təhlükəsizliyi mütəxəssislərinin və istehsalçıların yeni texnologiyalar üzrə təlimlərdən keçməsi	İlk pilot layihələrinin başlanması, qida məhsullarında təhlükəsizlik və keyfiyyətin monitorinqi üçün sistemlərin tətbiqi
8.8.5.	Qida məhsullarının saxtalaşdırılmasının qarşısının alınması üçün rəqəmsal texnologiyalardan (Radiotezliklik İdentifikasiya, IoT və s.) istifadənin təşviqi	AQTA	RİNN, KTN, İN	2027–2032	Qida istehsalçıları, distribütorlar, parakəndə satıcılar və müvafiq dövlət orqanları (qurumları) ilə əməkdaşlığın qurulması və onların məlumatlandırılması	Rəqəmsal texnologiyaların istifadəsinə və vacibliyinə dair müxtəlif posterlərin paylaşılması	Qida istehsalı, emalı, daşınması və satışına qədər bütün mərhələlərdə rəqəmsal texnologiyaların tətbiqinə başlanılması
8.8.6.	Qida subyektlərində daxili nəzarət sisteminə və elektron izlənməyə dair proqram təminatının hazırlanması və tətbiqinin təşviqi	AQTA	KTN, İN, YİHO, ARPXN, NMRARPSN	2027–2032	Qida subyektlərində daxili nəzarət sisteminə və elektron izlənməyə dair proqram təminatının hazırlanması və tətbiqinin vacibliyi barədə məlumatlandırma prosesinin aparılması	Qida subyektlərində daxili nəzarət sisteminin üstünlükləri barədə təlimlər keçirilməsi	Pilot layihə qismində 50 qida subyektinin proqram təminatına qoşulmasının təmin edilməsi
8.8.7.	AQTİS-də nəzarət və tənzimləmə fəaliyyətinin səmərəliliyinin artırılması, habelə sahibkarların və istehlakçıların maarifləndirilməsi məqsədilə süni intellektə əsaslanan təhlil və proqramlaşdırma üsullarının tətbiqi	AQTA	RİNN, İN	2027–2030	Aidiyyəti dövlət orqanları (qurumları) ilə birlikdə süni intellekt və təhlil üçün tələb olunan proqram təminatlarının və alətlərin seçilməsi istiqamətində təhlillər aparılması	Təhlillərin nəticələrinə uyğun qida təhlükəsizliyi ilə bağlı risklərin və potensial problemlərin təhlilinə imkan verən süni intellekt modelinin hazırlanması	Qida təhlükəsizliyi ilə bağlı risklərin və potensial problemlərin təhlilinə imkan verən süni intellekt modelinin tətbiqi
Prioritet 8.9. İdxal, ixrac nəzarətinin və beynəlxalq əməkdaşlığın gücləndirilməsi							
8.9.1.	İdxal və ixrac əməliyyatları üzrə dövlət sərhədindən buraxılış məntəqələrinə yaxın ərazilərdə qida təhlükəsizliyi, baytarlıq və fitosanitar nəzarəti üzrə məntəqələrin qurulması	AQTA	DGK, KTN	2027–2032	Dövlət sərhədindən buraxılış məntəqələrinə yaxın, ticarət və daşınmanın intensiv olduğu ərazilərdə qida təhlükəsizliyi, baytarlıq və fitosanitar nəzarət məntəqələrinin yerləşdirilməsi üçün ərazi seçimi və planlaşdırılmasının həyata keçirilməsi	İdxal və ixrac edilən məhsulların baytarlıq və fitosanitar yoxlamalarının həyata keçirilməsi üçün məntəqələrin tikintisi işlərinə başlanılması	İdxal və ixrac edilən məhsulların baytarlıq və fitosanitar yoxlamalarının həyata keçirilməsi üçün 2 yeni qida təhlükəsizliyinə nəzarət məntəqəsinin fəaliyyətə başlaması
8.9.2.	Transsərhəd heyvan xəstəliklərinə və bitki zərərvericilərinə qarşı mübarizənin gücləndirilməsi ilə bağlı qonşu ölkələrlə əməkdaşlığın inkişaf etdirilməsi	AQTA	KTN	2027–2032	Transsərhəd heyvan xəstəliklərinə və bitki zərərvericilərinə qarşı mübarizə sahəsində qonşu ölkələrlə əməkdaşlıq üçün ilkin müzakirələr aparılması	Qonşu ölkələrlə birlikdə transsərhəd heyvan xəstəlikləri və bitki zərərvericilərinə qarşı mübarizə mexanizminin hazırlanması	Heyvan xəstəliklərinin və bitki zərərvericilərinin yayılması zamanı qonşu ölkələrlə birlikdə mübarizə mexanizmlərinin səmərəli şəkildə tətbiq olunması
8.9.3.	Arıçılıq məhsullarının (o cümlədən balın) xarici ölkələrə, xüsusilə Avropa İttifaqı ölkələrinə ixracı üçün müvafiq icazənin alınması ilə bağlı iş aparılması	AQTA	KTN, İN, XİN	2027–2029	Beynəlxalq təcrübə əsasında arıçılıq məhsullarına (o cümlədən bala) dair sanitariya norma və qaydalarının hazırlanması	Arıçılıqla məşğul olan sahibkarların baytarlıq preparatlarından düzgün istifadəsi ilə bağlı monitorinqlərin və maarifləndirmə tədbirlərinin aparılması	Azərbaycan Respublikasında istehsal olunan arıçılıq məhsullarının (o cümlədən balın) xarici ölkələrə, xüsusilə Avropa İttifaqı ölkələrinə ixrac edilməsi üçün müvafiq icazənin alınması
8.9.4.	Quşçuluq məhsullarının (o cümlədən yumurtanın) yeni bazarlara ixracı üçün müvafiq icazənin alınması ilə bağlı iş aparılması	AQTA	KTN, İN, XİN	2027–2030	Quşçuluq məhsullarının ixracı mümkün olan beynəlxalq bazarların aşdırılması	Quşçuluq məhsullarının xarici ölkələrə ixracı məqsədilə həmin ölkələrin idxal tələblərinin öyrənilməsi və bununla bağlı sahibkarların məlumatlandırılma-sı	Yeni bazarlara quşçuluq məhsullarının (o cümlədən yumurtanın) ixracına dair icazənin alınması
Prioritet 8.10. İstehlakçıların sağlam qidalanma vərdişlərinin inkişaf etdirilməsi və ictimai nəzarətinin gücləndirilməsi							
8.10.1.	Sağlam qidalanma məqsədilə xüsusi etiketlənmə yanaşmasının tətbiqinin təşviqi	AQTA	İN, SN	2028–2032	Qida təhlükəsizliyi sahəsində xüsusi etiket qiymətləndirmə sistemlərinə dair beynəlxalq təcrübənin araşdırılması	Xüsusi etiketlənmənin faydası, istifadəsi barədə reklam çarxlarının çəkilməsi, digər maarifləndirmə tədbirlərinin həyata keçirilməsi	Xüsusi etiketlənmənin istehsalçılar tərəfindən tətbiq olunması
8.10.2.	Diyetologiya və nutrisilogiya sahəsi üzrə çalışan mütəxəssislərin fəaliyyətinə nəzarətin gücləndirilməsi	AQTA	SN, ETN, TƏBİB	2027–2032	Diyetologiya və nutrisilogiya ixtisası üzrə çalışan mütəxəssislərin qeydiyyatının aparılması mexanizminin formalaşdırılmasına dair normativ hüquqi bazanın hazırlanması	Diyetologiya və nutrisilogiya sahəsində çalışan mütəxəssislərin qeydiyyatının aparılması	Diyetologiya və nutrisilogiya sahəsi üzrə qeydiyyatla alınaraq çalışan mütəxəssislərin fəaliyyətinin təkmilləşdirilməsi üçün təlimlərə cəlb edilməsi
8.10.3.	Dəyişən istehlakçı vərdişlərinin insan həyatına və sağlamlığına təsiri ilə bağlı təhlillər aparılması, qida istehlakı məlumat bazasının yaradılması	AQTA	SN, İN, KTN, RİNN	2028–2032	İstehlakçıların qida seçimi, həyat tərzini və vərdişləri ilə bağlı ilkin məlumatların əldə edilməsi üçün klaster sorğularının keçirilməsi	Sorğu nəticələrinin təhlil edilməsi və bazanın yaradılması üçün mexanizmin formalaşdırılması	Qida istehlakı üzrə məlumat bazasının yaradılması
8.10.4.	Qida israfının qarşısının alınması ilə bağlı təşviqat işlərinin görülməsi	AQTA	İN, KTN	2027–2032	Qida israfının qarşısının alınması üçün aidiyyəti orqanlarla (qurumlarla) birlikdə Tədbirlər Planının hazırlanması	Qida israfının qarşısının alınmasına dair broşürlər, plakatlar, videomateriallar və sosial media məzmunlarının hazırlanması	İctimaiyyətin qida israfı ilə bağlı məlumatlılıq səviyyəsinin artması
8.10.5.	Bioloji aktiv qida məhsulları barədə istehlakçıların maarifləndirilməsi	AQTA	SN, TƏBİB, ADRA	2027–2032	Media qurumlarında, sosial şəbəkələrdə və ictimai məkanlarda “Bioloji aktiv qida məhsulu qida məhsuludur– dərman vasitəsi deyil” mövzusunda maarifləndirici sosial çarxların, videoçarxların və infomaterialların hazırlanması	Bioloji aktiv qida məhsullarının satışında əhalinin məlumatlandırılma-sı üçün aptek və satış nöqtələrində vizual xəbərdarlıq lövhələrinin yerləşdirilməsi	Bioloji aktiv qida məhsullarının farmasevtik və bioloji fərqləri barədə əhalinin məlumatlılıq səviyyəsinin artması

9. Akronimlər və ixtisarlər

ADRA – Azərbaycan Respublikasının Dövlət Reklam Agentliyi
AQTA – Azərbaycan Respublikasının Qida Təhlükəsizliyi Agentliyi
AMEA – Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası
ARPXN – Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Xüsusi Nümayəndəlikləri
DGK – Azərbaycan Respublikasının Dövlət Gömrük Komitəsi
DİN – Azərbaycan Respublikasının Daxili İşlər Nazirliyi
DŞAK – Azərbaycan Respublikasının Dövlət Şəhərsalma və Arxitektura Komitəsi
ETN – Azərbaycan Respublikasının Elm və Təhsil Nazirliyi
ETSN – Azərbaycan Respublikasının Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyi
ƏƏSMN – Azərbaycan Respublikasının Əmək və Əhalinin Sosial Müdafiəsi Nazirliyi
ƏN – Azərbaycan Respublikasının Ədliyyə Nazirliyi

FHN – Azərbaycan Respublikasının Fəvqəladə Hallar Nazirliyi
XİN – Azərbaycan Respublikasının Xarici İşlər Nazirliyi
İN – Azərbaycan Respublikasının İqtisadiyyat Nazirliyi
KTN – Azərbaycan Respublikasının Kənd Təsərrüfatı Nazirliyi
NMRARPSN – Naxçıvan Muxtar Respublikasında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin səlahiyyətli nümayəndəliyi
RİNN – Azərbaycan Respublikasının Rəqəmsal İnkişaf və Nəqliyyat Nazirliyi
SN – Azərbaycan Respublikasının Səhiyyə Nazirliyi
TƏBİB – Tibbi Ərazi Bölmələrini İdarəetmə Birliyi
YİHO – Yerli icra hakimiyyəti orqanları

Bakıda global iqlim müzakirələrinin 4-cü günü

COP29-un yüksək səviyyəli iqlim çempionu, Milli Məclisin deputatı Nigar Arpadarai əsrlər boyu türk xalqlarının bir-biri ilə və təbiətlə sıx bağlı şəraitdə yaşadığını qeyd edib: “Ənənələr bizə xatırladır ki, təbiət sadəcə istifadə olunası resurs deyil, o, irsimizin bir hissəsidir. Bu gün bu ortaq irs bizə türk dövlətləri arasında əməkdaşlığı gücləndirmək üçün mühüm imkan yaradır”.

“Bakı İqlim Fəaliyyəti Həftəsi 2026”nın (BCAW2026) dördüncü günü “Yaşıl zəkalər: iqlim dəyişmələrindən sosial-iqtisadi proseslərdə” mövzusunda müzakirə ilə başlayıb.

Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının təşkilatçılığı ilə keçirilən məclis iqlim dəyişikliklərinin təsirinə qarşı mübarizədə elmin, innovasiyaların və süni intellektin rolunun müzakirəsinə həsr edilib. Tədbirdə alim və mütəxəssislərin iştirakı ilə iqlim dözümlülüyü, biomüxtəlifliyin qorunması, yaşıl texnologiyalar və ekoloji fəlsəfə məsələləri müzakirə olunub.

Konfransın açılışında AMEA-nın prezidenti akademik İsa Həbibbəyli bildirib ki, COP29 dünyada yaşıl hərəkətin inkişafında yeni mərhələnin əsasını qoyub: “COP29-dan sonra bərpaolunan enerji mənbələrinin inkişafı ilə bağlı müxtəlif layihələrin və dövlət proqramlarının həyata keçirilməsinə diqqət daha da artır. Bununla yanaşı, “yaşıl energetika” və “yaşıl enerji” anlayışları yalnız enerji sektorunun deyil, elmi, iqtisadi və ictimai-siyasi gündəliyin də mühüm istiqamətlərindən birinə çevrilib”.

AMEA rəhbəri qeyd edib ki, “Bakı İqlim Fəaliyyəti Həftəsi 2026” çərçivəsində təşkil edilən konfrans iqlim gündəliyində müəyyənləşdirilən prioritetlərin elmi müstəvidə nəzərdən keçirilməsi baxımından xüsusi əhəmiyyət daşıyır. Konfransda İqlim Həftəsinin irəli sürdüyü əsas istiqamətlərin, xüsusilə COP29 çərçivəsində formalaşan yeni yanaşmaların elmdə əks-sədasi, bu məsələlərin elmi tədqiqatların gündəliyinə götürülməsi, həmçinin Azərbaycanın realıqları və mövcud üstünlükləri diqqət mərkəzində olacaq.

Müzakirədə çıxış edən **Azərbaycan Respublikası Prezidentinin iqlim məsələləri üzrə nümayəndəsi və COP29-un prezidenti Muxtar Babayev** deyib ki, iqlim dəyişmələri təbii fəlakətlərin intensivliyinin artması, daşqınların və güclü yağintıların çoxalması, buzlaqların əriməsi, torpaq və yaşayış məntəqələrinin deqradasiyası kimi proseslərlə müşayiət olunur. Son illərdə dünyanın müxtəlif bölgələrində baş verən təbii fəlakətlər iqlim dəyişmələrinin mümkün nəticələrinin daha aydın şəkildə müşahidə edilməsinə səbəb olub.

O qeyd edib ki, bu tendensiyalar Azərbaycanda özünü göstərir. Son onilliklə müqayisədə ölkədə sel hadisələrinin və meşə yağınlılarının sayında artım müşahidə olunur. Bu proseslərə iqlim dəyişmələrinin təsiri ilə yanaşı, müxtəlif təbii və antropogen amillər də təsir göstərə bilər.

Muxtar Babayev diqqətə çatdırıb ki,

iqlim dəyişmələrinin səbəbləri və onların qarşısının alınması yolları ilə bağlı elmi müzakirələr davam edir. Bu çərçivədə BMT-nin İqlim Dəyişmələri üzrə Hökumətlərarası Ekspertlər Qrupu (IPCC) tərəfindən aparılan tədqiqatlar və hazırlanan elmi qiymətləndirmə hesabatları xüsusi əhəmiyyət daşıyır.

Milli Məclisin Təbii ehtiyatlar, energetika və ekologiya komitəsinin sədri Sadiq Qurbanov öz növbəsində söyləyib: “İqtisadi inkişafda təbiətin qorunması arasında harmoniyanın yaradılması müasir dövrdə dövlətlərin qarşısında duran əsas vəzifələrdən biridir. Bu istiqamətdə elmi araşdırmaların və alimlərin fəaliyyətinin dəstəklənməsi mühüm əhəmiyyət daşıyır”. Onun fikrincə, bugünkü əsas məqsəd iqtisadi inkişafda təbiət arasında harmoniyanın yaradılması olmalıdır. Bu, dövlətlərin üzərinə böyük məsuliyyət qoyur. Dövlətlər bu prosesi alimləri, ziyalıları və elmi araşdırmalar vasitəsilə tənzimləməyə çalışmalıdırlar.

“Bakı İqlim Fəaliyyəti Həftəsi 2026”nın dördüncü günü türk sivilizasiyasının ortaq dəyərlərini iqlim gündəliyi ilə bir araya gətirib.

Mədəni irsin və biomüxtəlifliyin qorunmasında birgə fəaliyyət, Dayanıqlı Enerji Mərkəzləri, iqlim dəyişikliyi kontekstində əməyin təhlükəsizliyi və sağlamlığının qorunması, yaşıl intellekt, ekoloji, sosial və korporativ idarəetmənin inkişaf etdirilməsi, submilli qurumların iqlim fəaliyyətində rolu günün əsas müzakirə mövzuları olub.

Bakı İqlim Fəaliyyəti Həftəsi çərçivəsində Türk Mədəniyyəti və İrsi Fondunun təşkilatçılığı ilə “Türk sivilizasiyasında mədəni irsin və biomüxtəlifliyin qorunması: Ortaq ənənələrdən birgə fəaliyyətə” adlı dəyirmi masa təşkil olunub.

Azərbaycan Prezidentinin iqlim məsələləri üzrə nümayəndəsi və COP29-un prezidenti Muxtar Babayev Hirkan meşələrinin təbii irsimizin mühafizəsində əməkdaşlığın nə dərəcədə vacib olduğunu qeyd edib. Onun fikrincə, bu qədim ekosistem artıq qonşu ölkələrlə paylaşılan transərhəd UNESCO Ümumdünya irsi obyektinin tərkib hissəsidir. Bu ərazinin qorunması elmin, mühafizə olunan ərazilərin idarə edilməsinin vacibliyini aydın göstərir.

Qazaxıstanın “International Green Technologies and Investment Projects Center” QSC-nin İdarə Heyətinin sədri Saken Kalkamanov öz növbəsində deyib: “Landşaftı məhv edərək və ekosistemi itirərək biz onunla bərabər tarixi yaddaşımızın da bir hissəsini itiririk”.

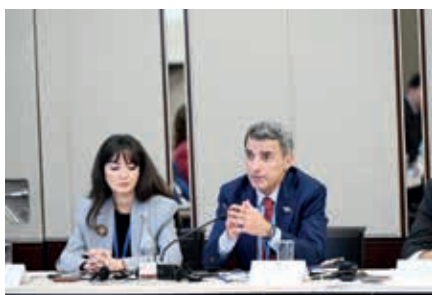
Milli Məclisin Ailə, qadın və uşaq problemləri komitəsinin sədri Hicran Hüseynova Türk Dövlətləri Təşkilatı,

TÜRKSOY və Türk Mədəniyyəti və İrsi Fondu çərçivəsində UNESCO-nun irs siyahısına daxil edilmiş ümumi təbii abidələrin və mədəni irs nümunələrinin qorunması istiqamətində mühüm addımlar atıldığını qeyd edib.

Mədəni İrsin Qorunması, İnkişafı və Bərpası üzrə Dövlət Xidmətinin rəhbəri Səbina Hacıyeva əsrlərdə ölçülən zəngin tariximizin işğal dövründə böyük zərər gördüyünü və bunun böyük faciə olduğunu diqqətə çatdırıb. Səbina Hacıyeva bildirib: “Tarix boyu mədəni irs münəqişələrin və fəlakətlərin ilk qurbanlarından biri olub. Münəqişələr abidələrin dağıdılması, qarət edilməsi və qanunsuz aparılmasından əlavə, həm də ənənələrin pozur, icmalarını zəiflədir, insanları öz tarixinə və bir-birinə bağlayan mədəni kimliyi və yaddaşı təhlükə altına alır”.

Milli Məclisin deputatı Fariz İsmayilzadə Türk dövlətləri arasında siyasi, iqtisadi, sosial və humanitar sahələrdə böyük integrasiya, dialoq və əməkdaşlığın mövcud olduğunu deyib. Deputat ekoloji problemlər, texnoloji çətinliklər, həmçinin mədəniyyət abidələrinin dağıdılmasına

qarşı birgə səylərin genişləndirilməsinin vacibliyini qeyd edib.

“İçərişəhər” Dövlət Tarix-Memarlıq Qoruyucu İdarəsi İdarə Heyətinin üzvü Aytac Əlislətanlı İçərişəhərdə aparılan konservasiya və bərpa layihələri elmi araşdırmalar, memarlıq və texniki qiymətləndirmələr əsasında, yerli və ekoloji tikinti materiallarından, eləcə də müasir materiallardan istifadə edilməklə yüksək keyfiyyət standartlarına uyğun həyata keçirildiyini bildirib. “Lakin binaların düzgün şəkildə bərpa və konservasiya edilməsi kifayət deyil. Əsas məsələ bundan sonra başlayır – binalara düzgün funksiya vermək, onların fəaliyyətini təmin etmək və ömrünü uzatmaq, gələcək istifadənin onların tarixi kimliyinə və dəyərlərinə xələf gətirməsinə nail olmaq lazımdır”, - deyərək İdarə Heyətinin üzvü diqqətə çatdırıb.

məsələləri üzrə nümayəndəsi, COP29-un prezidenti Muxtar Babayev çıxışında global enerji keçidinin sürətləndirilməsi üçün bərpaolunan enerjinin genişləndirilməsi, enerji səmərəliliyinin artırılması, enerji şəbəkələrinin müasirləşdirilməsi və yeni texnologiyaların tətbiqinin vacibliyini vurğulayıb. O bildirib ki, bu istiqamətdə qarşılıqlı qoyulan hədəflərin reallaşdırılması əhəmiyyətli investisiyalar tələb edir.

BMT-nin Sənaye İnkişafı Təşkilatının (UNIDO) layihə inzibatçısı Marinett Qayon regional dayanıqlı enerji mərkəzlərinin yaradılmasının və onların fəaliyyətinin dəstəklənməsinin əhəmiyyətini qeyd edib. Onun sözlərinə görə, bu istiqamətdə təşəbbüslər regional iqtisadi birliklərlə tərəfdaşlıq çərçivəsində həyata keçirilir və enerji keçidinin sürətləndirilməsinə töhfə verir.

Abidələr və Tarixi Yerlər üzrə Beynəlxalq Şuranın (ICOMOS) Türkiyə Milli Komitəsinin və ICOMOS-un Sualtı Mədəni İrs üzrə Beynəlxalq Komitəsinin üzvü Ceyda Öztosun sahilələri mədəni irsi iqlim böhranından qorumaq üçün onun dəyərlərini anlamağın mühümlüyünü qeyd edib. Onun sözlərinə görə, arxeoloji abidələr, tarixi qalalar, şəhər divarları, tarixi sahil yaşayış məskənləri, dəniz infrastruktur, sualtı mədəni irs və qeyri-maddi mədəni irs bu dəyərlərə daxildir.

Dəyirmi masa müzakirələrlə davam edib.

*

“Bakı İqlim Fəaliyyəti Həftəsi 2026”nın 4-cü günündə BMT-nin İqlim Dəyişmələri üzrə Çərçivə Konvensiyasının (UNFCCC) Proqramların əlaqələndirilməsi üzrə baş direktoru Daniele Violetti bildirib ki, **2035-ci ilə qədər global tullantıların artımının yarıbıyarı azaldılması hədəflənir:**

“Hazırda keçid dövründəyik. Bu, Birinci Qlobal Qiymətləndirmənin nəticələrinin təcridə tətbiq edilməsi, milli planlara, investisiya qərarlarına çevrilməlidir. Təbii ki, bu keçid və fəaliyyətə çevirmə prosesi yalnız danışıqlar vasitəsilə baş vermir. Çoxtərəfli proses, Konvensiya və Paris Sazişi bütün tərəflərin bir-birinə etimad mühitində birlikdə hərəkət etməsi üçün çərçivə yaradır. Lakin real fəaliyyət və icra başqa yerlərdə baş verir. Yəni real iqtisadiyyatda – tərəfdaşlıqlar, texnologiya və maliyyə vasitəsilə. Məhz buna görə də Qlobal İqlim Fəaliyyəti Gündəliyi prosesimizdə istinad nöqtəsi kimi böyük əhəmiyyət daşıyır”.

Türkiyənin Ətraf Mühit, Şəhərsalma və İqlim Dəyişikliyi Nazirliyinin İqlim Dəyişikliyi Direktorluğunun direktor müavini Tuğba Dinçbaş bildirib ki, COP31 Sədrliyi 2035-ci ilədək binaların enerji intensivliyinin 2025-ci ilin baza göstəricisi ilə müqayisədə ən azı 20 faiz azaldılmasını təklif edir.

Onun sözlərinə görə, binalar enerji tələbatını və emissiyalarını azaltmaq üçün ən təxirəsalınmaz və praktik imkanlardan biridir. Bu səbəbdən enerji səmərəli binalar COP31-in tikinti üzrə iş istiqamətinin mərkəzində yer alır. T.Dinçbaş əlavə edib ki, daha geniş fəaliyyət gündəliyi çərçivəsində 2035-ci ilədək ümumi son enerji tələbatında elektrik enerjisinin payının 35 faizə çatdırılması da hədəflənir.

Bakı İqlim Fəaliyyəti Həftəsi çərçivəsində “Dayanıqlı enerji mərkəzlərinin iqlimə dözümlülüyün, innovasiyaların və enerji keçidlərinin təşviqində roluna dair regional dialoq” mövzusunda müzakirələr aparılıb.

Tədbirdə dayanıqlı enerji sistemlərinin inkişafı, bərpaolunan enerji mənbələrinin genişləndirilməsi, enerji səmərəliliyinin artırılması, innovativ texnologiyaların tətbiqi və regional əməkdaşlığın gücləndirilməsi məsələləri diqqət mərkəzində olub.

Azərbaycan Prezidentinin iqlim

Beynəlxalq Yaşıl Texnologiyalar və İnvestisiya Layihələri Mərkəzinin (BYTİLM) sədri Saken Kalkamanov çıxışında dayanıqlı enerji sahəsində innovativ halların tətbiqinin və “yaşıl texnologiyalar”a investisiyaların artırılmasının vacibliyindən danışdı. O, regional əməkdaşlığın genişləndirilməsinin enerji təhlükəsizliyinin və iqlimə davamlılığın gücləndirilməsi baxımından mühüm əhəmiyyət daşıdığını bildirdi.

COP29-un yüksək səviyyəli iqlim çempionu, Milli Məclisin deputatı Nigar Arpadarai isə enerji keçidinin yalnız texnoloji transformasiya deyil, eyni zamanda, iqtisadi və sosial inkişaf məsələsi olduğunu vurğulayıb. O, özəl sektorun, dövlət qurumlarının və beynəlxalq tərəfdaşların birgə fəaliyyətinin dayanıqlı enerji layihələrinin genişləndirilməsi üçün mühüm olduğunu qeyd edib.

“Bakı İqlim Fəaliyyəti Həftəsi 2026”nın dördüncü günündə COP31-in logistika məsələlərinə dair brifinq keçirilib.

Brifinqdə COP31-in Antalyada keçirilməsi ilə bağlı hazırlıq işləri, tədbir məkanını, yerləşmə, nəqliyyat, transfer və digər logistika məsələləri barədə ətraflı məlumat verilib.

Türkiyənin Ətraf Mühit, Şəhərsalma və İqlim Dəyişikliyi Nazirliyinin nümayəndəsi Ahmet Sami Kulaklıoğlu bildirib ki, COP31 noyabrın 9-da başlayacaq, rəsmi açılış mərasimi noyabrın 11-də keçiriləcək. Noyabrın 11-12-də isə global iqlim siyasətinin istiqamətini müəyyənləşdirəcək Liderlər Sammiti təşkil olunacaq. Konfrans noyabrın 20-dək davam edəcək.

Qeyd olunub ki, Antalya hər il milyonlarla qonağı qəbul edən mühüm turizm mərkəzidir. Şəhərdə ümumilikdə, 650 min çarpayısı tutumu mövcuddur. COP31 tədbir məkanına yaxın şəhər mərkəzi, Kaleici, Lara, Kundu və Belek bölgələrində isə təxminən 300 min çarpayısı tutumunda malik yerləşmə imkanları var.

Nazirlik rəsmisi COP31 ərazisinin ümumilikdə, 1,1 milyon kvadratmetr sahəni əhatə etdiyini bildirib. Ərazi 527 min kvadratmetr Mavi Zonadan və 582 min kvadratmetr Yaşıl Zonadan ibarət olacaq. Antalyanın COP31 iştirakçıların qəbul etməklə üçün geniş imkanlara malik olduğunu vurğulayan nazirlik nümayəndəsi, həmçinin COP31-də iştirak edəcək bütün tərəflər üçün viza prosedurlarının sadələşdirilməsinin təmin ediləcəyini bildirdi.

Brifinq zamanı Türkiyənin COP31 üzrə baxışını və tədbirə hazırlıq prosesini əks etdirən videoçarxlar da nümayiş etdirilib.

Musa BAĞIRLI
XQ

Azərbaycan Beynəlxalq İnkişafa Yardım Agentliyi (AIDA) ilə Türkiyə Əməkdaşlıq və Koordinasiya Agentliyi (TİKA) arasında imzalanan Anlaşma Memorandumu Azərbaycan–Türkiyə münasibətlərinin yeni mərhələsinin rəsmi təsbitidir. Memorandum beynəlxalq inkişaf sahəsində əməkdaşlığın möhkəmləndirilməsinə və tərəfdaş ölkələrdə birgə fəaliyyətin genişləndirilməsinə xidmət edir. Başqa sözlə, iki dövlət artıq yalnız “bir millət, iki dövlət” şüarının institusional altlarını, inkişaf agentliklərini bir masa ətrafında birləşdirir və üçüncü ölkələrin ərazisində ortaq layihələr həyata keçirməyi qarşılıqlı öhdəliyə çevirir.

Memorandumun arxasında onilliklərlə davam edən ortaq təcrübə dayanır. TİKA 1992-ci ildə – SSRİ-nin dağılmasından dərhal sonra – Mərkəzi Asiya, Qafqaz və Balkanlarda keçid dövrü yaşayan ölkələrə dəstək məqsədilə yaradılıb və 2003-cü ildən etibarən fəaliyyət coğrafiyasını global səviyyəyə genişləndirib. Agentliyin Bakı Program Koordinasiya Ofisi 1994-cü ildən fəaliyyət göstərir və 1994–2020-ci illər ərzində TİKA Azərbaycanda 1200-dən çox layihə və tədbirə dəstək verib. 2003-cü ilin sonuna aid rəsmi statistika da bu mənzərəni təsdiqləyir: həmin dövrdə TİKA-nın texniki yardım xərclərinin 13 faizi məhz Azərbaycana yönəldilmişdi. Bu göstəricini yalnız Qazaxıstan (47 faiz) geridə qoyurdu. Azərbaycanın öz donorluğu yolu ilə “yeni donor” anlayışından institusional yetkinliyə doğru inkişaf edib. Müstəqillik illərində həm yardım alan, həm də yardım verən ölkə olan Azərbaycan tədricən beynəlxalq yardım sisteminə tanınan donor kimi mövqeləşib; bu sahədə aparılan ilk elmi tədqiqatlar Azərbaycanın xarici siyasətində beynəlxalq yardımın məhz “yumsaq güc” aləti kimi təhlil edir. 2022-ci ildə AIDA-nın yaradılması bu prosesin müthəm institusional nöqtəsidir: Bakı humanitar diplomatiyasını peşəkar, sistemli və hesabətli dövlət qurumu səviyyəsinə köçürdü.

2020-ci il Qarabağ zəfərindən sonra Azərbaycan işğaldan azad edilmiş ərazilərin bərpası təcrübəsini qazandıqca, onun inkişaf yardım sahəsində də “bacarıq ixracatçısı” kimi çıxış etmək potensialı gücləndi. Məhz bu kontekstdə AIDA–TİKA memorandumu iki ölkənin inkişaf təcrübələrinin kəşfiyyəti tarixi məqamı rəsmiləşdirir.

TİKA Türkiyə xarici siyasətinin tanınmış yumsaq güc alətidir. Agentlik bu gün Afrika, Asiya, Latin Amerikası, Balkanlar və Avro-

Bakı–Ankara: birgə layihələrə doğru

AIDA–TİKA Anlaşma Memorandumu ortaq hədəflərə yönəlib

Dünya Azərbaycan Beynəlxalq İnkişafa Yardım Agentliyinin (AIDA) yaradılması-n 15-ci ildönümünə həsr olunmuş konfrans keçirilib.

Xarici işlər naziri Ceyhun Bayramov Azərbaycanın yardım alan ölkədən donor ölkəyə çevrilməsi, AIDA-nın 15 illik fəaliyyəti və ölkəmizin beynəlxalq inkişaf əməkdaşlığına töhfələri barədə danışdı. Xarici işlər naziri Azərbaycanın beynəlxalq yardım siyasətinin gələcəkdə də tərəfdaş ölkələrin milli prioritetlərinə hörmət, qarşılıqlı faydalılıq, təcrübə mübadiləsi və dayanıqlı nəticələr prinsipləri əsasında davam etdiriləcəyini diqqətə çatdırdı.

Elm və təhsil naziri Emin Əmrullayev, Azərbaycan Prezidenti yanında Vətəndaşlara Xidmət və Sosial İnnovasiyalar üzrə Dövlət Agentliyinin sədri Ülvi Mehdiyev, Türk Əməkdaşlıq və Koordinasiya Agentliyinin (TİKA) rəhbəri Abdullah Eren də Azərbaycanın beynəlxalq yardım siyasətinin gələcəkdə də tərəfdaş ölkələrin milli prioritetlərinə hörmət, qarşılıqlı faydalılıq, təcrübə mübadiləsi və dayanıqlı nəticələr prinsipləri əsasında davam etdiriləcəyini diqqətə çatdırdılar.

Xarici işlər nazirinin müavini Yalçın Rəfiyev ötən 15 il ərzində AIDA Azərbaycanın beynəlxalq humanitar yardım və inkişaf əməkdaşlığından bəhs edib.

Konfrans çərçivəsində, həmçinin AIDA ilə TİKA arasında Anlaşma Memorandumu imzalantı və panel müzakirələri aparılıb.

dər çox sahəni əhatə edərsə, bir o qədər strateji çəki qazanır.

AIDA isə bu yolda gənc, lakin eyni məntiqə qurulan qurumdur. Azərbaycanın humanitar diplomatiyası haqqında elmi təhlillər göstərir ki, Bakının yardım siyasətinin əsas hədəfi qeyri-maddi dividendlərdir: beynəlxalq prestij, etibarlı tərəfdaş imici və “yaxşı beynəlxalq vətəndaş” reputasiyasının qurulması. Azərbaycan böhran vəziyyətlərinə sürətli reaksiya vermək, global həmrəylik nümayiş et-

Vaşinqton “ölü” düzəlişi ləğv edəcəkmiki?

(əvvəli 1-ci səhifədə)

ABŞ Nümayəndələr Palatasının Yollar və Vasitələr Komitəsində keçirilən dirlmələrdə ekspertlər Cekson-Venik düzəlişinin Azərbaycan, Qazaxıstan, Tacikistan, Türkmənistan və Özbəkistana münasibətdə qüvvəsinin tamamilə ləğv edilməsinə çağırırlar. “Atlantic Council”-in Avrasiya Mərkəzinin baş direktoru Con Herbstin fikrincə, bu məhdudiyyətlərin saxlanılması Vaşinqtonun region ölkələri ilə sıx ticarət-iqtisadi əlaqələr qurmasına mane olur. Onun sözlərinə görə, düzəlişin ləğvi üçün Konqresin müvafiq qanunvericilik qərarı qəbul etməsi lazımdır.

Bu yanaşmanın arxasında kifayət qədər aydın məntiq var. Cekson-Venik düzəlişi 1974-cü ildə, Sovet İttifaqının mövcud olduğu dövrdə qəbul edilib. O zaman ABŞ SSRİ-dən yəhudilərin mühacirətinə qoyulan məhdudiyyətlərə etiraz olaraq ticarət münasibətlərinə də müəyyən şərtlər qoymuşdu. SSRİ artıq 30 ildən çoxdur mövcud deyil, Azərbaycan və Mərkəzi Asiya dövlətləri isə müstəqil ölkələrdir. Buna baxmayaraq, həmin dövrün qanunvericilik mexanizminin bözi dövlətlərə münasibətdə saxlanılması bu gün getdikcə daha çox sual doğurur.

Hüquqi baxımdan məsələnin mahiyyəti məhz buradadır. Düzəlişin artıq real praktiki əhəmiyyətinin olmadığını, onun də-yurə ləğvinin çoxdan baş verməli olduğu vurğulanır. Çünki söhbət başqa siyasi sistemə və başqa geosiyasi realiyə aid edilmiş qərarın bu gün müstəqil dövlətlərə münasibətdə formal şəkildə davam etməsindən gedir. Üstəlik, bu məhdudiyyətlərin saxlanılması ABŞ-in hazırda regionda həyata keçirməyə çalışdığı iqtisadi və strateji siyasətdə də uyğunlaşmır.

Vaşinqton son illər Mərkəzi Asiyaya və Cənubi Qafqaza daha çox diqqət yetirir. Enerji resursları, kritik əhəmiyyətli faydalı qazıntılar, nəqliyyat dəhlizləri, rəqəmsal infrastruktur və yeni investisiya imkanları regionu ABŞ üçün əhəmiyyətli edir. Belə bir şəraitdə yarım əsr əvvəl qəbul edilmiş ticarət məhdudiyyətinin hələ də qüvvədə qalması haqiqətən də başadüşülən deyil.

Azərbaycan bu mənzərədə ayrıca yer tutur. ABŞ Konqresindəki dirlmələrdə ölkəmizin Mərkəzi Asiya, Xəzər regionu və Qərb bazarları arasında əlaqələndirici roluna diqqət çəkilməsi təsəddüfi deyil. Bakı limanı, dəniz və avtomobil yolları, Xəzər üzərindən Mərkəzi Asiya ilə bağlantılar Azərbaycanın tranzit əhəmiyyətini

bazasında da dəyişikliklər etməlidir. Bununla belə, prosesin qarşısında müthəm bir prosedur mərhələsi qalır. Administrasiyanın dəstəyi düzəlişin avtomatik olaraq ləğv edilməsi demək deyil. Bunun üçün ABŞ Konqresinin müvafiq qərarı lazımdır. Ancaq administrasiyanın mövqeyi və Konqresdə səslənən təkliflər göstərir ki, məsələ artıq siyasi gündəmədədir. Bir sözlə, 1974-cü ildə SSRİ-yə münasibətdə qəbul edilmiş Cekson-Venik düzəlişi bu gün artıq tamamilə başqa bir reallığın içində müzakirə olunur. O dövrdə əsas məsələ insan hüquqları və mübahicə idisə, bu gün söhbət ticarətdən, enerji təhlükəsizliyindən, nəqliyyat dəhlizlərindən, investisiyalardan və yeni bazarlardan gedir.

Əgər düzəliş Azərbaycan və Mərkəzi Asiya ölkələrinə münasibətdə ləğv edilsə, bu, yalnız köhnə bir hüquqi məhdudiyyətin aradan qaldırılması olmayacaqdı. Bu addım həm də ABŞ-in regiona baxışının dəyişdiyini göstərəcəkdir. Əsas məsələ isə bundan sonra başlayacaqdı: Azərbaycan və digər region ölkələri açılan yeni imkanlardan öz milli iqtisadi maraqları naminə nə dərəcədə səmərəli istifadə edə biləcəklər?

İqtisadçı-ekspert MəhİR Zeynalov mövzu ilə bağlı XQ-yə bildirdi ki,

Cekson–Venik düzəlişinin ləğvi, ilk növbədə, ABŞ–Azərbaycan iqtisadi münasibətlərində hüquqi qeyri-müəyyənliyin aradan qalxması baxımından əhəmiyyətlidir. Onun sözlərinə görə, düzəlişin praktiki təsiri bu gün məhdudd olsa da, qüvvədə qalması ABŞ–Azərbaycanla münasibətlərinə keçmişdən qalan fərqli hüquqi rejimin mövcudluğunu göstərir.

M.Zeynalov hesab edir ki, proses qarşılıqlıqlı prinsipi ilə aparılarsa, Azərbaycan üçün əsas üstünlük ixrac imkanlarının genişləndirilməsi olacaqdı: “Xüsusilə qeyri-neft sektoru, logistika, rəqəmsal iqtisadiyyat və yüksək əlavə dəyər yaradan sahələrdə ABŞ bazarına çıxış imkanların artırılması daha önəmli nəticə verə bilər”.

Eyni zamanda ekspert vurğulayır ki, ABŞ bazarının Azərbaycan üçün açılması qədər, Azərbaycanın bazarının Amerika şirkətləri üçün açılması da gündəmdə olacaqdı: “Buna görə də proses yalnız züqəst kimi deyil, qarşılıqlı iqtisadi faydaların təmin edilməsinə yönəlməli dəyişiklik kimi qiymətləndirilməlidir. Azərbaycanın marağı ondan ibarət olmalıdır ki, yeni mərhələ idxal artımı ilə məhdudlaşmasın, investisiya, texnologiya transferi və yerli istehsalın ABŞ bazarına çıxışına real imkan yaratsın”.

Pünhan ƏFƏNDİYEV
XQ

Diplomatiya danışanda silahların susduğu dünya

(əvvəli 1-ci səhifədə)

Dünya ictimaiyyəti baş verən proseslərin gələcəkdə hansı strateji katalizmlərə yol açacağını hələ tam dərk etmirdi. Sadəcə asimmetrik təhdidlərin artması qorxusu ictimai şüuru idarə edirdi. Təhlükəsizlik orqanları böyük səlahiyyətlər əldə edərkə vətəndaşların şəxsi həyatına müdaxilə imkanlarını artırırdılar. Qanunvericilik aktları dəyişdirildi, xüsusi xidmət orqanlarının əməliyyat imkanları görünməmiş səviyyəyə çatdırıldı. Radikal qruplara maliyyə axınlarının qarşısını almaq məqsədilə global bank sistemi ciddi nəzarətə götürüldü.

Əməliyyatların coğrafi miqyası çox sürətlə genişlənərək ilkin sərhədləri aşdı. Əfqanıstanın ardınca 2003-cü ildə İraqın işğalı artıq məlum 11 sentyabr hücumlarının vasitəsilə cavabı sayılırdı. Beynəlxalq kəşfiyyət hesabətləri, analitik sənədlər İraqın sözdəndən terror aktlarında hər hansı iştirakı ilə əlaqədar ən kiçik sübut belə ortaya qoya bilmədi. Kütləvi qırğın silahları ilə əlaqədar irəli sürülən rəsmi əsaslandırma isə illər sonra tamamilə əsassız çıxdı. Beynəlxalq təşkilatların ekspertləri, xüsusi komissiyalar ayaqları davam edən yoxlamalar nəticəsində gizli arsenalın mövcudluğunu təsdiqlədilər. Göstərilən faktlara baxmayaraq, Vaşinqton hərbi qərardan dönmədi. Hədisələrə sonrakı inkişafı Yaxın Şərq regionunda sabitliyi kökdündən sarsıtdı. Dövlət institutlarının dağıdılması səbəbindən mülki əhali böyük ziyyət çəkdi. Yaranmış hakimiyyət boşluğu fərqli radikal elementlərin əraziyə axışmasına səbəb oldu. İnzibati idarəetmə itirildi, iqtisadi infrastruktur darmadağın edildi. Qlobal ictimaiyyət, xüsusən də Qərb müttəfiqləri yaranmış mənzərə qarşısında fikir ayrılığına düşdülər. Fransa, Almaniya kimi aparıcı Avropa dövlətləri İraq müdaxiləsini dəstəkləməkdən imtina etdilər. Ziddiyyətlər global alyansların daxili bütövlüyünə zərər vurdu. Siyasi realizm məktəbinin nümayəndələri yaranmış mənzərəni sırf geostrateji hegemonluq davası adlandırdılar.

Həyata keçirilən İraq və Əfqanıstan əməliyyatları hərbi gücün sərhədlərini, onun universal həll vasitəsi olmadığını aydın şəkildə göstərdi. Vaşinqton hərbi baxımdan rəqibsiz gücə və misilsiz texnologiyə üstünlüyə malik olsa da, siyasi sabitliyin təmin edilməsi və uzunmüddətli sülhün qurulması daha mürəkkəb və çətin vəzifəyə çevrildi. Kosmik kəşfiyyət imkanları, dağıq zərbələr endirən dronlar və ən müasir hərbi texnologiyalar cəmiyyətlərin daxili dinamikasını, tarixi yaddaşını və sosial realqlarını nəzərə almaqda aciz qaldı. Çünki dövlət quruculuğu yalnız fiziki infrastrukturun yaradılmasından ibarət deyil. Dayanıqlı fərdi institutları, ədalətli hüquq sistemi və idarəetməyə ictimai etimad, ilk növbədə, yerli cəmiyyətin daxilində formalaşmalıdır. Xarici müdaxilə şəraitində formalaşdırılan siyasi sistemlər isə legitimlik problemi ilə üzləşdi. İşğalçı qüvvə kimi qəbul edilən xarici orduqlara qarşı silahlı müqavimət şəbəkələri gücləndi, partizan taktikaları isə texnologiyə baxımdan üstün hərbi maşınların imkanlarını əhəmiyyətli dərəcədə məhdudlaşdırdı.

ABŞ-in 20 illik hərbi-siyasi mövcudluğundan sonra Əfqanıstandan çıxması hərbi gücün imkanları ilə siyasi nəticələr arasındakı fərqi nümayiş etdirən nümunəyə çevrildi. Xarici hərbi qüvvələrin geri çəkilməsi ilə illər ərzində qurulan siyasi sistemin qısa müddətdə çökməsi göstərdi ki, dayanıqlı dövlət yalnız hərbi üstünlük hesabına formalaşdırıla bilməz. Nəticə etibarilə, milli dövlət quruculuğunun yalnız kobud cədsə söykənmə modeli nə siyasi, nə də sosial baxımdan davamlı oldu.

Sərt təhlükəsizlik siyasətinin ən dəğdicə sosial nəticələrindən biri də global miqyasda islamofobiyanın güclənməsi oldu. Hücumlardan sonrakı illərdə müsəlmanlara qarşı kəskin şübhə, qorx, açgən-seçkilik, nifrət halları geometrik silsilə ilə artdı. Dövlət təhlükəsizliyi qayğıları ilə sürəli vətəndaşların dini kimliyinin süni şəkildə eyniləşdirilməsi nəticəsində məlum stereotiplər – yeni dindar insanın dərhal potensial terrorçu kimi damğalanması cəmiyyətin şüur altına yeridildi. Gündəlik həyatda işə qəbul, təhsil, hətta ictimai nəqliyyatda hərəkət belə xüsusi rəftarla, qorazlı baxışlarla müşayiət olundu. Qərb

Memorandum siyasi-analitik təhlilin bəş əsas ölçüsü üzrə qiymətləndirilə bilər: Birincisi, iktirəfli münasibətlərin tam spektrli ittiifaqa çevrilməsi. Azərbaycan–Türkiyə əlaqələri tarixən enerji (Bakı–Tbilisi–Ceyhan, TANAP), nəqliyyat (Bakı–Tbilisi–Qars) və hərbi-siyasi müstəvilərdə qurulub. İnkişaf əməkdaşlığı bu spektra dördüncü, yumsaq güc ölçüsünü əlavə edir: artıq ittiifaq yalnız infrastruktur boruları ilə deyil, insan kapitalına, təhsilə və üçüncü ölkələrin inkişafına birgə yatırımla da ölcülür. İkincisi, üçüncü ölkələrdə birgə fəaliyyətin təsir çarpanı. İki dövlətin inkişaf agentliyi tərəfdaş ölkədə birgə layihə həyata keçirəndə, həmin ölkə üçün mesaj aydındır: bu, tək ölkənin marağı deyil, bütöb bir ittiifaqın siyasi iradəsidir. Layihənin maliyyə həcmi eyni qalsə belə, onun siyasi çəkisi ikiqat artır. Mərkəzi Asiyada və ya Afrikada AIDA–TİKA birgə məktəbi və ya xəstəxanası həm Azərbaycanın, həm Türkiyənin imicini eyni anda gücləndirir və qarşılıqlı dəstəyin ən görünən simvoluna çevrilir. Üçüncüsü, Azərbaycanın donor kimi yetkinləşməsi. Memorandum Azərbaycanın beynəlxalq yardım siyasətində “yeni donor”-dan “sistemli donor”a keçidinin təsbitidir. Bakı üçün bu, həm də Qoşulmama Hərəkatına sədrliyəndən qalan liderlik irsinin və Qarabağın bərpasında toplanmış yenidənqurma təcrübəsinin beynəlxalq miqyasda ixracı üçün institusional platformadır. Dördüncüsü, beynəlxalq donorluq mənzərəsində alternativ model. Qərb donorlarının şərtliliyə əsaslanan yardım modelindən fərqli olaraq, Azərbaycan–Türkiyə əməkdaşlığı qardaşlıq və həmrəylik prinsiplərinə söykənir. Bu model xüsusilə global cənub ölkələri üçün cəlbədidir: yardım siyasi şərtlərlə deyil, bərabərliyə qulluq tərəfdaşlıq dili ilə təqdim olunur. Beşincisi, risklər və çətinliklər. Siyasi analitik bu mənzərənin yalnız parlaq tərəfini görməməlidir. İki qurumun bütöcə prioritetləri, hesabət standartları və coğrafi fokusları fərqlidir; koordinasiya mexanizmləri real layihələrdə sınaqdan keçməlidir. Həmçinin üçüncü ölkələrdə birgə fəaliyyətin lokal qavranışı vacibdir – layihələr “qardaşlıq” ritorikəsindən daha çox konkret nəticələrlə qiymətləndiriləcək. Memorandumun uğuru illik fəaliyyət planlarının şəffaflığından və ölçülə bilən göstəricilərdən asılı olacaqdı.

Şəbnəm ZEYNALOVA,
XQ-nin siyasi analitiki,
siyasi elmlər üzrə fəlsəfə doktoru,
dosent

mediası mənfi imici qidalandıran təbliğat raporuna çevrildi. Reallıqdan uzaq qorxu xəbərləri, reportajlar, kəskin çıxışlar radikallaşmanı daha da təstiklədi. Nəticədə inteqrasiya, tolerantlıq kimi ali dəyərlər aşındı. Məscidlərin vandalizmi aktlarına məruz qalması, hicablı qadınlara yönəlik psixoloji, fiziki təzyiqlər demokratik təsisatların qüsurlarını fəş etdi. Qanunvericilik səviyyəsində irəli sürülən miqrasiya qadağaları sırf dini mənsəbiyyət əmilinə əsaslanırdı. Çoxmədəniyyətlik paradigması dərin böhranla üzləşdi. Daxili qütbləşmə cəmiyyətin sütunlarını sarsıtdı, fərqli etnik qruplar arasında uçurum yaradı.

Nəticə etibarilə Vaşinqton tərəfindən həyata keçirilən Yaxın Şərq siyasəti qısa müddət sonra hədəfləndən məqsədlərə tamamilə zidd, eyni zamanda, kəskin strateji fəsadlar doğurdu. Ən qabarlıq göstəricilərdən sayılan İraqın güclü mərkəzi dövlət kimi zəifləməsi, yaranmış misilsiz regional xaos Tehranın təsir imkanlarının boşluqlar fonunda sürətlə artmasına səbəb oldu. İraq ordusunun ləğv edilməsi kimi bəzi görünən qərarlar region qüvvələr balansını alt-üst etdi. Vaşinqtonun səhvləri rəqiblərin güclənməsi ilə nəticələndi. Xüsusi coğrafi zolağın formalaşması ərəb monarxiyalarının təşviyə saldı. Vəkalət müharibələri həmin dövlətlərin resurslarını tükəndirdi, minlərlə insanın həlak olmasına gətirib çıxardı. Asimmetrik hərbi strategiyalar rəqəbat qabiliyyətini artırdı.

25 ildən sonra global ictimai rəyi narahət edən əsas sual tamamilə dəyişib. Vaşinqton postmodern dünyanı müharibə, amansız sanksiyalar vasitəsilə, yoxsa konstruktiv diplomatiya, iqtisadi dialoq mexanizmləri ilə formalaşdıracaqdı? Günümdə məlum sentyabr olaylarının tarixi mirası artıq yalnız dər çərçivədə terrorla mübarizədən ibarət sayıla bilməz. Əsas məsələ hegemon dövlətin hərbi müdaxilə alətlərindən diplomatik, mütərəqqi vasitələrə nə dərəcədə, hansı sürətlə keçid edə biləcəsinə əslidir. İqtisadi tərəfdaşlıq raketlərdən daha etibarlı təhlükəsizlik kəməri yaradır. Dünya artıq global rəqəmsallaşma, süni intellekt rəqəbatı, iqlim dəyişiklikləri kimi başağı təhdidlərlə üz-üzədir. Köhnə üsullarla, tanklarla, qırıq təyyarələrlə həmin innovativ çağırışlara cavab vermək tamamilə imkansızdır.

Siyasi arenada səsləndirilən bəyanatlar cəmiyyətə, ilk növbədə, dəyişiklik vədi təqdim edir. Donald Trumpın seçki ritorikasında da bu tezis müthəm yer tutur. Trump həm daxili, həm də xarici auditoriya qarşısında özünü hərbi müdaxilələrə son qoyan, ABŞ-in üzünə düşən ağır maliyyə yükünü azaltmağa çalışan və yeni müharibələrin qarşısını almağı hədəfləyən pragmatik lider obrazında təqdim edib. Qeyd olunan dağdicə beynəlxalq katalizmlər və xaos ssenariləri fonunda diqqətə Cənubi Qafqaza, xüsusilə də Azərbaycanı yönəldikdə, müsbət inkişaf modelinin aydın mənzərəsi ortaya çıxır. Müasir dövrdə Azərbaycan–ABŞ münasibətlərinin inkişaf səviyyəsini yalnız klassik enerji resurslarının ixracı, karbohidrogen təhlükəsizliyi kimi dər prizmadan təhlil etmək reallığı tam əks etdirmir. Sözügedən əlaqələrin sülh, regional dayanıqlı sabitlik, nəqliyyat qovşaqlarının genişlənməsi, beynəlxalq iqtisadi əməkdaşlıq kontekstində ictimaiyyətə təqdim etmək ən doğru seçimdir. Rəsmi Vaşinqtonun Azərbaycan–Ermənistan arasında məlum sülh prosesində, həmçinin dövlətlərarası sərhədlərin delimitasiya təşəbbüsündə fəal vasitəçilik rolü göstərilmə istiqamətində uğurlu nümunə kimi qiymətləndirilməlidir.

11 sentyabrın tarixi dərsi bəlkə də məhz bundan ibarətdir: təhlükəsizlik yalnız silahlə təmin edilmir. Əgər Vaşinqton haqiqətən yeni mərhələyə qədəm qoymaq istəyirsə, bu niyyətin ən müthəm göstəricisi yeni müharibələrə yol açmaq deyil, mövcud münaqişələri sülh yolu ilə və davamlı şəkildə başa çatdırmaq olmalıdır. Azərbaycanla münasibətlərdə formalaşan əməkdaşlıq gündəliyi də məhz bu prizmadan – qarşıdurmada iqtisadi əməkdaşlığa, müharibədən davamlı sülhə, geosiyasi rəqəbətdən qarşılıqlı faydaya keçidin müsbət regional nümunəsi kimi dəyərləndirilə bilər.

Yusif ŞƏRİFZADƏ
XQ

Sülh marafonu: Bakının İrəvandan önəmli gözləntisi

Nazir Ceyhun Bayramov nələri vurğuladı?

Azərbaycanın Xarici işlər naziri Ceyhun Bayramovun iki gün əvvəl jurnalistlərə açıqlamasında səsləndirdiyi fikirlər onu deməyə əsas verir ki, Bakı-İrəvan münasibətlərində münaqişədən sonrakı keçid mərhələsi başa çatıb və sülh gündəliyi real siyasi mərhələyə qədəm qoyub. Bu, son dərəcə vacib məqəmdir. Deməli, Azərbaycanın hədəfi konkretdir. Hədəf sülh gündəliyini real siyasi mərhələyə daşımaqdır və bu istiqamətdəki öhdəliklərin yerinə yetirilməsində ardıcılıq və prinsipiallıq göstərilməlidir. Göstərilməlidir ki, barış mühiti fundamentallıq qazansın.

C.Bayramov faktiki olaraq bildirib ki, Azərbaycanla Ermənistan arasındakı danışıqlarda yekun sülh sazişinin imzalanmasına maneə predmeti yoxdur. Yəni top qarşı tərəfdədir. Bu isə o deməkdir ki, barış müqaviləsinin imzalanmasındakı çətinlik Ermənistanın daxili hüquqi-siyasi öhdəliklərinin icrası ilə bağlıdır. Bir qədər əvvəl vurğuladığımız ardıcılıq və prinsipiallıq da elə buna görə vacibdir. Yəni erməni tərəfi duruma həssas yanaşmalıdır.

Bəli, Azərbaycan XİN rəhbəri artıq sülh dövrünün başladığını təsədüfən vurğulayıb. Belə yanaşma diplomatiyamızın postmünaqişə mərhələsinə verdiyi siyasi qiymətin davamıdır. Deməli, ölkəmiz 2025-ci il avqustun 8-də keçirilmiş Vaşinqton sammitində əldə olunmuş razılaşmalarla Ermənistanla münasibətlərdəki əsas prioriteti hərbə-siyasi qarşıdurmanın idarə edilməsindən sülhün institusionalaşdırılmasına daşıyıb. Duruma mövcud prizmadan yanaşsaq, hazırda İrəvanın barəsində söz açdığımız öhdəliyi, bir növ, əlaqə otudur. Yəni Ermənistan gerçək və real sülh naminə əlaqə otlarından xilas olmalıdır. Elə C.Bayramov da təxminən, bunu deyir. Azərbaycan XİN rəhbərinin ifadə etdiyi məntiq əsasında bu nəticə hasil olur ki, sülh dövrünün başla-

ması ilə sülh sazişinin imzalanması eyni anlayış deyil. Yəni ölkəmizin baş diplomatı bu iki məsələni bir-birindən ayrı tutur. Nəzərə əlaqə ki, sülh dövrünün başlanması faktiki münasibətlərin yeni mərhələyə keçdiyini göstərsə, sülh sazişinin imzalanması bu mərhələnin hüquqi-siyasi sonədlə rəsmiləşdirilməsidir. Onu da nəzərə əlaqə ki, belə bir rəsmiləşmə, eyni zamanda, gələcək üçün müstəsna təminatdır. Təminat isə sülhün dönməzliyi və daimiliyi baxımından son dərəcə önəmli-dir.

Göründüyü kimi, Bakının mövqeyi dəyişmir. C.Bayramovun bildirdikləri isə ölkəmizin Ermənistanla sülh üçün irəliləşdirdiyi şərtin siyasi çəkisini artırır. Bu yanaşma özlüyündə xəbərdarlıqdır: kimsə düşünməsin ki, barış sazişi fundamental məqamlar nəzərə alınmadan imzalanacaq. Belə bir hal yolverilməzdir. Axı dedik ki, sülh təminatlı olmalıdır. Təminatlı olmalı və gələcək nəsillər üçün miras mahiyyəti daşımalıdır.

Sülhün şərtinə gəldikdə, bu, ötən ilin Vaşinqton sammitindən, yəni Azərbaycan və Ermənistan arasında barış sazişinin parafırlanmasından dərhal sonra da səsləndi. Prezident İlham Əliyev Birləşmiş Ştatlارın paytaxtında ölkəmizin media vasitə-lə

rinə müsahibəsində bildirdi ki, Ermənistan üçün ev tapşırıqları var. Səhbət, əlbəttə ki, konstitusiyaya dəyişikliyindən gedir. Axı sülh istəyən ölkənin əsas qanununda sülh bağladığı məmləkətə qarşı ərazi iddiası olmamalıdır. Məsələni dramatikləşdirməyə, əsla, ehtiyac yoxdur. Ermənistan-da isə Azərbaycanın irəliləşdirdiyi şərti, az qala, faciə həddinə çatdırırlar, “Bakı İrəvanı alqaldır”, - deyib şivən qaldırırlar var. Əlbəttə, belələrinin hansı dairələrin sifarişlərinə yerinə yetirdikləri aydındır. Öz işləridir, amma hər kəs – həm Ermənistan rəhbərliyində təmsil olunanlar, həm onların xaricdəki dəstəqlərləri, həm də hay müxəlifəti – anlamalıdır ki, Azərbaycan heç bir maksimalist mövqə tutmur. Ölkəmiz gözə görünən anormallığın aradan qalxmasının tərəfdarıdır. Anormallıq isə, ilk növbədə, Ermənistanın, erməni xalqının özüne ziyandır. Təsəvvür edin, ermənilərin XX əsrdə yaratdıqları müstəqil dövlət əsasını başqa dövlətin ərazisindəki muxtar vahidin qararından götürür. Bu, nə dərəcədə məntiqlidir? Sualımız ritorikdir. Axı homin muxtar vahid fəaliyyətini da-yandırbsa, yaxud ləğv edilibsə, Ermənistanın bir dövlət kimi yaranmasının hüquqi əsası olmur. Hazırda faktiki durum möhür vurğuladığımız kimidir. Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayəti yoxdur. Ermənistan da yox olsun? Bu sual da ritorikdir.

Əgərəz, Ermənistan konstitusiyasında yer almış Azərbaycana qarşı ərazi iddialarının aradan qaldırılması məsələsi Bakı üçün Ermənistanın daxili siyasi gündəmi prizmasında qiymətləndirilməyəcək durumdur. Ölkəmizin yanaşmasına görə, iki dövlət arasında imzalanacaq sülh sənədi gələcəkdə yeni ərazi iddialarının hüquqi-siyasi əsasına çevrilməməlidir və bu məqam istər Ermənistan-da, istər erməni klualarında ciddi şəkildə, soyuq başla dərk edilməlidir. C.Bayramovun konstitusiyaya dəyişikliyi məsələsinə xüsusi vurğulanması isə onu göstərir ki, Azərbaycan sülh sazişinin imzalanmasını formal diplomatik prosedur deyil, uzunmüddətli və davamlı sülhün hüquqi təminatı kimi görür. Ona görə də Bakı mövcud istiqamətdəki gözləntilərinə davam etdirməkdə haqlıdır.

Bəli, gözləntilərinə davam etdirən Azərbaycan Ermənistan-da parlament seçkilərindən sonraya fokuslanır. Nazir C.Bayramovun da bildirdiyi budur. Nazir demək istəyir ki, Ermənistanın seçiqəbağçı ritorikası artıq geridə qalmalı və yeni

siyasi mərhələdə İrəvan konkret qərarlar qəbul etməlidir. Məlum olduğu kimi, Ermənistanın Baş naziri Nikol Paşinyanın 2026-cı ilin sonuna qədər konstitusiyası prosesini, yeni əsas qanunla bağlı dilə gətirdiyi fikirlər var və həmin fikirlər reallığa çevrilməlidir.

Yeri gəlmişkən, Nikol yeni əsas qanunda İstiqlaliyyət Bəyannaməsinə istinadın olmayacağını vurğulamışdı. O Bəyannamə ki, Ermənistan konstitusiyası ona istinad güclüdür və bir qədər əvvəl haqqında söz açdığımız və təfərrüatlarını açıqladığımız ərazi iddiası möhür bu sənəddən yayınlanırlar. Bakı isə həm Paşinyanın, həm də ümumən, rəsmi İrəvanın digər təmsilçilərinin bəyanatlarını, sadəcə, ritorika kimi deyil, müəyyən vaxt çərçivəsi formalaşdıran siyasi öhdəlik kimi nəzərdən keçirir. Bayramovun fikirlərindən gələn qənaət budur və Ermənistan-dan gözləntimiz ölkəmizin sülh prinsipi-allığı və ardıcılığı baxımından mühüm məqəmdir. C.Bayramovun fikirlərinin ən mühüm diplomatik cəhətlərindən biri də onun sülh sazişinin imzalanması üçün imkanların mövcudluğunu vurğulamasıdır. Bu, kifayət qədər, konstruktiv mesajdır. Yəni Azərbaycan barışı dalana dırənmiş hesab etmir. Əksinə, Bakı Ermənistanın üzərinə düşən addımları atacağı təqdirdə, prosesin sürətlə irəliləyə biləcəyinin mesajını verir. Sürətlə irəliləmə isə Azərbaycan-Ermənistan münasibətlərində tam dinamizm təsədüf deyil. O dinamizm ki, onun ilkin işartıları və daha böyük dividendləri var.

Azərbaycan XİN rəhbərinin açıqlamasından sonra bir daha əminlik formalaşır ki, ölkəmiz sülhün hüquqi baxımdan tamamlanmasını gözləyən tərəfdir. Bu gözləntini ifadə edən fikir təkcə Ermənistan-a deyil, bütövlükdə, dünya ictimaiyyətinə dərin mesaj məzmunu daşıyır. Hər halda, C.Bayramovun Vaşinqton sammitini “tərix-i” aqlandırması təsədüf deyil. Çünki sammitin nəticələri Azərbaycan-Ermənistan münasibətlərini yalnız ikitərəfli müstəvidə deyil, Cənubi Qafqazın yeni geosiyasi arxitekturası çərçivəsində təsədüf deyil. Dünya belə bir çərçivənin tam qərarlaşmasında maraqlıdırsa, deməli, sülhün fundamentallığa qovuşmasında da maraqlı olmalıdır. Bu işi sonraya saxlamaq, zamana buraxmaq olmaz.

Ə.CAHANGİROĞLU
XQ

Replika

Avantürüst Zatulın münəccimlik də edir

Rusiya Dövlət Dumasının MDB, Avra-siya inteqrasiyası və həmvətənlərin işləri üzrə Komitə sədrinin müavini, ermənilərin “Lazarev klubu”nun fəal üzvi, anti-Azərbaycan çıxışları ilə oxucularımızın yaxşı tanıdığı Konstantin Zatulın bu dəfə “siya-si istedad və qabiliyyətinin” görünməyən tərəflərini nümayiş etdirib. O, siyasi fəalçı və ekstrənsens roluna girərək rəsmi İrəvana və Ermənistan xalqına ölkələrində nələrin baş verəcəyinin izahını vermək, onları göz-lənilən fəsadlardan xəbərdar etmək qərarı-na gəlib.

K.Zatulın “HCH”ə (Rusiyada fəaliyyət göstərən rəsmi federal informasiya agentliyi – Milli Xəbər Xidməti – red.) müsahibəsində Rusiya və Ermənistan arasında ticarət-iqtisadi münasibətlərdə güzəşt-lərin mümkünlüyünü dəyərləndirib. Onun sözlərinə görə, baş nazir Nikol Paşinyan hakimiyyətdə oldu-ğu müddətdə bu, baş verməyəcək. Erməni mətbuatı bu mənbəyə istinadla Zatulının fikirlərini tirajlayıb. Parlamentarinin bu fikri isə xüsusi seçdirmə ilə ve-ri-lib: “Rusiya-Ermənistan qarşılıqlı münasibətlərində bütün pisləşmələr İrəvanın Moskvanın rəqiblə-ri ilə yaxınlaşması ilə bağlıdır”.

Bunun ardınca Zatulın Bişkekə Putinlə Paşinyanın görüşünü nəzərdə tutaraq bu təmaslara da özünəməxsus şəkildə hökmlü proqnoz verir: “Mü-vafiq təmaslara baxmayaraq, cənab Paşinyan ha-kimiyyətdə olduğu müddətdə Rusiyadan ona heç bir güzəşt olmayacaq!”. Dövlət Dumasının deputatı iddia edib ki, Nikol Paşinyan Avropa İttifaqına üzvlüklə bağlı referendum keçirməyəcək, çünki o, uduzmadan qorxur. Bu adam özünə yalanın həddi yoxdur. Axı indiki durumda nə referendum var, nə də onun keçirilməsi ilə bağlı İrəvanın qərarı. Buna baxmayaraq, münəccim Zatulın artıq həm layihəsi hazırlanmayan referendumun nəticəsini, həm də Er-mənistan baş nazirinin o zaman niyə geri çəkiləcə-yinin siyasi səbəblərini xırdalayır.

“Siyasi ekstrənsensliyini” nümayiş etdirən Zatu-linin çıxışı ilə bağlı şərhimizə burada nöqtə qoya bilirdik, amma postsovet məkanının bütün incəlik-lərindən xəbərdar “hərşeyşünas qəhrəman” daha da irəlilə gedib. Rusiya Dövlət Dumasının bu başbəla deputatı ərz edir ki, Paşinyanın hakimiyyəti dövrün-də Moskva ilə İrəvan arasında gərginliyin səngiməsi gözlənilir. Onun sözlərinə görə, Ermənistan “Moskvanın rəqibləri” ilə əlaqələr qurmağa çalışır, amma Rusiya “şantaj boyun əymək” niyyətində deyil. Bu avantüristin məntiqinə görə, İrəvanın “Moskvanın rəqibləri” (Qərbi nəzərdə tutur – red.) ilə əməkdaşlı-ğı Rusiyanı şantaj etmək deməkdir. Əslində, belə sa-batsız çıxışları ilə bir çox hallarda rəsmi Moskvanın siyasi kursunun əleyhinə gedən Zatulın özü Kremlilə şantaj obyektinə çevirir.

Deməli, Rusiya qanunverici orqanında mühüm postlardan birini tutan Zatulinin təkcə Kremlin “düşmənlərinə” qarşı deyil, hətta rəsmi Moskvanın da ünvanına çıxışlarında həddini aşdığı hallar az olmayıb. Bu müstəvidə də özünü olduqca “vacib persona” sayan parlamentarı ona aidiyyəti olmayan məsələlərə burnunu soxaraq, xəstə təxəyyülünün məhsulu olan şayiələrə “siyasi ekspert” qışmın-də təhlil etməyə girişir. Haypərəst komitə sədrinin müavininin Azərbaycan əleyhinə uydurduğu yalan-ları, səsləndirdiyi hədəvələri kimi, Ermənistanın tutduğu və getdiyi yolun sonu barədə münəccimlik etməsini onun xroniki vədəşə çevrilmiş sağalmaz şakərinin əlaməti saymaq olar. Nostradamus kimi hər şeyi bildiyini iddia edən Zatulinin bu yeni amp-luası qeybət, iftira və yalan dağarcığına çevrilmiş məhəllə dedi-qoduçusunun statusu ilə tam üst-üstə düşür.

Bələ nadürüst əməllərinə görə Azərbaycanda, eləcə də Ermənistan-da “arzuolunmaz şəxs” elan edilən Zatulinin öz ölkəsində də itirdiyi simasını bərpa etməkdən ötrü bu üsullardan istifadə etdiyi şəksizdir. Oxuculara xatırladaq ki, hələ 3 il bundan əvvəl hakim “Vahid Rusiya” Partiyası Dövlət Du-masının deputatı, MDB, Avrasiya inteqrasiyası və həmvətənlərin işləri üzrə Komitə sədrinin birinci müavini Konstantin Zatulının partiya fraksiyasından və komitə rəhbərliyindən uzaqlaşdırılması məsələsi-ni qaldırmışdı. Bu barədə Rusiyanın çap və elektron mediası hakim partiyadakı mənbələrə istinadla mə-lumat yaymışdı. Ermənilərin, ilk növbədə, Azərbay-canda separatçı qüvvələrin havadarı sayılan K.Zatu-lin forumda çıxış edərkən bildirmişdi ki, Ukrayna münaqişəsi ilə əlaqədar Rusiyada təkcə sənaye de-yil, bütövlükdə, həyat hərbə vəziyyətə keçməlidir. O, bununla da kifayətlənməyib rəsmi Moskvanın Ukraynada münaqişə başlananda qarşıya qoyduğu məqsədlərdən heç birinə çatmadığını iddia etmişdi.

Güman edirik ki, “Vahid Rusiya” həddini bil-məyən üzvünə bir daha yerini kəftərmək, təkcə deputatlıqdan məhrum etməklə kifayətlənməyib, partiya sıralarından xaric etmək məsələsi barədə dü-şünməli olacaq.

İ.HƏSƏNQALA
XQ

Karapetyanın biznes imperiyası çökdürülür

Ermənistan olıqarx siyasətçi, son parlament seçkilərində topladığı səslərin sayına görə ikinci yeri tutan “Güclü Ermənistan” partiyasının lideri Samvel Karapetyanın biznes imperiyasının ən mühüm aktivlərindən biri olan “Ermənistan Elektrik Şəbəkəsi”nin (“EES”) taleyi ilə bağlı proses yeni mərhələyə qədəm qoyub. Baş nazir Nikol Paşinyan hökuməti şirkətin 100 faizlik səhmlərinin dövlət tərəfindən alınmasını nəzərdə tutan qərar layihəsini hazırlayıb. Təklif olunan layihəyə əsasən, ölkənin ən böyük elektrik paylayıcı şəbəkə operatoru dövlət mülkiyyə-tinə keçməlidir. Beləliklə, ötən ildən başlayan müvəqqəti dövlət idarəçiliyinin şirkətin tamamilə dövlət mülkiyyətinə keçirilməsi ilə əvəzlənməsi üçün hüquqi mexanizm formalaşdırılır.

Ermənistan mətbuatının yaydığı mə-lumata görə, şirkətin milliləşdirilməsi ilə bağlı layihənin ictimai müzakirəsi sen-tyabrın 24-dək davam edəcək. Səhmlə-rinin alıcısı Ermənistan Respublikası ola-caq, prosesin əlaqələndirilməsi isə Ərazi İdarəetmə və İnfrastruktur Nazirliyinə həvalə ediləcək. Sənəddə prosedurdan baş-lanması üçün son tarix 2027-ci il mayın 1-i kimi göstərilir, milliləşdirilmənin iyu-lun 1-dək başlanması və ən gec oktyabrın 1-dək başa çatdırılması nəzərdə tutulur.

“Milli maraq” əsaslandırması

Ermənistan hökumətinin hazırladığı layihədə “EES”in 100 faizlik səhmlərinə müstəsna üstün ictimai marağın tanınması təklif edilir. Bu anlayış dövlətə mülkiy-yyətçinin razılığı olmadan şirkətin səhm-lərini qanunla müəyyən edilmiş qaydada satın almaq imkanı verir. Bununla belə, hökumət sənəddə mülkiyyətçilərə əvvəl-cədən və mütlənasib kompensasiya ödə-niləcəyini bildirir. Burada səhbət təkcə bir şirkətin səhmlərindən, onun qiymətindən və sahibinə ödəniləcək kompensasiyadan getmir. Səhbət ölkənin strateji enerji in-frastrukturunun kimin nəzarətində olması məsələsindən gedir.

Rəsmi əsaslandırmada bir neçə məqam önə çəkilir. Səhbət dövlət və ictimai təhlükəsizliyin təmin edilməsindən, isteh-lakçılərin hüquq və qanunı maraqlarının qorunmasından, əhalinin elektrik enerjisi ilə fəsiləsiz təminatından, sosial və strateji obyektlərin normal fəaliyyətinin qorunma-sından gedir. Həmçinin enerji resurslarına əlçatan, proqnozlaşdırılan və bərabər çıxı-şın təmin olunması məqsəd kimi göstərilir.

Hökumət hesab edir ki, şirkətin dövlət mülkiyyətinə keçirilməsi nəticəsində strateji əhəmiyyət daşıyan enerji in-frastrukturuna daha effektiv dövlət nəzarə-ti mümkün olacaq. Layihədə bildirilir ki, mövcud vəziyyətdə bu məqsədlərə şirkətin səhmləri özəl sahibdə qaldığı halda nail olmaq mümkün deyil. Bura-da əsas arqument “Taşır Kapital”ın artıq “EES”i idarə etmək üçün lisenziyadan məhrum olmasıdır. Hazırda tətbiq edilən müvəqqəti dövlət idarəçiliyinin isə uzun-müddətli və sabit nəzarəti əvəz edə bil-mədiyi bildirilir. Başqa sözlə, Paşinyan hökuməti indiki modeli keçid mərhələsi kimi təqdim edir və növbəti addımı şirkə-tin dövlətə keçirilməsi hesab edir. Əslin-də, prosesin siyasi və iqtisadi mənası bir cümlə ilə ifadə oluna bilər: Ermənistan dövlətinin strateji enerji aktivini olıqarx biznesindən geri alması. Elə buna görə

də “EES” ətrafında baş verənləri yalnız Karapetyanla Paşinyan arasındakı şəxsi qarşıdurma kimi təqdim etmək doğru ol-maz. Burada daha böyük proses görünür. Paşinyan hakimiyyəti uzun illər ərzində Ermənistan-da iqtisadi güclə siyasi təsirini bir-birinə qarışmasından yaranmış siste-mi dəyişdirməyə çalışır. Qaşıq Sarukyan kimi digər iri biznesmenlərin siyasi çəki-sinin azaldılması ilə paralel götürüldükdə, bu xətt daha aydın görünür. Paşinyanın mesajı sadədir: nə qədər böyük sərvətə, nə qədər geniş biznes şəbəkəsinə və nə qədər siyasi əlaqəyə malik olmasından asılı olmayaraq, heç bir olıqarx dövlətin öz strateji maraqlarını müəyyənəşdirmək hüququndan üstün ola bilməz. Bu, həm də dövlətin gücü məsələsidir.

Mübahisənin kökü

“EES”in milliləşdirilməsi ideyası Paşinyan hökumətinin gündəminə ötən il daxil olub. Şirkət 2016-cı ildən Karapet-yanın “Taşır” qrupuna məxsusdur. 2025-ci ilin yayında Karapetyanın evində xətləri aparılması və onun həbsdən sonra N.Paşinyan “EES”in milliləşdirilməsi niyyətini açıqlamışdı. Daha sonra Ermənistan par-lamenti şirkətə müvəqqəti dövlət idarəçisi təyin edilməsinə imkan verən qanun qə-bul etdi. Nəticədə “Taşır Kapital” şirkə-tin mülkiyyətçisi olaraq qalsa da, onun idarəetmə imkanları ciddi şəkildə məhdud-laşdırıldı. Şirkətin sahibləri bu addımlarla razılaşmadı. “Taşır Kapital” həm qanunun özlünü, həm də Romanos Petrosyanın mü-vəqqəti dövlət idarəçisi təyin olunması-nı Ermənistanın İnzibati Məhkəməsində mübahisələndirdi. Eyni zamanda, məsələ Stokholm arbitrajına da çıxarıldı.

Burada prosesin daha bir mühüm de-talı ortaya çıxır. 2025-ci il iyulun 22-də arbitraj müvafiq qərarların icrasını dayan-dırıb və aktivlərin götürülməsi istiqamə-tində əlavə addımlardan çəkinməyə çağır-ıb. Lakin Ermənistan hökuməti arbitrajın bu qərarının məcburi xarakter daşımadığı-nı bildirib və milli qanunvericiliyin üstün-lüyünə istinad edib.

Sonrakı mərhələdə “Taşır Kapital” “EES”i idarə etmək üçün verilmiş lisen-ziyadan məhrum edilib. Bundan sonra Paşinyan hökuməti şirkətin dövlət tərəfindən satın alınması variantını açıq şəkildə mü-zakirə etməyə başlayıb. Beləliklə, indiki layihə bir gündə ortaya çıxmayıb. Proses əvvəlcə siyasi qərar, sonra qanunvericilik dəyişiklikləri, ardınca müvəqqəti dövlət idarəçiliyi və nəhayət, mülkiyyətə dövlətə keçirilməsi mərhələlərindən keçib.

Politoloq Ramiyə Məmmədova mövzu ilə bağlı XQ-yə açıqlamasında diqqəti Rusiya əmilinə yönəltdi. Onun sözlərinə görə, S.Karapetyan hazırda da Rusiya vətəndaşıdır: “Məhz bu məqam Ermənistanın enerji siyasətinə münasibət-də Rusiya faktorunu da ön plana çıxarır. Səhbət sadəcə xarici sərmayədən getmir. Strateji enerji aktivinin müxtəlif ölkələrlə biznes əlaqələri, maraqları və öhdəlikləri olan transmilli biznesmenə məxsus olma-sı dövlət üçün həssas məsələdir. Bir ölkə-nin elektrik enerjisi kimi strateji sahəsi həmin ölkə ilə yanaşı, digər iki-üç dövlətin pasportunu daşıyan, müxtəlif yuris-diksiyalar qarşısında hüquqi və biznes öhd-əlikləri olan şəxsin biznes imperiyasının tərkibində cəmləşirsə, burada sual yalnız “mülkiyyət kimindir?” sualı olmalıdır. Daha vacib sual budur: böhran və ya siyasi maraqların toqquşması zamanı son qərarı kim verir? Ermənistanın indiki hakimiyyəti məhz bu sualı öz xeyrinə ca-vablandırmaq istəyir. Dövlətin mövqeyin-dən yanaşıqdıqda strateji enerji sisteminin taleyinin çəkisi artıq təkcə iqtisadi məsələ kimi qəbul edilmir. Burada diqqətçəkən məqam ondan ibarətdir ki, Ermənistan hö-kuməti dövlətin strateji infrastrukturunu biznes qrupunun əlindən alaraq öz nəzarə-tinə keçirmək istəyir. Bu, eyni zamanda, İrəvanın iqtisadi suverenlik barədə verdi-yi mesajdır. Bu mənada Paşinyanın atdığı addım olıqarxın sadəcə bir aktivini itir-məsi kimi yox, dövlətə olıqarx kapitalı arasında sərhədin yenidən çəkilməsi kimi qiymətləndirilə bilər”.

Səxavət HƏMİD
XQ

“3+3” formatı və Cənubi Qafqazda geosiyasi rəqabət

I MƏQALƏ

Postmüharibə mərhələsinin ilk sülh təşəbbüsü

2020-ci il dekabrın 10-da Bakıda keçirilən Zəfər paradi zamanı birgə mətbuat konfransında Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyev və Türkiyə Prezidenti R.T.Ərdoğan dünya üçün gözlənilməz olan bir təşəbbüslə çıxış etdilər. Bu təşəbbüsün gözlənilməzliyi İkinci Qarabəg müharibəsinin başa çatmasından dərhal sonra irəli sürülməsi ilə əlaqəli idi. Çünki D. Trampın illər sonra Azərbaycan Prezidentinə üz tutaraq “Siz irəli gedə bilərdiniz, niyə getmədiniz?” sualının sətirləlti mənasından hiss olunurdu ki, Qərbdə müəyyən dairələr Azərbaycan ordusunun Ermənistanı tamamilə nəzarətə götürə biləcəyini ehtimal edirdilər.

Ancaq Prezident İlham Əliyev qətiyyətlə Azərbaycanın bütün Cənubi Qafqazda sülh, barış, əməkdaşlıq və təhlükəsizlik yolunu seçdiyini bəyan etdi. Bunu konkret indi “3+3” formatı adlandırılan təhlükəsizlik və əməkdaşlıq platformasını irəli sürməsi ilə sübut etdi. Onun qısa məhiyyəti üç region ölkəsi ilə 3 böyük qonşu dövlətlərin Cənubi Qafqazda sülh, əməkdaşlıq və təhlükəsizliyin təmini məsuliyyətini öz üzərlərinə götürməli olmaları ilə bağlıdır. Təşəbbüsdə üç əsas məqsəd bir-biri ilə əlaqəli şəkildə ifadə edilmişdir. Onlar aşağıdakılardır:

- regionun problemləri konar qüvvələrin müdaxiləsi olmadan həll edilməlidir;
- regional sahiblik prinsipi ödənməlidir, yəni bütün məsələlər birbaşa region dövlətlərinin özləri tərəfindən həll edilməlidir;
- Cənubi Qafqazda nəqliyyat xətləri açılmalıdır.

Bu çərçivədə ilk görüş 2021-ci ilin dekabrında Moskvada baş tutdu. Ancaq Gürcüstan Rusiya ilə olan siyasi münasibətlərinə görə “3+3” formatında iştirakdan imtina etdi. Azərbaycan, Türkiyə, Rusiya, İran və Ermənistan isə mütəmadi olaraq müzakirələr aparırlar.

Deməli, “3+3” formatı faktiki olaraq mühüm geosiyasi, siyasi, iqtisadi və kommunikativ faktorları özündə birləşdirən məharətli və sülhyaradıcı diplomatik addımdır. Hərbi meydanında möhtəşəm zəfər əldə edən bir dövlətin başçısının bu təşəbbüsü həm region üçün əhəmiyyətli tarixi dönüşün ifadəsi idi, həm də müasir dünya siyasətində çox nadir diplomatik gediş idi. Ona görə ki, müharibədə çox amansız düşməni və həvadarlarını məğlub edən ölkə postmüharibə dövründə xarici siyasətinin qayəsini aydın, qəti və inamla bəyan edirdi: Azərbaycan regional sülhyaradıcılığı, əməkdaşlığı və təhlükəsizliyi təmin edən xətti seçir!

Bu, o demək idi ki, Azərbaycan Prezidenti müasir mərhələdə müstəqil dövlətin identikliyi üçün xüsusiyyətini daşımaq ifadə etmişdir. Yeni Azərbaycan qələbəsindən sonra müharibə paradigmasını deyil, sülh, barış, əməkdaşlıq və təhlükəsizlik paradigmasını seçməkdə qərarlıdır! Deməli, burada əsas geosiyasi məna Azərbaycanın öz maraqlarını təmin etməsi ilə məhdudlaşmış, əksinə regional miqyasda davamlı sülh, barış, əməkdaşlıq və təhlükəsizliyin təmininin konkret platformasını ortaya qoyması ilə xarakterizə olunur.

Bunları ümumiləşdirsək, belə bir qənaət alınır: “3+3” formulu bütövlükdə, Cənubi Qafqazın sülh, barış, əməkdaşlıq və təhlükəsizlik məkanı olması üçün fundamental anlamı olan ciddi formuldur! Burada bir mühüm geosiyasi reallığı qeyd etmək gərəkdir.

Geosiyasi təfəkkürün sablonları

Azərbaycanın “3+3” təşəbbüsü güc mərkəzlərinin Cənubi Qafqazla bağlı artıq şablon halını almış təəvvürlərini darmadağın edirdi. Əlbəttə, müəyyən dairələr nəinki buna hazır deyildilər, hətta o qədər “yanlışlı düz kimi qəbul etmişdilər” ki, “3+3”-ü özlə-

rinə ciddi təhlükə hesab edirdilər. Rusiya və İran isə, şübhəsiz, sözdə razılıqlar da, realda çoxlu gizli məqsədlər güdürdülər. İran regional əməkdaşlığın yeni formatından çox “Amerika və Avropa buraya ayaq basmasın” məqsədinin izində idi, Rusiya isə “3+3”-ü əsas olaraq regiona olan ənənəvi təsirini saxlamaq və ya yeni müstəviyə transfer etmək imkanı kimi baxırdı.

Biz burada Qərb analitik və ekspertlərinin məsələyə münasibətinin ümumiləşdirilmiş formasını təqdim etməyə çalışacağıq. Dövrü mətbuatda, xüsusi analitik bülletenlərdə ifadə edilmiş fikirlərin ümumi məzmununu təqribən aşağıdakı kimi təqdim edirlər.

Birincisi, Qərb ölkələri Cənubi Qafqazdakı “3+3” formatına xeyli şübhə və ehtiyatla yanaşırlar. Bunu iki aspektlə əsaslandırmağa çalışırlar. Onlardan biri regiona geosiyasi təsir təşəbbüsünün başqa böyük dövlətlərin əlinə keçməsindən ehtiyatlanmaqla bağlıdır. Digəri isə bunun fonunda Qərbin regiondan kənarlaşdırılma ehtimalının mövcudluğu ilə əlaqədardır. Təsirlə bağlı Qərb analitikləri və siyasətçiləri “3+3” formatını “əsasən Rusiya və Türkiyənin Cənubi Qafqaz bölgəsində nüfuzlarını təsdiqləmək və qorumaq üçün idarə etdiyi bir mexanizm kimi görürlər”. Həmin prizmada, təbii ki, bunu Qərbin regional məsələlər üzərində iştirakını və nəzarətini məhdudlaşdırmaq cəhdi kimi görmək mümkündür.

Belə bir qənaətin davamı kimi isə Qərbin kənarlaşdırılması narahatlığı meydana çıxır. Ona görə də ABŞ və Avropa analitikləri “3+3” formatını “Qərb ölkələrini, xüsusən də Aİ və ABŞ-i Cənubi Qafqaz sülh və təhlükəsizlik proseslərindən uzaq tutmağın bir yolu kimi” şərh edirlər.

Ən maraqlısı və düşündürücüsü isə bu kimi qiymətləndirmə əsasında Qərb siyasi dairələrinin gəldikləri ümumi qənaətdir. Onlar hesab edirlər ki, “3+3” formatı regional əməkdaşlığın inklüzivliyini və balansını məhdudlaşdırma bilər. Konseptual olaraq məsələnin bu tərəfi çox aktualdır və praktiki aspektdə prinsipial xarakter daşıyır. Onun üzərində bir qədər geniş dayanmaq.

Geosiyasi inklüzivlik və balans

“Geosiyasi inklüzivlik” xüsusi mənası olan anlayışdır. Onun kökündə, ümumiyyətlə, “inklüzivlik” termininin semantikasi dayanır. Inklüzivlik cəmiyyət həyatının təşkil prinsiplərindəndir. Əsas şərt hər bir insanın cəmiyyət quruculuğu prosesində özünün tam olaraq iştirak etdiyini hiss etməsi ilə bağlıdır. Bu zaman insanın fiziki, mental, mədəni və ya sosial fərqi nəzərə alınmamalıdır – o, vətəndaş kimi sosial təşkilin (bütün anlaylarda) təməli ilə bağlıdır.

Bu ümumi təəvvürlər əsasında geosiyasi inklüzivlik müəyyən olunur. Geosiyasi inklüzivlik, hər şeydən öncə beynəlxalq münasibətlər konsepsiyasıdır. Onun başlıca özəlliyi dövlətlərin iqtisadi cəhəti, hərbi gücü və ya coğrafi ölçüsündən asılı olmayaraq bugünün global gündəminin müəyyən edilməsində və dünya proseslərinin idarə olunmasında iştirakının təmini ilə bağlıdır.

Həmin prinsip semantik müstəvidə başqa bir prinsipdən tam imtinaı tələb edir. Yeni geosiyasi inklüzivlik ayrı-ayrı fəvqəldövlətlərin və müəyyən bloklaşmanın (məsələn, NATO, Aİ və ya “Böyük yeddilər”) monopoliyasından imtinaı nəzərdə tutur. Onun əvəzində daha geniş qarşılıqlı münasibətlər formatına üstünlük verilir.

Bu mövqedən çıxış edəndə ümumi geosiyasi inklüzivlik “Global Cənubun” maraqlarının nəzərə alınmasını, beynəlxalq institutların islahatlarını, çoxqütblülüyü və resurslara bərabər əlçatanlığın təmini tələb edir.

Vurgulanan prinsip və tələblər bizim mövzu baxımından çox əhəmiyyətli olan bir xüsusiyyəti ön plana çıxır. Biz geosiyasi inklüzivliyin təminində çoxvektorlu diplomatikanın zəruriliyini nəzərdə tuturuq. O kontekstdə regional alyansların yaradılması

xüsusi yerə malikdir. Həmin alyansların inklüzivliyi əsas geosiyasi aktorlar – ABŞ, Çin, Aİ və Rusiya arasında seçim məcburiyyətinin olmaması ilə sıx bağlıdır. Nəhayət, bir vacib geosiyasi məqamı da vurğulayaq. Geosiyasi inklüzivlik ənənəvi eksklüziv sistemin böhranı fonunda aktuallaşmışdır. O yanaşmada qərarlar məhdud sayda ölkələr çərçivəsində qəbul edilirdi. Buna qarşılıq olaraq geosiyasi inklüzivlik global gərginliyi azaltmaq, ümumi problemləri daha səmərəli həll etmək və yeni “soyuq müharibələr” girdabına düşməkdən sığortalanmaq üsulu olaraq görülür.

Bunlardan geosiyasi inklüzivliyin dörd əsas xüsusiyyəti ilə bağlı nəticə çıxarmaq olar.

Birincisi, geosiyasi inklüzivlik hər bir dövlətin geosiyasi kontekstdə hüquqlarının tam təmin olunmasını nəzərdə tutur.

İkincisi, onun başlıca funksiyası global gərginliyi azaldaraq dünyanın hər bir regionunda sabitlik, sülh, təhlükəsizlik və inkişafın təmin edilməsi ilə bağlıdır.

Üçüncüsü, global məsələlərdə qapalı bloklaşmadan imtina edərək çoxtərəfli əməkdaşlıq modelinə üstünlük verməklə əlaqədardır.

Dördüncüsü, geosiyasi inklüzivlik hər bir regionda inklüzivliyin təmin olunması əsasında dünya sisteminin mövcudluq və inkişafının başlıca istiqamətlərini beynəlxalq münasibətlər aspektində müəyyən edir.

Yekun nəticəni çıxarmaq üçün bir məsələyə də aydınlıq gətirmək lazımdır.

Geosiyasi balans

Geosiyasi balans beynəlxalq sabitliyin vəziyyətinə aiddir. Onun başlıca xüsusiyyəti dünya nüfuzu və gücünün əsas geosiyasi aktorlar (indiki dövnmədə dövlətlər qrupu) arasında bərabər nisbətdə paylanması ilə bağlıdır. Eyni zamanda, onlardan hər hansı birinin dominant olmasına imkan verməmək vacib şərt kimi qəbul edilir. Burada müharibələrin aradan qaldırılması və çoxqütblülük əhəmiyyətli şərtlərdən sayılır.

İndi geosiyasi inklüzivliklə balansın nisbətində bəzi bilirlər. İlk olaraq belə qənaət yaranır ki, inklüzivliyin real olması üçün mütləq balans lazımdır. Geosiyasi balans inklüzivliyin təməli faktorudur. Çünki dövlətlərin hər birinin qarşılıqlı əlaqədə bərabərliyi iştirakı təmin olunmasa, inklüziv münasibətlərdən danışmaq əsassızdır. Balans məsələsi isə hər bir regionda real işləyən sülh, barış, əməkdaşlıq və təhlükəsizlik formatının yaradılmasını tələb edir.

Ancaq qəribədir ki, Qərbin müəyyən dairələri inklüzivliklə balansın ümumi səviyyədə qarşılıqlı əlaqəsini qəbul edirlər, lakin konkret regional miqyaslarda ikili standart üzrə fəaliyyət göstərirlər. Ayrıca, Cənubi Qafqaz üçün “3+3” alternativ axtarışları bununla bağlıdır. Qərbi ekspertlərin təkliflərində bunu aydın görmək olur. Onlar alternativ platformalara üstünlük verilməsi ilə bağlı tezis irəli sürürlər.

Onun mahiyyəti belədir: “Rusiya, Türkiyə və ya İran kimi xarici güclərin birbaşa iştirakı olmadan yalnız üç Cənubi Qafqaz ölkəsini (Ermənistan, Azərbaycan və Gürcüstan) əhatə edən “3” formatı daha səmərəli ola bilər”. Bu nümunəni “regional əməkdaşlıq üçün daha balanslı və effektiv bir çərçivə” kimi təqdim etməyə çalışırlar. Burada “3+3” formatının səmərəliliyinə şübhə ilə yanaşma sindromu aydın duyulur. Əsas arqumentləri də belədir ki, “3+3” formatında iştirak edən güclərin ciddi rəqəbatlı maraqları mövcuddur və buna görə də konsensusun davamlı olması ehtimalı azdır. Yeni Rusiya, İran və Türkiyə arasında rəqabət həmin formulun reallaşmasına ciddi əngəl törədir.

Burada iki məntiqi təhrif vardır və o, ciddi cəhədlə gizlədilir. Birincisi, “3” formatı paradokslu rəqabəti daha geniş miqyasla atır. Çünki Cənubi Qafqazın üç dövlətinə dünyanın əsas güc mərkəzləri fərqli yanaşırlar və onlar arasındakı rəqabət əsrlərdir ki, məhz həmin müstəvidə davam edir. “3” formatı global rəqabəti sadəcə, realıq pərdəsi altında gizlətməkdən başqa bir şey deyildir.

İkincisi, əsas olaraq Qərb-Rusiya imperalist rəqabəti və qarşıdurması sayəsində Cənubi Qafqazda qondarma aktor – Ermənistan daxil edilməmişdir. Azərbaycan uzun müddət bu süniliyin qurbanı olmuş və yalnız özünün güclü dövlətçilik iradəsi ilə o prosesi dayandırılmışdır. Ona görədir ki, hazırda Ermənistan rəhbərliyinin əsas qayğısı Azərbaycanın tarixi 29 min kvadratkilometrlik ərazisində qondarılan dövlətin hüquqliliyini qəbul etməkdən ibarətdir. Bu, bizim üçün açılıqdır, lakin beynəlxalq hüquq baxımından faktıdır.

Bütün bunların fonunda “3+3” formatı kontekstində məsələnin hazırkı vəziyyəti ilə bağlı əhəmiyyətli məqamlara nəzər salmaq olar.

(ardı var)

Füzuli QURBANOV,
XQ-nin analitiki,
fəlsəfə elmləri doktoru

Avrasiya Patent İdarəsi ilə ekspert əməkdaşlığı

Azərbaycan Respublikası Əqli Mülkiyyət Agentliyi və Avrasiya Patent Təşkilatı arasında patent axtarışı və ixtiralar üzrə patentlərin verilməsi üçün iddia sənədlərinin ekspertizası sahəsində əməkdaşlıq haqqında memorandum imzalanıb.

Memorandumu Əqli Mülkiyyət Agentliyi İdarə Heyətinin sədri Kamran İmanov və Avrasiya Patent İdarəsinin prezidenti Qriqori İvliyev imzalayıblar.

Sənəddə Agentliyin sorğusu əsasında API tərəfindən patent axtarışlarının aparılması imkanları nəzərdə tutulur. Memorandum Avrasiya regionunda vahid ekspert məkanının inkişafı və patent ekspertizasının key-

fiyyətin artırılması sahəsində əməkdaşlığı daha da yüksəldəcək.

XQ

Xəzərdə zəlzələ olub

Xəzər dənizində zəlzələ baş verib. Bu barədə Respublika Seysmoloji Xidmət Mərkəzinin zəlzələlərin tədqiqatı bürosundan məlumat verilib.

Bildirilib ki, yerli vaxtla saat 05:52-də qeydə alınan zəlzələnin maqnitudası 3,1 olub. Onun ocağı 31 kilometr dərinlikdə yerləşib.

XQ

Azərbaycandan Ermənistanə növbəti yük qatarı keçib

Azərbaycandan tranzit keçməklə Rusiyadan Ermənistanə növbəti tədarük həyata keçirilib. 20 vaqondan ibarət, çəkisi 1400 ton olan arpa və 21 vaqondan ibarət, çəkisi 1469 ton buğda Biləcəri stansiyasından Böyük Kəsik istiqamətinə göndərilib.

Qeyd edək ki, indiyədək Azərbaycanın tranzit keçməklə Rusiyadan Ermənistanə 60 min tona yaxın taxıl, 9 min tondan çox gübrə, 1414 ton propan, 133 ton alüminium, 1114 ton kömür və 608 ton taxta göndərilib.

Eyni zamanda, indiyədək Azərbaycanın Ermənistanə 17 min tona yaxın dizel, 5 min tona yaxın Aİ-92 və Aİ-95

benzini ixrac olunub.

XQ

Bir abzas - bir xəbər

Vəşinqtonun NATO üzvlərinə Roma Statutundan çıxmaq çağırışı

müttəfiqlərə müraciət edərək onları Beynəlxalq Cinayət Məhkəməsinin zəiflədilməsinə kömək etməyə və Roma Statutundan çıxmağa çağırıb.

BƏƏ liderinin Almaniyaya ilk səfəri

Birləşmiş Ərəb Əmirliklərinin (BƏƏ) Prezidenti Şeyx Məhəmməd Bin Zayed Al Nahyan ilk dəfə Almaniyaya dövlət səfərinə gəlib. Almaniya Prezidenti Frank-Valter Ştaynmayer ilə görüşdə liderlər iki ölkə arasında iqtisadi və siyasi əməkdaşlığı daha da genişləndirmək niyyətlərini ifadə ediblər. Söhbət zamanı Yaxın Şərq, Sudan və Ukraynadakı münaqişələr də müzakirə olunub. BƏƏ Prezidenti səfər çərçivəsində Kansler Fridrix Merts ilə də görüşəcək. Almaniya hökumətinin mətbuat və informasiya idarəsinin məlumatına görə, görüşdə strateji tərəfdaşlığın genişləndirilməsi, Yaxın Şərqdə sülh və sabitlik üçün birgə səylərin göstərilməsi və digər məsələlər müzakirə olunacaq.

ÇXR sədri Dehliyə gedəcək

Bu barədə Çin Xarici İşlər Nazirliyi məlumatı yayıb. Məlumatda qeyd olunur ki, Çin Xalq Respublikasının Sədri Si Cinpin sentyabrın 12-13-də Hindistanda səfərdə olacaq. Səfərin məqsədi BRICS-in Dehliyə keçiriləcək zirvə toplantısında iştirak etməkdir. Si Cinpinin regional alyansın toplantısında çıxış edəcəyi və dünyaya yeni mesajlar verəcəyi gözlənilir.

Kanada ordunu yenidən qurur

“The Globe and Mail” qəzetinin məlumatına görə, Kanada Silahlı Qüvvələri potensial “gələcək münaqişələr”ə hazırlaşmaq məqsədilə son 30 ildən çox müddət ərzində ən genişmiqyaslı yenidən təşkilatlandırma prosesini həyata keçirir. Nəşr yazıb ki, Kanada Ordusu indiyədək coğrafi prinsip əsasında təşkil olunmuş 4 diviziya ətrafında ibarət olub. Yenidənqurma prosesi sentyabrın 10-da başlayıb və xarici ölkələrdə döyüş əməliyyatları, ölkədaxili müdafiə və infrastruktur təminatı üzrə ixtisaslaşmış 3 diviziyanın yenidən təşkil edilməsini nəzərdə tutur.

Gəmi yanğında 20 nəfər həlak olub

Çinin Sındao limanında lövbər salmış yük gəmisində baş verən yanğın nəticəsində azı 20 nəfər ölüb, 5 nəfər isə itkin düşüb. Bu barədə “Associated Press” Çinin dövlət mediasına istinadən məlumat yayıb. “Xinhua” agentliyinin yaydığı fotoya əsasən, gəminin Liberiya bayrağı altında üzən “Ocean Melody” olduğu müəyyən edilib. Gəminin göyərtdə 42 nəfər olub, onlardan 12-si təxliyə edilib. Yanan gəmi Çinin şərq sahillərindəki iri dəniz qovşağı olan Sındao limanında yerləşən “Beihai Shipbuilding Co.” tərsanəsində təmirə olub.

XQ

Qara dənizdə 2 soydaşımız da həyatını itirib

Sentyabrın 9-da Qara dənizdə heyətinə Azərbaycan vətəndaşlarının da olduğu “TEDY” adlı xarici yük gəmisi dron hücumlarına məruz qalıb.

Xarici İşlər Nazirliyinin mətbuat xidməti idarəsindən verilən məlumata görə, hücum nəticəsində Azərbaycan vətəndaşları Aslan Əliyev və Asim Qasimovun həlak olduğu, İmran Novruzov və Rauf Əliyevin isə xəsarət aldığı barədə məlumat daxil olub. Yaralıları Ukraynanın Cernomorsk şəhər xəstəxanasında yerləşdiriliblər.

Hazırda məsələ ilə bağlı Xarici İşlər

Nazirliyi tərəfindən ölkəmizin diplomatik nümayəndəlikləri, habelə müvafiq ölkələrin səlahiyyətli qurumları ilə əlaqələndirmə işləri həyata keçirilir. Yaralı vətəndaşlarımızın tibbi müayinəsi və müalicəsindən sonra onların ölkəyə qaytarılması və zəruri konsulluq dəstəyinin göstərilməsi, habelə cənazələr üzrə prosedurların həyata keçirilməsi istiqamətində tədbirlər görülür.

XQ

bp-nin ölkəmizdə ekoloji təhsilə dəstəyi

İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkilatının Təmiz Enerji Mərkəzi (CECECO) və Almaniyada yerləşən “Renewables Academy AG” bərpaolunan enerji və enerji səmərəliliyi sahəsində peşəkar və texniki potensialın gücləndirilməsinə yönəlmiş “Clean Energy Academy” proqramını Azərbaycanda da həyata keçirməyə başlayıb.

bp şirkətinin “Azəri-Çıraq-Günəşli” və “Şahdəniz” layihələrindəki tərəfdaşları ilə birgə maliyyələşdirdikləri sosial sərmayə proqramı ölkəmizdə bərpaolunan enerji və enerji səmərəliliyi sahəsində yerli mütəxəssislərin inkişafına dəstək məqsədi daşıyır.

Sosial sərmayə layihəsinin başlanması münasibətilə keçirilən mərasimi giriş sözü ilə açan CECECO-nun icraçı direktoru Aysel Yaqubova bildirdi ki, proqram Azərbaycanın təmiz enerji sahəsində peşəkar təhsil, texniki hazırlıq, institusional potensialın gücləndirilməsi və bilik mübadiləsi üçün dayanıqlıq milli platformanın yaradılmasına xidmət edir. Onun sözlərinə görə, layihə Azərbaycanın təmiz enerjiyə keçidini dəstəkləmək üçün lazımi bilik və bacarıqlara malik ixtisaslı mütəxəssislərin sayını artırmağı hədəfləyir.

Energetika nazirinin müavini Elnur Soltanov qeyd etdi ki, müasir dünyada siyasi və iqtisadi mənzərəni dəyişdirən əsas proseslərdən biri sünü intellektdirsə, ikinci mühüm proses enerji keçididir. Onun sözlərinə görə, bu keçidin əsasını iqtisadiyyatın, sənayenin, kənd təsərrüfatının, nəqliyyatın və məişətin bütün sahələrində elektrik enerjisinin tətbiqi və genişləndirilməsi prosesi olan elektrifikasiya təşkil edir.

Hazırda ölkəmizdə enerji keçidinin uğurla həyata keçirilməsi üçün elektrifikasiya, dəyişən və sabit cərəyan, transformatorlar və elektrik şəbəkələri üzrə texniki biliklərə malik ixtisaslı kadrlara böyük ehtiyac olduğunu bildirən nazir müavini bp və tərəfdaşlarının

maliyyələşdirdikləri layihənin əhəmiyyətini vurğuladı.

bp-nin Xəzər, Mərkəzi Asiya və Türkiyə regionu üzrə vitse-prezidenti Bəxtiyar Aslanbəyli isə bildirdi ki, yerli potensialın gücləndirilməsi və bacarıqların inkişaf etdirilməsinə dəstək təmsil etdiyi şirkətin ölkədə sosial sərmayə fəaliyyətinin prioritetlərindən biri olaraq qalmaqdadır. Onun sözlərinə görə, Azərbaycan öz enerji keçidi hədəflərinə doğru irəlilədikcə, bərpaolunan enerji və enerji səmərəliliyi sahəsində biliklərin genişləndirilməsinə və ötürülməsinə töhfə verə biləcək ixtisaslı yerli mütəxəssislərə ehtiyac daha da artır.

Layihənin yalnız iştirakçıların texniki və təlim bacarıqlarının inkişafına deyil, həm də mütəxəssislərin hazırlanması üçün dayanıqlıq yerli potensialın formalaşdırılmasına yönəldiyini diqqətə çatdıran regional vitse-prezidentin sözlərinə görə, bu potensial proqram başa çatdıqdan sonra da əlavə dəyər yarada biləcək.

Qeyd edək ki, bu təşəbbüs bp və tərəfdaşlarının yerli bilik və bacarıqların gücləndirilməsinə və ölkədə uzunmüddətli potensialın inkişafına davamlı dəstəyinin bir hissəsidir. Layihə bərpaolunan enerji və enerji səmərəliliyi üzrə yüksək peşəkar və tədris standartlarına uyğun müstəqil şəkildə təlim proqramları həyata keçirə biləcək yüksək ixtisaslı yerli təlimçilərin hazırlanması üçün nəzərdə tutulub.

Təşəbbüs çərçivəsində 20 nəfər yerli mütəxəssis “Təlimçinin təlimi” proqramında iştirak etmək üçün seçilib. Proqram bərpa-

olunan enerji və enerji səmərəliliyi sahəsində təlimlər üzrə ixtisaslaşmış, beynəlxalq səviyyədə tanınan və Berlində yerləşən Bərpa Olunan Enerji Akademiyası tərəfindən keçiriləcək.

Proqram, təxminən, 50 saatlıq sərbəst rejimli onlayn təlimdən və bunun ardınca keçiriləcək 8 yarımgünlük virtual sessiyadan ibarət olacaq. Texniki bilikləri müasir tədris metodları ilə birləşdirən bu proqram iştirakçılara həm müvafiq ixtisas sahələri üzrə biliklərini, həm də təlimçilik bacarıqlarını daha da artırmağa imkan verəcək. İştirakçılar qabaqcıl beynəlxalq təcrübədən yararlanmaqla və təlim yanasmalarının yerli ehtiyaclarla uyğunlaşdırmaqla yanaşı, təlim kurslarını müstəqil və səmərəli şəkildə tərtib etməyi, həyata keçirməyi və qiymətləndirməyi öyrənəcəklər. Proqramı uğurla başa vuran iştirakçılara “Təlimçinin təlimi” sertifikatları təqdim olunacaq.

Layihənin yerli mütəxəssislərə öz bilik və təcrübələrini bölüşmək imkanı yaratmaqla, bərpaolunan enerji və enerji səmərəliliyi sahəsində potensialın gücləndirilməsi üçün dayanıqlıq zəmin formalaşdıracağı gözlənilir. Bir il ərzində həyata keçiriləcək layihənin dəyəri 83 min 663 manat (49 min ABŞ dolları) təşkil edir. Layihə İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkilatının Təmiz Enerji Mərkəzi tərəfindən həyata keçiriləcək.

Qeyd edək ki, bp şirkəti Azərbaycanda 34 ildir ki, neft və qazın kəşfiyyatı, işlənməsi və nəqli üzrə iri layihələrin əməliyyatçısıdır və bu layihələrin icrasını təhlükəsiz, səmərəli və etibarlı şəkildə həyata keçirir. Ötən müddətdə şirkət öz tərəfdaşları ilə birlikdə ölkədə icracısı olduğu layihələrə 89 milyard dollardan çox sərmayə qoyub. Qurum Azərbaycanda ən çox töhfə verə biləcəyinə inandığı sahələrə yönəlməklə dayanıqlıq inkişaf təşəbbüslərinə dəstək vermək öhdəliyi götürüb.

bp-nin ölkəmizdə həyata keçirdiyi geniş sosial sərmayə fəaliyyətləri və bacarıqların inkişaf etdirilməsi istiqamətindəki səyləri insanlara əhəmiyyətli faydalar gətirməklə, onların həyatını yaxşılaşdırıb və dəyişdirib. Belə ki, şirkətin sosial sərmayələri yerli potensialın yaradılması, təhsil, icmaların inkişafı, yerli sahibkarlıq, ətraf mühit, idman potensialının artırılması, habelə ölkənin zəngin mədəni irsinin tədqiqi və təbliği kimi sahələrə yönəlib. Fəaliyyətə başladığı vaxtdan indiyədək bp özü və onun əməliyyatçısı olduğu birgə layihələrdəki tərəfdaşları adından ölkəmizdəki sosial sərmayə layihələrinə, ümumilikdə, 115 milyon ABŞ dollarından çox vəsait xərcləyib.

Mirbağır YAQUBZADƏ
XQ

Strateji valyuta ehtiyatlarımız 91 milyard dollara yaxınlaşıb

Dövlət Statistika Komitəsinin məlumatına görə, 2026-cı il sentyabrın 1-nə Azərbaycanın strateji valyuta ehtiyatları 90 milyard 769,7 milyon ABŞ dolları təşkil edib. Bu da ötən ilin eyni dövrü ilə müqayisədə 15,7 faiz çoxdur.

Avqustda isə ölkənin strateji valyuta ehtiyatları 3,955 milyard dollar və ya 4,55 faiz artıb. Yeri gəlmişkən, bu ilin birinci yarısında Azərbaycanın strateji valyuta ehtiyatları 700 milyon manat və ya 0,8 faiz ABŞ dolları artaraq 85,8 milyard dollar olub.

XQ

8 ayda ÜDM 1,2 faiz artıb

Bu ilin yanvar-avqust aylarında Azərbaycanda 87 milyard 709,5 milyon manatlıq ümumi daxili məhsul (ÜDM) istehsal edilib. Bu barədə Dövlət Statistika Komitəsi məlumat yayıb.

Bildirilib ki, bu göstərici keçən ilin eyni dövrü ilə müqayisədə 1,2 faiz çoxdur. 8 ayda neft-qaz sektoru üzrə ÜDM istehsalı 26 milyard 181,9 milyon manat olmaqla ötən ilin analoji dövrünə nisbətən 0,8 faiz azalıb. Həsabat dövründə qeyri-neft-qaz sektoru üzrə ÜDM istehsalı isə 61 milyard 527,6 milyon manat təşkil etməklə illik müqayisədə 2,1 faiz artıb.

XQ

Çin şirkəti ilə alternativ enerji müzakirəsi

Energetika naziri Pərviz Şahbazovla “China Energy International Group”-un icraçı prezidenti Lin Xiaodanın rəhbərlik etdiyi nümayəndə heyəti arasında görüş keçirilib. Bu barədə XQ-ya Energetika Nazirliyindən məlumat verilib.

Bildirilib ki, görüşdə Azərbaycan ilə Çin Xalq Respublikasının Elektrik Enerjisinin Planlaşdırılması və Mühəndislik İnstitutu arasında əməkdaşlıq çərçivəsində ölkəmizdə elektrik enerjisi ötürmə şəbəkəsinin tədqiqatının gedişatı müzakirə edilib. Tədqiqatın modelləşdirmə mərhələsi, elektrik sisteminin təhlilinin tamamlanması və yekun hesabatın hazırlanması ilə bağlı görülən işlər nəzərdən keçirilib.

Qeyd olunub ki, tədqiqatın nəticələri şəbəkənin əlavə bərpaolunan enerji güclərini

qəbul etmək imkanlarının müəyyənəşdirilməsi və növbəti bərpaolunan enerji layihələrinin mərhələli inkişafının planlaşdırılması baxımından mühüm əhəmiyyət daşıyır.

Görüşdə “China Energy”-nin Azərbaycanda ilk investisiya layihəsi kimi nəzərdə tutulan 160 meqavat gücündə Günəş elektrik stansiyasının, eləcə də Xəzər dənizində külək enerjisi layihəsinin icrasından irəli gələn məsələlər ətrafında da fikir mübadiləsi aparılıb.

XQ

“Yaşıl enerji məkanı”nda növbəti toplantı

“Azərbaycan Respublikasının 2022-2026-cı illərdə sosial-iqtisadi inkişaf Strategiyası”nda nəzərdə tutulmuş tədbirlərin icrasını təmin etmək və aidiyyəti dövlət orqanlarının fəaliyyətlərinin əlaqələndirilməsi məqsədilə yaradılmış “Yaşıl enerji məkanı” işçi qrupunun növbəti iclası keçirilib.

İclasda sədrlik edən energetika nazirinin müavini Samir Vəliyev bildirib ki, “Yaşıl enerji məkanı” məqsədi üzrə tədbirlərin reallaşdırılması enerji təhlükəsizliyinin gücləndirilməsi ilə yanaşı, iqlim dəyişikliklərinin təsirlərinin azaldılmasına və ətraf mühitin mühafizəsinin təmin edilməsinə mühüm töhfə verir. Nazir müavininin sözlərinə görə, elektrik və qaz təchizatı sahəsində aparılan islahatlar, elektrik şəbəkələrinin yenilənməsi və gücləndirilməsi, müasir avadanlıqların tətbiqi, yeni yarmstansiya və elektrik xətlərinin inşası enerji təchizatının keyfiyyət və etibarlılığını artırır.

Qeyd olunub ki, ölkəmizdə bərpaolunan enerji mənbələrinin istifadəsinin genişləndirilməsi, enerji səmərəliliyinin artırılması və enerji idarəetmə sistemlərinin təkmilləşdirilməsi enerji təhlükəsizliyinin möhkəmləndirilməsinə, enerji mənbələrinin şaxələndirilməsinə, enerji xərclərinin və itkilərin azaldılmasına, iqtisadi rəqəbatqabiliyyətliliyin yüksəldilməsinə şərait yaradır.

Sonra işçi qrupun sədr müavini, İqtisadi İslahatların Təhlili və Kommunikasiya Mərkəzinin (İİTKM) icraçı direktorunun müavini Ramil Hüseyn “2022-2026-cı illərdə sosial-iqtisadi inkişaf Strategiyası”nın 5.2-ci məqsədi – “Yaşıl enerji məkanı” üzrə nəzərdə tutulmuş aidiyyəti tədbirlərin icrası ilə bağlı

cari ilin ilk yarısının monitorinq və qiymətləndirmə nəticələrinə dair hesabatı təqdim edib, görülmüş işlər, aparılmış monitorinq və qiymətləndirmə nəticələri, hədəf indikatorları üzrə tədbirlərin icra göstəriciləri barədə məlumat verib.

İclasda işçi qrup üzvlərinin hesabatı dair rəy və təklifləri dinlənilib, icrası başa gətəcək tədbirlər üzrə 2026-cı il üçün hədəflənmiş işlərə dair çağırış və tövsiyələr, atılacaq növbəti addımlar nəzərdən keçirilib, eləcə də bu tədbirlərin icrasının tam və effektiv tamamlanması və qarşıdakı dövrdə yekun hesabatın vaxtında və dolğun hazırlanması ilə bağlı müvafiq tapşırıqlar verilib.

Qeyd edək ki, “Yaşıl enerji məkanı” işçi qrupunda Energetika Nazirliyi və İİTKM ilə yanaşı, İqtisadiyyat, Ekologiya və Təbii Sərvətlər, Kənd Təsərrüfatı, Rəqəmsal İnkişaf və Nəqliyyat, Maliyyə, Fövqəladə Hallar Nazirliklərinin, Dövlət Statistika Komitəsi, Dövlət Şəhərsalma və Arxitektura Komitəsi, Dövlət Gömrük Komitəsi, SOCAR, Mərkəzi Bank, Azərbaycan İnvestisiya Holdingi, Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası, Azərbaycan Dövlət Su Ehtiyatları Agentliyi, “Azərenerji”, “Azərişiq”, “Azərtiliktəchizat” ASC-lərin nümayəndələri təmsil olunur.

XQ

Paytaxtın ictimai nəqliyyatının beynəlxalq uğuru

“Təmiz” və mikromobil marşrutlar sürətlə artır

Beynəlxalq Nəqliyyat Forumunun “Səmərəli şəhər nəqliyyatının təmin edilməsi üçün tələbin idarə olunması” hesabatında Bakının mikromobil infrastrukturunu və şəhər məkanının piyadalar üçün daha alçatın və rahat şəkildə yenidən təşkili ayrıca nümunə kimi göstərilib. Bu barədə Rəqəmsal İnkişaf və Nəqliyyat Nazirliyi məlumat yayıb.

Bildirilib ki, hesabatda 2025-ci ildə Bakıda 15 kilometr yeni mikromobillik zolağının təşkil edildiyi və şəbəkənin uzunluğunun 60 kilometrə çatdığı qeyd olunub. Növbəti mərhələdə isə bu rəqəmin 100 kilometrə qədər artırılması nəzərdə tutulur. Eyni zamanda, şəhərdə 872 skuter və 623 velosiped üçün parklanma yeri yaradılıb.

Hesabatda icarə xidmətlərinin də sürətlə artdığı bildirilib. Qeyd olunub ki, Bakıda, təxminən, 4 min 900 skuter və 2 min 200 velosiped icarəyə verilir. 2025-ci ildə, təxminən, 405 min istifadəçi 3,74 milyon səfər edib və ümumilikdə, 10,6 milyon kilometr qət edilib. Mikromobillik şəhər mərkəzindən başlayan və ya orada bitən şəxsi nəqliyyat səfərlərinin (avtomobil, taksi və mikromobillik birlikdə götürüldükdə) 12 faizini təşkil edir. Sənəddə Azərbaycanda səkilər və piyada yolları üçün yeni dövlət standartlarının qəbul edilməsi də piyada alçatanlığına daha ciddi yanaşmanın göstəricisi kimi qeyd olunur.

Yeni yaradılan piyada zonaları və nəzarətli giriş sistemləri

Hesabatın “Bakıda küçə məkanının yenidən bölüşdürülməsi” bölməsində bildirilib ki, 2024-cü ildən şəhərin mərkəzində avtomobil girişinin məhdudlaşdırılması və piyadalara, ictimai nəqliyyata üstünlük verilməsi sürətlənib. Bu təkcə küçələrin tam piyadalaşdırılması demək deyil, vaxta görə giriş məhdudiyyətləri, nəzarətli giriş sistemləri, dayanacaq yerlərinin başqa məqsədlərlə istifadəyə verilməsi və nəqliyyat növlərinin bir-biri ilə uzlaşdırılması kimi fərqli addımları əhatə edir.

Belə tədbirlərə misal olaraq Xaqani bağı ətrafında həftəsonları yaradılan müvəqqəti piyada zonaları, İçərişəhər və Əziz Əliyev küçəsində avtomobil girişinin məhdudlaşdırılması, turist avtobusları üçün tarixi mərkəzdən kənarda ayrıca dayanacaq nöqtələrinin təşkili göstərilib. Bununla belə, sakinlər, ərazidə işləyənlər və xidməti maşınlar üçün giriş imkanı saxlanılıb.

Bakı Dəmiryol Vağzalının və metronun “28 May” stansiyasının qarşısındakı ərazidə həyata keçirilmiş dəyişikliklər də hesabatda daxil

edilib. Bu ərazi şəhərin ən işlək nəqliyyat qovşaqlarından biri sayılır. Avtomobil hərəkəti və parklanma məhdudlaşdırılıb, əvvəlki dayanacaq sahələri sərnişinlərin minib-düşməsi üçün nəzarətli zonalarə çevrilib.

Beynəlxalq Nəqliyyat Forumu bu addımları şəhərə çıxışın asanlaşdırılması, tıxacların azaldılması və avtomobildən asılılığın aşağı salınması baxımından konkret nəticə kimi qiymətləndirib.

114 kilometr yeni avtobus zolağı və “Rəqəmsal əkiz” modeli

Qurumun hesabatında Bakıda son 4 ildə istifadəyə verilən 114 kilometr yeni avtobus zolağı prioritet hərəkət zolaqlarına dair beynəlxalq nümunələr sırasında qeyd olunub. Bildirilib ki, bu tədbir avtobus nəqliyyatının etibarlılığını və hərəkət təzliyini artırmaq, tıxacları azaltmaq və həssas yol istifadəçilərinin təhlükəsizliyini yüksəltmək məqsədi daşıyır.

Nəqliyyat layihələrinin qiymətləndirilməsi bölməsində isə Bakının “Rəqəmsal əkiz” nəqliyyat modeli qabaqcıl təcrübə kimi təqdim edilib. Vurğulanıb ki, bu model metro infrastrukturunun genişləndirilməsi də daxil olmaqla 20-dən çox nəqliyyat layihəsi üzrə alternativ həllərin qiymətləndirilib müqayisə edilməsi üçün istifadə olunub.

Ümumilikdə isə, Beynəlxalq Nəqliyyat Forumunun qeydləri Azərbaycan şəhər nəqliyyatı sahəsində idarəetmə, maliyyələşdirmə və rəqəmsal planlaşdırma istiqamətlərində həyata keçirdiyi kompleks islahatların beynəlxalq səviyyədə tanınmasını əks etdirir.

XQ

Xəzər və Qara dəniz limanlarının əməkdaşlığı

“Azərbaycan Dəmir Yolları” Qapalı Səhmdar Cəmiyyəti Bakı Beynəlxalq Dəniz Limanının təşkilatçılığı ilə CICA (“Asiyada Qarşılıqlı Fəaliyyət və Etimad Tədbirləri üzrə Müşavirə”) Liman Rəhbərləri Konfransı çərçivəsində Aktau, Kurik, Türkmənbaşı, Poti və Batumi limanlarının rəhbər heyətlərinin iştirakı ilə görüş keçirilib.

Görüşün məqsədi Xəzər və Qara dəniz hövzələrini daha səmərəli, etibarlı və rəqəbatqabiliyyətli nəqliyyat-logistika məkanına çevirmək istiqamətində əməkdaşlığın gücləndirilməsi olub.

Müzakirələr zamanı Orta Dəhlizin artan strateji əhəmiyyəti, region limanları arasında koordinasiyanın gücləndirilməsi, yük axınlarının daha sürətli və proqnozlaşdırılın şəkildə təşkil, eləcə də birgə əməkdaşlıq imkanları nəzərdən keçirilib. Qeyd olunub ki, 2026-cı ilin 8 ayının ilkin göstəricilərinə əsasən, Bakı Limanı ilə Türkmənistan limanları arasında yük dövriyyəsi ötən ilin eyni dövrü ilə müqayisədə 34,6 faiz, Qazaxıstan limanları ilə isə 6 faiz artıb.

Görüş çərçivəsində limanların üzləşdiyi çağırışların birgə müzakirəsi və regional əməkdaşlığın daha institusional və dayanıqlı əsasda inkişaf etdirilməsi istiqamətində fikir mübadiləsi aparılıb.

XQ

Bakı 5-ci Enerji Forumu

Azərbaycan – Türkiyə dostluğu və qardaşlığının enerji ortaqlığı

Azərbaycan ilə Türkiyə arasında münasibətlərin bütün istiqamətlərində olduğu kimi, enerji sahəsində də əməkdaşlıq illər ərzində strateji tərəfdaşlıq səviyyəsinə yüksəlib. Bu tərəfdaşlıq iqtisadi maraqlarla yanaşı, həm də qarşılıqlı etimad, siyasi iradə və uzunmüddətli strateji baxışa əsaslanıb. Hazırda Bakı ilə Ankara arasında enerji əməkdaşlığı neft və təbii qazın hasilatı, emalı və nəqlindən başlayaraq neft-kimya sənayesini, elektrik enerjisini, bərpaolunan enerji mənbələrini və transsərhəd “yaşıl” enerji dəhlizlərini əhatə edən genişmiqyaslı sistemə çevrilib.

Bu gün Bakıda keçirilən Azərbaycan – Türkiyə 5-ci Enerji Forumu da məhz bu baxımdan mühüm əhəmiyyət daşıyır. Toplantıda karbohidrogen və neft-kimya sənayesi, bərpaolunan enerji səmərəliliyi, tənzimləmə, mədənçilik və digər istiqamətlər üzrə müzakirələrin aparılması nəzərdə tutulur. Eyni zamanda, forum ötən illər ərzində əldə edilən nəticələrin qiymətləndirilməsi ilə yanaşı, iki ölkənin enerji münasibətlərinin gələcək cizgilərinin müəyyənləşdirilməsi baxımından da mühüm platformadır.

Neftimiz və qazımız ortaqlar sərvətimizdir

Azərbaycan – Türkiyə enerji münasibətlərinin geniş miqyasını göstərən əsas göstəricilərdən biri respublikamızın qardaş ölkədə həyata keçirdiyi investisiya layihələri ilə bağlıdır. Dövlət Neft Şirkətinin (DNŞ) Türkiyədəki fəaliyyəti artıq ayrı-ayrı layihələr toplusu deyil, hasilatdan emala, neft-kimyadan enerji istehsalına, logistika və ticarətdən təbii qaz təchizatına qədər uzanan inteqrasiya olunmuş sənaye ekosistemidir.

Türkiyə mediasının məlumatına görə, DNŞ-nin Türkiyədəki investisiyaları 2026-cı ildə, təxminən, 19,5 milyard ABŞ dollarına yüksəlib. Bununla da şirkət qardaş ölkənin ən böyük birbaşa xarici investorlarından biri kimi, respublikanın enerji və sənaye sektorunda mühüm iştirakçıya çevrilib.

Bu investisiya portfelinin ən mühüm komponentlərindən biri İzmirin Əliəğa bölgəsində yerləşən “STAR” Neft Emalı Zavodudur. 2018-ci ildə fəaliyyətə başlayan və 6,3 milyard dollar dəyərində olan müəssisə illik 10 milyon ton xam neft emalı gücünə malikdir. Zavodun əsas strateji üstünlüklərindən biri isə Türkiyənin neft məhsullarına olan idxal asılılığının azaldılmasına töhfə verməsidir.

“STAR”ın əhəmiyyəti təkcə onun emal gücü ilə ölçülmür. Müəssisə Əliəğa sənaye kompleksində fəaliyyət göstərən “Petkim” neft-kimya kompleksi ilə inteqrasiya olunaraq xammaldan son məhsula qədər daha geniş istehsal zəncirinin formalaşmasına imkan verir. Beləliklə, Azərbaycanın Türkiyədəki enerji investisiyası sadəcə kapital qoyuluşu deyil, həm də iki ölkənin sənaye potensiallarını birləşdirən uzunmüddətli iqtisadi əməkdaşlıq modelidir.

DNŞ-nin “Petkim”də iştirakı, “STAR” zavodu, enerji və logistika infrastruktur, təbii qaz fəaliyyəti və digər layihələri bu

modelin müxtəlif həlqələrini təşkil edir. Cari ilin iyulunda “Petkim”in gələcək inkişafı üçün yeni tikinti mərhələsinə keçid istiqamətində mühüm addımların atılması da Azərbaycanın Türkiyənin neft-kimya sənayesində uzunmüddətli mövqeyini qoruduğunu və yeni investisiya imkanlarını dəyərləndirdiyini göstərir.

Trans – Anadolu Qaz Boru Kəməri (TANAP) iki ölkə arasında enerji tərəfdaşlığının ən mühüm layihələri sırasında xüsusi yer tutur. “Şahdəniz” yatağından hasil olunan Azərbaycan qazının Türkiyəyə və oradan isə Avropaya nəqlini gerçəkləşdirən bu kəmər Cənub Qaz Dəhlizinin əsas seqmentlərindən biri kimi mühüm önəm daşıyır. Bu layihə Azərbaycanın enerji resurslarını dünya bazarlarına çıxaran infrastrukturun genişləndirilməsi ilə bərabər, qardaş ölkənin də regional enerji qovşağı olaraq mövqeyinin möhkəmlənməsinə xidmət edir.

Azərbaycanın Türkiyəyə qaz ixracının miqyası da bu tərəfdaşlığın nəticələrini aydın göstərir. Ötən il ölkəmiz Türkiyəyə 9,6 milyard kubmetr qaz ixracı həyata keçirib ki, bunun 5,6 milyard kubmetri adiçəkilən kəmərlə vasitəsilə nəql olunub. Ümumilikdə isə Azərbaycanın Türkiyəyə qaz ixracı artıq uzun illərdir ki, enerji münasibətlərinin əsas dayaqlarından birini təşkil edir. Beləliklə, Bakı – Ankara enerji əməkdaşlığının ilk mərhələsində əsas vəzifə Azərbaycanın enerji ehtiyatlarının Türkiyə üzərindən dünya bazarlarına çıxarılması idisə, sonrakı dövrdə məqsəd bu məhsul həcmimin daha da artırılaraq qardaş ölkənin və Avropanın enerji təhlükəsizliyinə yönəldilməsidir.

İki ölkə arasında enerji münasibətlərinin digər mühüm istiqaməti isə hasilat və geoloji-kəşfiyyat layihələrində əməkdaşlığın genişləndirilməsidir. Türkiyənin TPAO şirkətinin respublikamızın “Şəfaq-Asiman” layihəsinə qoşulması ölkələrimizin enerji əməkdaşlığının artıq təkə məvud həsilat və nəql infrastrukturuna ilə məhdudlaşmadığını nümayiş etdirir. Bu, enerji sektorunda birgə investisiya, texnologiya əməkdaşlıq və yeni yataqların işlənməsi istiqamətində imkanların genişləndirilməsinin parlaq ifadəsidir. Energetika Nazirliyi də “Şəfaq-Asiman” layihəsinin son dövrlərdə iki ölkənin enerji tərəfdaşlığının mühüm nəticələrindən biri kimi qeyd edir.

Bu baxımdan Azərbaycan və Türkiyənin enerji şirkətləri arasında əməkdaşlıq gələcəkdə üçüncü ölkələrdə də birgə layihələrə çevriləcəyi perspektivini vəd edir. Azərbaycan Prezidentinin ötən il qardaş ölkənin energetika və təbii sərvətlər naziri Alparslan Bayraktarı qəbul edərkən DNŞ, “Türk Petrolları” və BOTAS arasında əməkdaşlığın miqyasının daha da genişləndirilməsi məsələsinin müzakirə edilməsi də bunun siyasi və iqtisadi əsaslarının mövcudluğunu göstərir.

Onu da xatırladaq ki, son illər Azərbaycan – Türkiyə enerji əməkdaşlığında Naxçıvan istiqaməti xüsusi diqqət çəkir. Bunun ən bariz nümunəsi 2023-cü ildə təməli qoyulan və rəsmi açılışı isə keçən il martın 5-də keçirilən İğdir-Naxçıvan qaz kəməridir. 97,5 kilometr uzunluğunda

olan kəmərin illik ötürücülük qabiliyyəti 730 milyon kubmetr təşkil edir. Layihə muxtar respublikanın təbii qaz təchizatının şaxələndirilməsini və enerji təhlükəsizliyinin gücləndirilməsini şortləndirir.

Lakin Naxçıvanla bağlı enerji əməkdaşlığının əhəmiyyəti bununla bitmir. Qarşıdakı dövrdə əsas istiqamətlərdən biri qədim diyarla qardaş ölkə arasında elektrik enerjisi bağlantısının inkişaf etdirilməsi, xüsusilə bərpaolunan enerji mənbələrindən alınan elektrik enerjisinin qarşılıqlı mübadiləsinin və ixracının genişləndirilməsidir.

Bu ilin avqustunda Azərbaycan və Türkiyənin energetika nazirlərinin İstanbul görüşündə “Azərbaycan (Naxçıvan) – Türkiyə Enerji İnterkonektoru” layihəsi üzrə aparılan araşdırmalar müzakirə olunub. Türkiyə Elmi və Texnoloji Tədqiqat Şurasının araşdırmalarına əsasən, ilkin mərhələdə Naxçıvandan Türkiyəyə 1 QVt həcmində elektrik enerjisi ötürülməsi perspektivi yüksək qiymətləndirilib. Daha maraqlısı isə layihənin gələcəkdə respublikamızdakı mənbələrlə yanaşı, Mərkəzi Asiyadan Türkiyəyə elektrik enerjisinin nəqlinə də imkan yarada bilməsidir. Bu, artıq sırf ikitərəfli enerji layihəsi olmaqla bərabər, həm də Azərbaycanı Mərkəzi Asiya-nın enerji potensialı ilə Türkiyə və Avropa bazarları arasında birləşdirə biləcək daha böyük enerji arxitekturasının elementidir.

Bol enerji – yüksələn ümumi güc

Azərbaycan – Türkiyə enerji əməkdaşlığının perspektivlərini müəyyənləşdirən mühüm amillərdən biri də Tramp marşrutunun (TRIPP) yaratdığı imkanlardır. Ekspertlərin fikrincə, bu dəhlizin reallaşması nəqliyyat əlaqələrinin bərpası ilə yanaşı, enerji marşrutlarının coğrafiyasına da ciddi təsir göstərə bilər. Energetika Nazirliyinin yanaşmasına görə, bu marşrut Xəzər dənizi və Mərkəzi Asiyadan həm karbohidrogenlərin, həm də “yaşıl” enerjinin Naxçıvan üzərindən Türkiyəyə və beynəlxalq bazarlara çatdırılması baxımından strateji əhəmiyyət daşıyır.

Bu perspektivdə TRIPP marşrutu avtomobil və dəmir yolu xətti olmaqla bərabər, gələcəkdə enerji, nəqliyyat və kommunikasiya dəhlizlərinin birləşdiyi

çoxfunksiyalı platforma kimi də nəzərdən keçirilir. Başqa sözlə, Xəzər regionundan başlayan enerji axını Azərbaycan ərazisindən keçərək Naxçıvana, oradan Türkiyəyə və daha sonra Avropa bazarlarına çıxacağı gözlənilir. Ənənəvi enerji daşıyıcıları ilə yanaşı, günəş və külək enerjisinin də bu sistemə daxil edilməsi isə marşrutun strateji əhəmiyyətini daha da artırır.

Bu yanaşma Azərbaycanın Mərkəzi Asiya ilə Türkiyə arasında enerji körpüsü rolunu gücləndirməsi baxımından da diqqət çəkir. Energetika Nazirliyinin qiymətləndirməsinə görə, Mərkəzi Asiya – Azərbaycan “yaşıl” enerji dəhlizi ilə Zəngəzur dəhlizinin imkanlarına uzlaşdırılması ilə gələcəkdə “Mərkəzi Asiya – Azərbaycan – Türkiyə” enerji körpüsünün formalaşması da mümkündür.

Xəzər dənizinin külək və günəş enerjisi imkanları, işğaldan azad edilən ərazilərin hidroenerji və külək potensialı ölkəmizin gələcəkdə böyük həcmdə bərpaolunan enerji istehsalçısına çevrilməsi üçün əlverişli zəmin yaradır. Türkiyənin isə geniş daxili bazarı, inkişaf etmiş enerji infrastruktur, Avropa enerji sistemi ilə əlaqələri və coğrafi mövqeyi bu enerjinin regional və Avropa bazarlarına çıxarılmasını şortləndirir.

Məhz buna görə də Azərbaycan – Türkiyə enerji əməkdaşlığının gələcəyi artıq yalnız neft və qazla ölçülmür. Qarşıdakı illərdə elektrik enerjisi, enerji saxlanma sistemləri, şəbəkələrin rəqəmsallaşdırılması, enerji səmərəliliyi və “yaşıl” hidrogen kimi istiqamətlər də gətdikcə gündəliyin mühüm hissəsinə çevrilməsi ilə diqqət çəkir. Bu baxımdan Azərbaycan – Gürcüstan – Türkiyə – Bolqarıstan “yaşıl” enerji dəhlizi xüsusi əhəmiyyət daşıyır.

Xatırladaq ki, 2025-ci ilin aprelində dörd ölkə arasında “yaşıl” elektrik enerjisinin ötürülməsi və ticarəti sahəsində əməkdaşlığa dair Anlaşma Memorandumunun imzalanması mühüm mərhələ oldu. Bu sənədlə bərpa olunan enerji resurslarının transsərhəd ötürülməsi və “ENTSO-E” (Avropa ölkələrinin elektrik enerjisi sistem operatorlarını birləşdirən qurum) sistemində inteqrasiyası ilə yeni bir əməkdaşlığın da əsası qoyuldu. 2026-cı ilin mayında isə layihə üzrə nazirlərin üçüncü görüşündə

prosesin sürətləndirilməsi üçün Yol Xəritəsinin hazırlanması razılaşdırıldı.

Avropaya doğru uzanan bu xətt Azərbaycan – Türkiyə enerji tərəfdaşlığının miqyasını bir daha nümayiş etdirir. Respublikamız burada “yaşıl” enerjinin mənbəyi, Türkiyə əsas tranzit və enerji qovşaqlarından biri, Gürcüstan və Bolqarıstan isə Avropa enerji bazarlarına çıxışın mühüm həlqələri kimi çıxış edir. Beləliklə, bir vaxtlar Xəzərdən Türkiyəyə neft və qaz daşıyan enerji infrastrukturunu gələcəkdə Xəzərin küləyindən və Azərbaycanın günəşindən əldə olunan elektrik enerjisinin Avropaya çatdırılmasını şərtləndirir.

Azərbaycan – Türkiyə enerji əməkdaşlığının daha bir istiqaməti işğaldan azad edilmiş ərazilərdə formalaşır. Qardaş ölkə şirkətlərinin Kəlbəcər və Laçında bərpaolunan enerji layihələrinə qoşulması bu baxımdan xüsusi diqqət çəkir. Hazırda türk şirkətlərinin iştirakı ilə həmin ərazilərdə ümumi gücü 13 MVt olan dörd kiçik su elektrik stansiyasının, Kəlbəcərdə isə 240 MVt gücündə külək elektrik stansiyasının tikintisi layihələri həyata keçirilməsi də məhz bunun bariz ifadəsidir.

Bu layihələr tərəfdən Qarabağ və Şərqi Zəngəzurun “yaşıl enerji zonası” kimi inkişafına töhfə verir. Digər tərəfdən isə Azərbaycan və Türkiyə şirkətlərinin enerji sektorunda birgə investisiya təcrübəsinin genişləndirir. Kəlbəcərin dağlıq relyefi, zəngin su ehtiyatları və külək potensialı, Laçının hidroenerji imkanları bu əraziləri bərpaolunan enerji istehsalı baxımından perspektivli məkana çevirir. Burada yaradılan enerji obyektləri təkcə yerli tələbatın ödənilməsinə deyil, gələcəkdə daha geniş enerji sistemində inteqrasiyaya xidmət edir.

Qardaş ölkələr arasında enerji əməkdaşlığının regional əhəmiyyəti artıq bu iki dövlətin sərhədlərindən kənara çıxır. Azərbaycan qazının Türkiyə ərazisi üzərindən Suriyaya ixracına başlanılması və 2025-ci ildə respublikamızdan bu ölkəyə 0,5 milyard kubmetr qaz ixrac edilməsi bunun parlaq nümunəsidir. Bu, enerji resurslarının kənara ötürülməsi təkcə kommersiya yönümlü ilə bağlı deyil, həm də regional sabitlik və sosial-iqtisadi bərpa üçün mühüm vasitədir.

Azərbaycan qazının Türkiyə üzərindən üçüncü ölkələrə çatdırılması Bakı – Ankara enerji əməkdaşlığının regional enerji təhlükəsizliyinə verdiyi töhfəni daha da artırır. Başqa sözlə, Azərbaycan qazı Türkiyə vasitəsilə yalnız Avropa bazarlarına deyil, regionun enerji ehtiyaclarının ödənilməsinə də xidmət edir.

Beləliklə, bu gün Azərbaycan – Türkiyə enerji tərəfdaşlığının qarşısında duran əsas məsələ əldə olunan nailiyyətləri qorumaqla kifayətlənməmək, əməkdaşlığın yeni istiqamətlərini formalaşdırmaqdır. Dünya enerji bazarında baş verən dəyişikliklər bunu zərurətə çevirir. Bir tərəfdən təbii qaz və neftə tələbatın hələ uzun müddət qalacağı təsdiqini tapır, digər tərəfdən isə bərpa olunan enerji mənbələrinin payı sürətlə artır. Buna görə Azərbaycan və Türkiyənin qarşısında duran vəzifə hər iki istiqaməti bir-birinə alternativ deyil, tamamlayıcı elementlər kimi nəzərdən keçirməkdir.

Vaqif BAYRAMOV
XQ

Çində ölkəmizin biznes və investisiya təqdimatı

Azərbaycan Çinin Fucian əyalətinin Siamen şəhərində keçirilən 26-cı Çin Beynəlxalq İnvestisiya və Ticarət Sərgisində (“CIFIT 2026”) vahid stendlə təmsil olunur. Bu barədə İxracın və İnvestisiyaların Təşviqi Agentliyindən (AZPROMO) məlumat verilib.

Bildirilib ki, Çin Beynəlxalq İnvestisiya və Ticarət Sərgisində təşkil edilən Azərbaycan stendində ölkəmizin biznes və investisiya imkanları haqqında məlumatlar təqdim olunur. Stend iqtisadiyyat Nazirliyinin dəstəyi, Azərbaycanın Çindəki ticarət nümayəndəsinin aparatı və AZPROMO-nun təşkilatçılığı ilə təşkil edilib. Sentyabrın 11-dək davam edəcək sərgidə Azərbaycan artıq üçüncü dəfə iştirak edir.

Stenddə ziyarətçilərə Azərbaycanın biznes və investisiya mühiti, investorlar üçün yaradılan imkanlar və perspektiv layihələr barədə ətraflı məlumat verilir. Vahid ölkə stendi maliyyə və investisiyalar, iqtisadi zonası, daşınmaz əmlak və “Made in Azerbaijan” məhsullarını əhatə edən dörd əsas hissədən ibarətdir.

Sərgi çərçivəsində keçirilən “Qlobal müdriklik və qarşılıqlı inkişaf: beynəlxalq investisiya və əməkdaşlıq mübadiləsi” tədbirinin “Dayanıqlı və səmərəli sənaye və

təchizat zəncirlərinin maliyyələşdirilməsinə yönəlmis siyasət” mövzusunda panel sessiyada AZPROMO-nun nümayəndəsi iştirak edib. Sessiyada Azərbaycan və Çin arasında sənaye əməkdaşlığının dərinləşdirilməsi, birgə istehsalın və texnologiya transferinin təşviqi, eləcə də Orta Dəhlizin investisiya-sənaye platforması kimi potensialı vurğulanıb. Konkret və qarşılıqlı faydalı layihələrin reallaşdırılması üçün maliyyə əməkdaşlığının gücləndirilməsinin əhəmiyyəti qeyd olunub.

Qeyd edək ki, “CIFIT 2026” Azərbaycanın iqtisadi imkanlarının beynəlxalq investor və işgüzar dairələrə təqdim edilməsi, yeni əməkdaşlıqların qurulması və investisiya-ticarət əlaqələrinin inkişafı baxımından əhəmiyyətli beynəlxalq platformadır.

XQ

Xarici ticarət dövriyyəsi 30 milyard dolları keçib

Bu ilin yanvar-iyul ayları ərzində Azərbaycanın ticarət dövriyyəsi illik müqayisədə 6,9 faiz artaraq 30 milyard 17,4 milyon dollar təşkil edib.

Bu barədə Dövlət Statistika Komitəsinin məlumatında bildirilir ki, hesabat dövründə ixracın dəyəri 39,1 faiz artaraq 20 milyard 136,7 milyon dollar, o cümlədən qeyri-neft-qaz ixracı 2,8 dəfə artaraq 5 milyard 933,2 milyon dollar olub.

7 ayda idxalın dəyəri isə 27,4 faiz azalaraq 9 milyard 880,7 milyon dollar təşkil edib.

XQ

“Kəlbəcər” tankerinin 5 yaşı tamam oldu

Dəniz nəhəngi indiyədək 3,5 milyon tonadək yük daşıyıb

“Azərbaycan Xəzər Dəniz Gəmiçiliyi” QSC-nin (ASCO) “Kəlbəcər” tankerinin istismara verilməsinin 5 ili tamam olur. Ötən müddətdə tankerlə 3 milyon 446 min 235 ton neft və neft məhsulu daşınıb. ASCO-nun məlumatına əsasən, istismar müddəti ərzində “Kəlbəcər” tankeri ilə müxtəlif limanlara, ümumilikdə, 72 səfər həyata keçirilib.

Xatırladaq ki, ASCO-nun sifarişli ilə Bakı Gəmiqayırma Zavodunda inşa olunan “Kəlbəcər” tankeri 2021-ci il sentyabrın 10-da ölkə Prezidenti

İlham Əliyevin iştirakı ilə istifadəyə verilib. Gəmi həmin vaxtdan Azərbaycan bayrağı altında beynəlxalq sulara fəaliyyət göstərir.

Yeni nəsil tankerin uzunluğu 141, eni 16,9, bortunun hündürlüyü isə 6 metrdir. 15 nəfərlik heyətlə idarə edilən gəmi saatda 10 uzel sürətlə hərəkət edə bilər. Xam neft və neft məhsulları daşınması üçün nəzərdə tutulmuş ümumi tutumu 9 min 212 kubmetr olan 6 yük çətinə malik olan tankerin cədvətyi də nəzərdə 7 min 875 ton, çayda isə 5 min 447 tondur.

XQ

Dünyadan gələn soragımız

Bəzən bir şəhərin tarixini dəyişən sənəd arxiv qovluğundan yox, 100 ildən artıq susan fotosəkillər də ola bilər. Bu yazımızda bir əsrdən çox əvvəl Naxçıvanda fotoaparatin obyektivinə tuş gəlmiş 3 fərqli mənzərədən söhbət açacağıq: ağacların altında toplaşmış bir ailədən, Nuh peyğəmbərin adı ilə bağlı qədim türbədən və Ordubadın bazar meydanından.

Həmin anları sənədləşdirən fotoşəkillərin orijinalları Naxçıvandan minlərlə kilometr uzaqda – Fransanın Lyon şəhərindəki “Musée des Confluences”in Ernest Chantre fondunda qorunur. Bu fotolar açıq rəqəmsal arxivdə yerləşə də, ictimaiyyətə, demək olar ki, məlum deyil. Təəssüf ki, tədqiqata da cəlb edilməyib.

Qarşımızda XIX əsrin sonu – XX əsrin əvvəllərində Naxçıvanın insanını, dini-tarixi yaddaşını və şəhər mühitini eyni arxivdə birləşdirən kiçik, lakin son dərəcə qiymətli vizual salnamə var.

Lyon arxivinin Naxçıvan səhifəsi

Fotolar “Musée des Confluences” – Fransanın Lyon şəhərində yerləşən böyük muzeyin “Collections et Archives” portalında saxlanılır. Qeyd edək ki, portal muzey fondlarında qorunan şəxsi arxivləri, ekspedisiya materiallarını, etnoqrafik əşyaları, fotosəkilləri və digər tarixi sənədləri rəqəmsal şəkildə təqdim edir. Naxçıvanla bağlı materiallar Ernest Chantre fondunda qeydə alınıb.

Ernest Chantre (1843-1924) XIX əsrin sonlarında Fransanın nüfuzlu antropoloq və arxeoloqlarından biri olub. O, Lyon Təbiət Tarixi Muzeyində çalışıb, antropologiyadan dərş deyib, Lyon Antropologiya Cəmiyyətinin yaradılmasında iştirak edib. Qafqaz və Anadolı üzrə tanınmış mütəxəssislərdən biri hesab edilib. Onun maraq dairəsini yalnız bir xalq və ya bir ərazi ilə məhdudlaşdırmaq düzgün olmaz. Chantre Qafqazın arxeologiyasını, antropologiyasını, qədim nekropollarını, əhali qruplarını və etnoqrafiyasını hərtərəfli öyrənirdi.

1879-cu ildə Moskva antropoloji konqresində iştirakından sonra Qafqazda tədqiqat aparmaq üçün rəsmi missiya alıb, 1881-ci ildə isə Xəzər dənizi ətrafı bölgələri öyrənmək məqsədilə Fransa dövlətinin maliyyələşdirdiyi yeni ekspedisiyaya göndərilib. Həmin missiyada fotoqrafiya ayrıca sənədləşdirmə vasitələrindən biri olub. Məhz bu kontekst fotoların Fransada qorunduğunu izah edir. İndi isə fotolar haqqında...

1-ci foto: Naxçıvan ailəsi

3 material içərisində insanı ən çox düşündürən, şübhəsiz ki, ailə fotosudur. “Musée des Confluences”in rəsmi kataloqunda foto belə təqdim olunur: “Portrait d'une famille de Nakhitchevan” – “Naxçıvanlı bir ailənin portreti”. Arxiv şifrəsi 44J363, şəklin ölçüsü 32×23,5 santimetrdir. Fotoqrafın adı göstərilmir. Tarix isə dəqiq deyil: 1879-1909-cu illər təxminini interval kimi qeyd olunub.

Fotosəkil studiya portreti deyil. Açıq havada, iri ağacların kölgəsində xalxların üzərində toplaşmış böyük bir insan qrupu görünür. Qadınlar, kişilər, uşaqlar... Bir qismi oturub, digərləri ayaq üstə dayanıb. Qarşı tərəfdə Avropa tipli stillar, döşəmiş xalçalar, insanların geyimləri və ümumi kompozisiya fonu etnoqrafik baxımdan olduqca maraqlı edir.

Fotodakılar kimlərdir? Bu suala hazırda dəqiq cavab vermək mümkün deyil. Arxiv qeydində həmin şəxslərin adı, soyadı, məşğuliyyəti və ya hansı nəslə mənsub olduğunu göstərilir. Hətta “ailə” sözünün burada bioloji baxımdan bir ailəni, yox-

şəklə baxdıqda Ordubadın dağlarla əhatələnmiş şəhər quruluşu aydın görünür. Ön planda geniş açıq sahə, iri ağaclar, sağ tərəfdə ikimərtəbəli, təhlil eyvanları olan uzun tikili diqqəti cəlb edir. Arxa planda isə

Chantrenin Zaqafqaziya üzrə elmi fəaliyyəti nəticəsində şəxsi kolleksiyasına daxil olub. Onlar ekspedisiya zamanı çəkilmiş də ola bilər, yerli fotoqraftan və ya başqa tədqiqatçıdan əldə edilmiş də. Təbii ki, bu

Naxçıvanın Fransa arxivindən görünən dünyəni

“Naməlum ailə”, “Nuh türbəsi” və “Ordubad bazarı”nın tarixi fotoları

sa daha geniş qohumluq çevrəsini ifadə edib-etmədiyi də araşdırılmalıdır. Naxçıvanın köhnə ailə albomlarında saxlanılan portretlərlə müqayisə aparılsa, fotodakı şəxslərdən hansısa birinin kimliyini müəyyənəşdirmək ehtimalı istisna deyil. Bəlkə bu insanların nəvə–nəticələri bu gün Naxçıvanda yaşayır. Bu, hələlik araşdırma sualıdır. Amma məhz belə suallar tarixi fotosəkil cansız eksponatdan canlı mənbəyə çevirir.

2-ci foto: Nuh türbəsi

İkinci foto Naxçıvanın tarix və folklor yaddaşında xüsusi yeri olan Nuh türbəsinə göstərir. Fransız arxivində şəkil “Tombeau de Noé à Nakhitchevan” – “Naxçıvanda Nuhun türbəsi” adı ilə qeydə alınıb. Arxiv nömrəsi 44J365, ölçüsü 32×23,5 santimetrdir. Fotoqrafı naməlumdur və material 1879-1909-cu illərə aid edilir.

Bu fotosəkil ona görə qiymətlidir ki, burada abidənin daha qədim vəziyyətlərindən biri görünür.

Fotoda torpaq səviyyəsinin xeyli aşağısında qalan, sadə kərpic konstruksiyalı, tağvari girişə malik tikili seçilir. Türbənin qarşısında və ətrafında bir neçə insan oturub. Bu insanların kimliyi də məlum deyil. Onların yerli sakin, bələdçi, ekspedisiya iştirakçısı və ya təsadüfi şəxslər olub-olmadığı araşdırma tələb edir. Bu foto həm də Nuhla bağlı Naxçıvan ənənəsinin XIX əsrdə artıq konkret məkanla əlaqələndirildiyini göstərən vizual sənəd kimi əhəmiyyətlidir.

3-cü foto: Ordubad bazarı

Arxivdə fotonun 3 nüsxəsi saxlanılır. Bu foto tamam başqa Naxçıvanı göstərir. Qarşımızda Ordubad bazar meydanı dayanır. Fransa arxivində foto “Une place du bazar à Ordoubat. 9” adlanır. Arxiv şifrəsi 44J352, ölçüsü 30×24 santimetrdir. Maraqlıdır ki, kataloqda onun 3 nüsxədə saxlandığı qeyd olunur. Fotoqraf yenə məluməlmur və tarix 1879-1909-cu illər intervalında göstərilir.

Ordubadın yaşılıqlar içində yaşayış məkanı və onu əhatə edən dağ silsilələri var.

Bu, təkcə “köhnə Ordubad şəklil” deyil. Tarixi şəhərin bazarı kənd təsərrüfatı məhsullarının, sənətkarlıq nümunələrinin və gündəlik malların alınıb-satıldığı məkan olmaqla yanaşı, müxtəlif kəndlərdən gələn insanların görüşdüüy sosial mərkəz funksiyasını da daşıyırdı. Ona görə bu foto məmarlıq tarixçiləri üçün tikililəri, şəhərsalma mütəxəssisləri üçün bazar ətrafındakı planlaşdırmanı, etnoqraflar üçün isə XIX əsrin sonundakı Ordubad şəhər həyatını araşdırmaq baxımından əhəmiyyətli ola bilər.

Niya fransız alimi Naxçıvan ailəsinə, Nuh türbəsinə və Ordubad bazarına maraq göstərib?

3 şəkli yan-yana qoyduqda maraqlı sual yaranır. Niyə məhz bunlar? Ailə... Türbə... Bazar... Əslində, bu 3 mövzu XIX əsr antropoloji-etnoqrafik ekspedisiyanın maraq dairəsinə tam uyğun gəlir. Ernest Chantre üçün Qafqaz yalnız qədim kurqanların və arxeoloji tapıntıların yerləşdiyi ərazi deyildi. Onun tədqiqat metodunda keçmişlə yanaşı yaşayan əhali, onların məişəti, yaşayış məkanları və ənənələri də mühüm yer tuturdu. Chantre haqqında bioqrafik araşdırmamız onu deməyə əsas verir ki, onun ekspedisiyaları arxeoloji, antropoloji və etnoqrafik müşahidələri birləşdirib. 1881-ci il tarixli ekspedisiyası zamanı foto işi üçün kapitan Barry adlı əməkdaşın cəlb edildiyi də məlumdur.

Lakin haqqında söhbət açdığımız bu 3 şəkli konkret olaraq kapitan Barrynin çəkdiyini demək üçün əlimizdə sübutlar yoxdur. Chantrenin missiyasına aid çoxsaylı fotoalbomlarda Qafqaz görüntüləri toplanıb. Mənbələr Chantrenin ekspedisiyası zamanı Fransaya etnoqrafik və zooloji kolleksiyalarla yanaşı, arxeoloji və antropoloji fotosəkillər də göndərdiyini göstərir.

Bu məlumat Naxçıvan fotolarının Fransaya necə gedib çıxıa biləcəyinə dair mühüm ipucu verir. Ən əsaslandırılmış ehtimal isə ondan ibarətdir ki, bu fotolar

sualın dəqiq cavabı üçün fondun kağız inventarları, Chantrenin məktubları, ekspedisiya gündəlikləri və fotoalbomların orijinal annotasiyaları araşdırılmalıdır.

Fotolar eyni səfərdə çəkilibmi?

Hazırda bunu da dəqiq söyləmək mümkün deyil. Muzey hər 3-nü eyni tarix aralığına – 1879-1909-cu illərə aid edir. Bu, fotoların mütləq eyni ildə və ya eyni səfərdə çəkilməsi demək deyil. Amma onların eyni Ernest Chantre fondunda, eyni “Zaqafqaziya, Kiçik Asiya və Suriya elmi missiyası” kontekstində saxlanması araşdırma üçün ciddi əsas yaradır.

Xüsusilə fotoların arxiv nömrələri maraqlıdır: Ordubad bazarı – 44J352, Naxçıvanlı ailə – 44J363, Nuh türbəsi – 44J365. Nömrələrin bir-birinə yaxınlığı diqqət çəkir. Təkcə inventar nömrəsinə əsasən onların ardıcıl çəkildiyini demək olmaz. Çünki arxiv sistemində nömrələmə sonrakı təsnifat zamanı verilmiş ola bilər. Ancaq bu yaxınlıq fondun bütöv şəkildə öyrənilməsinin vacibliyini göstərən əlavə bir işarədir.

Bəlkə, 44J352 ilə 44J365 arasındakı digər fotoların arasında Naxçıvanın daha neçə görüntüsü gizləniir? Məsələn, şəhərin başqa küçələri, məscidlər, karvansaralar, yerli sakinlər, Araz vadisi və ya Culfa? Bu, artıq ayrıca arxiv araşdırmasının mövzusu.

Hesab edirik ki, fotoların az tanınması onların elmi dəyərini daha da artırır. Bu materialların ən maraqlı cəhətlərindən biri onların internetdə əlçatan olduğu halda geniş ictimai dövryyəyə, demək olar ki, daxil olmamasıdır.

Burada bir paradoks var. Fotolar bir tərəfdən “gizli arxivdə” deyil – “Musée des Confluences” onu onlayn kataloqda açıq təqdim edir, hətta şəxsi istifadə üçün “JPG” formatında yükləməyə imkan verir. Digər tərəfdən, əgər Naxçıvan tarixini öyrənmək tədqiqatçı fransız dilində “Nakhitchevan”, “Ordoubat”, “Fonds Ernest Chantre” kimi açar sözlərlə axtarış aparmırsa, bu materiallara təsadüf etməsi asan deyil.

Muzey 3 fotonun hər biri üçün məcburi kredit kimi “© Musée des Confluences – Fonds Ernest Chantre (44J)” göstərməsini tələb edir, kommersiya və nəşr istifadəsi üçün isə ayrıca lisenziya proseduru nəzərdə tutur. Bu səbəbdən fotoların ictimaiyyətə tamamilə məlum olmadığını iddia etmək düzgün olmaz. Hər bir halda, fotolar mütləq tədqiqata cəlb olunmalıdır. Bu 3 foto Naxçıvanın tarixçiləri, arxivçiləri, etnoqrafları, antropoloqları və fotoqrafiya üzrə mütəxəssisləri üçün ayrıca tədqiqat obyektinə çevrilə bilər.

Naxçıvanlı ailə fotosu üzrə yerli nəsil şəcərələri və qədim ailə albomları ilə müqayisə aparmaq mümkündür. Nuh türbəsinin fotosu üzrə abidənin sonrakı dövrlərə aid məlum görüntüləri müqayisə edilərək tikilinin hansı dəyişikliklərə uğradığını mərhələlərlə müəyyən etmək olar. Ordubad bazarı fotosunda onun çəkildiyi nöqtəni tapmaq və XIX əsrin sonundakı bazar məkanını rekonstruksiya etmək mümkündür.

Bundan başqa, “Musée des Confluences”dən fotoların yüksəkkeyfiyyətli rəqəmsal surətlərinin, arxa tərəflərinin və paspartular üzərindəki bütün əl yazılarının əldə edilməsi son dərəcə vacibdir.

Fransızların Naxçıvan marağı

XIX əsrin sonlarında Qafqaz Avropa elmi dünyası üçün böyük maraq doğururdu. Burada arxeoloqlar qədim mədəniyyətləri, antropoloqlar regionun əhalisini, etnoqraflar gündəlik həyatı, coğrafiyaçılar isə dağ keçidlərini, yolları və yaşayış məntəqələrini öyrənirdilər. Chantre də məhz həmin elmi mühitin nümayəndəsi idi. Qafqazın, Anadolunun və Yaxın Şərqi müxtəlif bölgələri onun araşdırma coğrafiyasına daxil idi.

Naxçıvan ailəsinin, Nuh türbəsinin və Ordubad bazarının onun kolleksiyasında bir araya gəlməsi buna görə daha çox XIX əsr fransız antropoloji-etnoqrafik marağının Naxçıvandakı izləri kimi görünür. Bu faktın özü isə bizim üçün qiymətlidir. Çünki fransız alimlərinin nə üçün bu fotoları çəkməsindən asılı olmayaraq, Naxçıvanın həmin dövrünə aid görüntülər XXI əsrə gəlib çatıb.

3 foto, bir çox sual...

Bir əsrdən çox vaxt keçib. Fotodakı Naxçıvan ailəsinin üzvləri artıq həyatda deyil. Nuh türbəsinin həmin şəkildə görünən forması dəyişib. Ordubad bazarının ətrafındakı şəhər mühiti də əvvəlki kimi deyil. Amma fotosəkil zamanı saxlayır. Suallara cavabları isə tədqiqatçılar verməlidirlər:

Fotodakı ailə kimdir? Nuh türbəsinin şəkli dəqiq hansı ildə çəkilib? Bu 3 foto eyni səfərin məhsuludurmu? Onları kim çəkib? Chantre Naxçıvandan başqa hansı fotolar aparıb?

Bunların cavabı bəlkə də yenə Fransadadır – Ernest Chantre fondunun hələ diqqətlə araşdırılmamış qovluqlarında. Bu isə qəti şəkildə o qənaətə gəlməyə əsas verir ki, Naxçıvanın tarixini yalnız öz arxivlərimizdə axtarmaq kifayət etmir. Bəzən doğma şəhərimizin bir əsr əvvəlki siması Parisdə, Londonda, Berlində, Tbilisidə, Moskvada və ya Lyonda bir qovluğun içində qərarşımıza çıxır. 3 foto bunun ən gözəl nümunələrindən biridir.

Bəlkə də Fransada qorunan bu görüntülər Naxçıvanın XIX əsr tarixinin hələ yazılmamış bir neçə səhifəsini açacaq.

Yunis XƏLİLOV,
Naxçıvan Dövlət Universitetinin müəllimi

Suyun hər damlası bərəkət iksiridir

Hacıqabulda bu həqiqət bolluğun açarı sayılır

Su həyatdır. Torpağın bərəkəti, məhsulun bolluğu, kəndlinin ruzisi də məhz sudan başlayır. Hacıqabul rayonunda meliorasiya və su təsərrüfatı sahəsində həyata keçirilən məqsədyönlü tədbirlər bu həqiqətin ən bariz nümunəsidir. Əkin sahələrinin fasiləsiz su ilə təmin olunması, suvarma infrastrukturunun yenilənməsi və mövcud sistemlərin etibarlı istismarı rayonun aqrar inkişafında mühüm rol oynayır.

Hacıqabul Su Meliorasiya Sistemlərinin İstismarı İdarəsinin balansında ümumi uzunluğu 578,78 kilometr olan açıq suvarma şəbəkəsi mövcuddur. Bu geniş şəbəkə vasitəsilə rayonun 22 min 789 hektar əkinəyararlı torpaq sahəsi su ilə təmin edilir. Onun 13 min 466 hektarı təbii özaxımlı mənbələr hesabına, 9 min 323 hektarı isə nasos stansiyalarının köməyi ilə suvarılır. Açıq suvarma şəbəkəsinin 413,3 kilometr torpaq məcralı, 140,5 kilometr beton üzlüklü, 24,9 kilometr isə nov tipli kanallardan ibarətdir. Bundan əlavə, 77,1 kilometrlik qapalı suvarma şəbəkəsi də kənd təsərrüfatının xidmətindədir.

İdarənin rəisi Səyavuş Məmmədov bildirdi ki, suvarma sistemlərinin saz vəziyyətdə saxlanılması daim diqqət mərkəzindədir. 2026-cı ilin ilk yarısında 163 kilometr kanal lillənmə, tənzimləmə, tənzimləmə işləri aparılıb və bu istiqamətdə tədbirlər hazırda da davam etdirilir. Kanalların üzərində yerləşən 775 hidrotexniki qurğu, 186 körpü və keçid, eləcə də 19 hidropost suvarma prosesinin fasiləsiz və təhlükəsiz həyata keçirilməsini təmin edir.

Rayonun strateji su ehtiyatlarından olan Pirsaat anbarı layihə üzrə 16,9 milyon kubmetr tutumuna malikdir. Lakin uzun illər ərzində baş vermmiş lillənmə nəticəsində anbarın faydalı həcmi minimum səviyyəyə enib. Bununla belə, mövcud su ehtiyatlarından maksimum səmərə ilə istifadə olunması istiqamətində işlər davam etdirilir.

İdarənin balansında fəaliyyət göstərən 18 nasos stansiyasından 17-si elektrik enerjisi, biri isə dizel mühərriki ilə işləyir. Bu stansiyalar vasitəsilə rayonun 16 kəndinin su təchizatı həyata keçirilir. Hazırda meliorasiya sistemi üzrə 4 min 520 abonentə xidmət göstərilir.

İcməli su təsərrüfatında da mühüm işlər görülür. Rayon üzrə 34 kilometr magistral, 205 kilometr daxili icməli su şəbəkəsi, ümumi tutumu 3 min 500 kubmetr olan 5 su anbarı mövcuddur. Hazırda bu anbarların 3-ü

istismar olunur. İcməli su xidməti 12 min 118 abonentə əhatə edir ki, bunların 11 min 783-ü əhali, 335-i isə qeyri-əhali abonentləridir.

Bu ilin suvarma mövsümündə əkin sahələrinin su təminatı da uğurla həyata keçirilib. Yanvar-iyun ayları ərzində 3 min 710 hektar buğda və 5 min 471 hektar arpa sahələri üç dəfə tam suvarıldıqdan sonra biçin başa çatdırılıb. 890 hektar dənlik qarğıdalı, 280 hektar paxlalı bitkilər, 820 hektar şəkər çuğunduru, 90 hektar pambıq, 2 min 255 hektar yonca, 888 hektar silosluq qarğıdalı, 440 hektar bostan-tərəvəz, 1183 hektar meşə zolaqları və 2 min 325 hektar həyatəyən təsərrüfat sahələri suvarma grafikinə uyğun olaraq mütləmə su ilə təmin edilir. Xüsusilə həyatəyən sahələr ilboyy fasiləsiz su ilə təmin olunmaqla kənd sakinlərinin ərzaq təminatına mühüm dəstək verir.

Təminlənin hər bir kanalı, hər bir işlək nasos stansiyası, vaxtında verilən hər damla su gələcək bol məhsulun təməlini qoyur. Məhz buna görə də Hacıqabul rayonunda meliorasiya sahəsində görülən işlər təkcə texniki xidmət deyil, həm də torpağa, zəhmət adamına və ölkənin ərzaq təhlükəsizliyinə verilən mühüm töhfədir. Bu gün Hacıqabulun su təsərrüfatında aparılan ardıcıl işlər rayonun aqrar potensialını daha da gücləndirir. Torpağın nəfəsi olan suyun hər damlası kəndlinin zəhmətini bərəkətə, rayonun inkişafını isə yeni uğurlara daşıyır.

Mikayıl NƏRİMANOĞLU,
XQ-nin bölgə müxbiri

Hacıqabul

Növbəti köç karvanı Şükürbəyлідə

İşğaldan azad olunan Cəbrayıl rayonunun Şükürbəyli kəndinə növbəti köç prosesi gerçəkləşib, şəhər saatlarında yola salınan ailələr doğma yurdlarına qovuşublar.

Dünən Cəbrayıl rayonunun Şükürbəyli kəndi 25 ailə olmaqla, 154 nəfər doğma sakininə qocaq açıb.

Kənd tam müasir standartlara uyğun şəkildə yenidən qurulub və sakinlərin rahat yaşayışı üçün bütün zəruri infrastruktur yaradılıb. Burada hər biri 80 yerlik olmaqla iki körpələr evi-uşaq bağçası, 360 şagird yerlik məktəb binası, həcim məntəqəsi, musiqi məktəbi, klub-bəkim mərkəzi, həmçinin yerli icra strukturları üçün inzibati bina tikilib. İlk mərhələdə 635 fərdi yaşayış evi istifadəyə verilib. Onlardan 615-i sakinlər, 20-si isə xidməti istifadə üçün ayrılıb.

Şükürbəyliyə qayıdantlardan biri də Sabuhi Məmmədovdur. O, kövrək hissələrini bölüşərək deyib: “Bu yerlərdən məcburi köçkün düşəndə 3 yaşım var idi. İndi isə

bura öz ailəmlə qayıtmışam və oğlulum 3 yaşı var. Sevincimin həddi-hüdudu yoxdur. Çox sevinirəm ki, mənim yarımcıq qalan uşaqlıq və yeniyetməlik çağlarımı dörd övlədim burada yaşayacaq. Burada bizim üçün hər cür şərait yaradılıb, kənd tam müasir standartlara uyğun inşa edilib. Ailəmiz 4 otaqlı evlə təmin olunub”.

XQ

Xocalıda mina partlayışı

İşğaldan azad edilmiş Xocalı rayonunun Daşkənd kəndi ərazisində dünən mina hadisəsi baş verib. Bu barədə ANAMA məlumat yayıb.

Bildirilib ki, agentliyin əməkdaşı, 1990-cı il təvəllüdü Anar İftixar oğlu Həsənov xidməti vəzifəsini yerinə ye-

tirərkən piyada əleyhinə mina partlayışı baş verib və o, hadisə nəticəsində sol ayağından xəsarət alıb.

Anar Həsənov rayon xəstəxanasına çatdırılıb, vəziyyəti qənaətbəxşdir.

XQ

Bəşəri mövcudluğun 5 təməl sütunu

Dünəndən gələcəyə körpü salan tədqiqat

Hüquq üzrə elmlər doktoru Mehdi Abdullayev yeni kitabında cavablandırdığı bəşəri suallar belədir: **Azadlıq nədir, həqiqət nə? Bəs demokratiya azadlığın əyninə mütləq həqiqət libası bığa bilirmi? Bu libas insanları üçün həqiqətin dərkini asanlaşdırırmı? Ədalət necə, onunla bağlı qavram və şüür azadlığı həqiqətə çevirir, yoxsa?..**

Hakimiyyətlər demokratiyanın azadlıq formulunu insan hüquqları prizmasına nə dərəcədə daşıyır? Bu qəbildən olan suallar həddən artıq çoxdur. Hesab edirik ki, hüquq üzrə elmlər doktoru Mehdi Abdullayevin yenidən çapdan çıxmış “5 təməl sütun: təsəvvürdə və reallıqda” kitabı onlara aydınlıq gətirmək baxımından son dərəcə əhəmiyyətlidir. Kitabın əhəmiyyəti həm də onun keçmişlə gələcək arasında körpü rolunu oynamasındadır. Nəsr keçmiş gələcək üçün ibrət kimi vurğulayır. Nəinki vurğulayır, habelə, bu vurğulanma özündə sistemlilik daşıyır.

Ön söz müəllifi akademik Nizami Cəfərov olan “5 təməl sütun: təsəvvürdə və reallıqda” kitabı, həqiqətən, çox dəyərlidir. Təkcə ona görə yox ki, nəsr nəzəri hüququn, politologiyasının, fəlsəfənin bir sıra problemlərinin daha əhatəli şəkildə anlaşılmasına yardımçıdır, həm də o səbəbdən ki, müəllif nəzəri yanaşmanı, bir növ, oxucunun müzakiməsinə təqdim edir, bu zaman praktik nümunələrlə arqumentlərini asandırır.

Nəticədə, 5 təməl sütun – azadlıq, demokratiya, ədalət, insan hüquqları mücərrədlərdən və elmin, belə demək mümkünsə, çətin dolan-

baclarından çıxır, sırası oxucunun gündəlik həyatda üzləşdiyi situasiyaların predmetinə çevrilir. Hər kəs həmin sütunları özündə ehtiva edən həyat epizodları ilə baş-başa qalır və düşünür. Bu isə ətrafda baş verənlərə daha doğru və dürüst münasibət bildirməyə, rəşional və proqmatik davranmağa imkan yaradır. Axı əksər hallarda həmin 5 təmələ daxil olan anlayışlar barədəki ümumi təsəvvürlərin qüsuru, hətta yanlışlığı görünür.

Bəli, insanların onları müşaiyyət edən ətraf mühitə yanaşmalarının qüsurluluğu və yanlışlığı bir çox hallarda ziddiyyətlər yaradır. Ziddiyyətlər mübahisələr, mübahisələr münaqişələr, münaqişələr isə təlatümlər və kətkəlmələr doğurur ki, bunların hər biri bəşəriyyətin taleyində rol oynayır. Söhbət, böyük ölçüdə, mənfi roldan gedir. Deməli, konfliktli situasiyaları doğuran cəmiyyət üzvlərinin təsəvvürləridir.

Müəllif məhz həmin təsəvvürlərin formalığını kitabda müfəssəl izah edir, bu zaman hüquq və siyasət tarixinin bəşəriyyətin yaddaşında daimi qalacaq hadisələrinə söykənir. Onun müddə xüsusiyyətləri müqayisələri Afina demokratiyasını Sokratın müzakiməsindən başlayıb COVID-19-da bitir. Ön sözdə qeyd edildiyi kimi, müəllif bütün bu hadisələrin izahından kənarda azadlığın, demokratiyanın, ədalətin, insan hüquqlarının və hakimiyyətin anlayış-konseptlərinə az-çox dəqiq şərh verməyin çətinliyini vurğulamaqda həqlidir.

Mehdi Abdullayev insan amilini ön plana çıxarır. İnsan ona görə öndədir ki, o, dövətə malikdir. Bu yerdə dövlət millətinə çevilməyən insanların şüurunu cilaladığı, onları daha

ali təbəqəyə çevirdiyi reallığını qeyd etməli-yik. Yəqin elə buna görədir ki, müəllif dövlətdən söz açaraq, insanı tərənnüm edir. Həm də insanın azadlığını.

Sual yaranır: İnsan azadlığını dövlətdəni tapır? Müəyyən mənada, tapır, çünki azadlıq hüquqla tənzimlənəlməlidir ki, faydalı olsun. Hüquq isə demokratik şəraitdə qərarlaşır. Deməli, müəllifin klassik dövlətçilik ənənəsində demokratiyanı məqsəd yox, idarəetməni legitim və davamlı edən mexanizmlərdən biri kimi təqdim etməsində məntiq var. Bu məntiq İnsan – Dövlət tandemini bəşəriyyət üçün faydalı və bir-birilə qarşılıqlı əlaqədə olan platformaya çevirir.

“5 təməl sütun: təsəvvürdə və reallıqda” kitabının ayrı-ayrı xüsusiyyətləri barədə çox söz açmaq, müxtəlif məqamları qabartmaq mümkündür. Hesab edirik ki, ən mühüm məqam müəllifin 5 təmələ - azadlığa, demokratiyaya, ədalətə, insan hüquqlarına və hakimiyyətə məhz Azərbaycanın keçdiyi inkişaf yolu müstəvisində yanaşması, dünya ilə tutarlı paralellər aparması, oxşarlıqları müəyyənləşdirməsi, həmçinin, fərqlilikləri vurğulamasıdır.

Nəşrin girişində də bildirildiyi kimi, “bizim araşdırmamızda məhz bu beşliyin seçilməsi təsadüfi deyil. Çünki müstəqil Azərbaycan təcrübəsində ən ağır səhvlər də, ən mühüm uğurlar da məhz bu anlayışların necə başa düşülməsi və necə tətbiq olunması ilə birbaşa bağlı olub. Bəzən təsəvvürlərdə özünə yer tapmış bu anlayışlar real, obyektiv aləmdə tamamilə başqa rənglərə bürünür, tamamilə başqa axtarışlar kəşf edirdi. Nə üçün belə olurdu? Nə üçün bu ayrılma təkcə adı insanların deyil, bütün dövlətlərin müqəddəratına çevrilirdi? Məsələnin mahiyyəti nədədir?”

Mahiyyəti daha dərinəndə dərk etmək, ümumən, ön söz, giriş və beş fəsildən ibarət “5 təməl sütun: təsəvvürdə və reallıqda” kitabının dərün məzmunu ilə tanış olmaq isə dəyərlili oxucuların ixtiyarındadır. Elə bilirik ki, yeni çapdan çıxmış nəşr onların bəxış bucaqlarını cəlbəlayacaq, yekun nəticə etibarilə hər birinin daha təkmil və proqnozlaşdırılan həyat yolunda inamla addımlarına kömək olacaq. Həm də ona görə kömək olacaq ki, bu kitab, eyni zamanda, oxucu ilə interaktiv söhbətdir. Müəllif isə özünün erudik tərakkürü və zəngin dünyagörüşü ilə bu söhbətin maraqlı olacağına təminat verir.

Ə.RÜSTƏMOV
XQ

Lənkərana ikigünlük mediatur

Jurnalistlər bölgənin turizm imkanları ilə ətraflı tanış olublar

Mavigözlü Xəzərin qoynunda, əzəmətli Talış dağlarının əhatəsində əsrarəngiz, füsunkar bir diyar var. Tarixi mənbələrdə adı Ləngarkünan, Lənkən, Ləynəkəran, Lənkəran, Lanqəran, ən nəhayət, Lənkəran kimi göstərilir.

Cənub mirvarisi sayılan Lənkəran qədim tarixə, unikal təbiətə malikdir. Şərinə şəirlər yazılıb, nəğmələr bəstələnib. Əsrlər boyu görkəmli şəxsiyyətlərin, xarici qonaqların nəzər-diqqətini cəlb edib. Gözəl, təkrarsız təbiəti, halal, əməkçi, qonaqpərvər insanları tarixi kitablarda, ədəbi nəşrlərdə böyük sevgi ilə tərənnüm olunub.

Lənkəran bu gün də yerli və xarici turistlərin ən çox ziyarət etdiyi, hüsniyindən, əsrarəngiz mənzərələrindən doymadıqları gözəl məkandır.

Azərbaycan Dövlət Turizm Agentliyinin jurnalistlər üçün təşkil etdiyi ikigünlük mediaturun iştirakçıları da bunun canlı şahidləri oldular. Mediaturun əsas məqsədi Lənkəran şəhərinin turizm potensialının ətrafı nümayiş etdirilməsi, mövcud turizm imkanları haqqında məlumatlılığın artırılması və rayonun turizm marşrutlarının geniş auditoriyaya tanıtılması idi.

İlk tanışlıq Lənkəran şəhərinin mərkəzində ümumiyyətlə lider Heydər Əliyevin xatirəsi şərfinə salınmış parkdan başladı. Lənkəran Regional Turizm İdarəsinin rəisi İlqar Əzimov 2018-ci ildə parkda əsaslı yenidənqurma işlərinin aparıldığını və burada müasir infrastrukturun yaradıldığını bildirdi. Parkın ərazisində Ulu öndərin abidəsinin ucaldıldığını, Heydər Əliyev Mərkəzinin, Gənclər Evinin, müasir layihə əsasında bir sıra sosial təyinatlı obyektlərin tikildiyini vurğuladı.

Simmətrik qaydada salınmış yaşıllaqlar, fəvvarələr, müasir işıqlandırma sistemi, dünyanın müxtəlif yerlərindən gətirilmiş nadir ağac və gül kolları media nümayəndələrinin marağına səbəb oldu. Sonra Ümumiyyətlə liderin əzəmətli abidəsinə ziyarət edərək özündə xatirə səklə çəkildilər.

Lənkəran Rayon Tarix Diyarşünaslıq Muzeyində mediaturun iştirakçıları muzeyin direktoru, tarix üzrə fəlsəfə doktoru, Lənkəran Dövlət Universitetinin dosenti Leyla Məcidova qarşıladı. Muzey haqqında geniş məlumat verərək dedi:

– Lənkəranə Xan evi kimi tanınan bu əzəmətli binanı Mirhəməd xan Tiflis şəhərində keçirilən “Qafqaz gözəli” müsabiqəsinin qalibi olmuş sevimli həyat yoldaşı Tüqra xanımın şərfinə inşa etdi-

rib. 1913-cü ildə Fransadan dəvət olunmuş memarlar, xarici və yerli ustalar tərəfindən 3 ayda tikilmiş bu gözəl saray Lənkəranın ilk çoxmərtəbəli binası hesab olunur.

Binanın fasadı mifoloji fiqurlarla bəzədilib. Keçən əsrin əvvəllərində binada işıqlandırma və istilik sistemi qurulub. Sovet hakimiyyəti illərində ev dövlət tərəfindən müdairəyə olub və Tüqra xanım doğma ocağından didərgin salınıb.

Bakıya köçən Tüqra xanım ağır həyat tərzini keçirib. Vəziyyət onu məcbur edərək xadimə işləyib. Mirhəməd xanım Vəncisiyadan gətirib ona hədiyyə etdiyi 7 ədəd güzgüdə 4-ü Ermitajə aparılıb, müstəqillik illərində üçü tapılaraq muzeyə qaytarılıb. Bu binadan daha bir çıxışacaq və giriş qapısının açarları yadigar qalıb.

1991-ci ildə Lənkəran Tarix-Diyarşünaslıq Muzeyi Xan evinə köçürüldü. 3 mərtəbədən, 12 otaqdan ibarət muzeydə 12 min 500 eksponat qorunur.

Muzeyin ekspozisiyasının təbiət, qədim dövr, orta əsrlər tarixi, yeni və müasir dövr ədəbi mənbələrdən ibarət olduğunu vurğulayan direktor okeki 75 min nəfər turistin buranı ziyarət etdiyini bildirdi.

Görkəmli dövlət xadimi, ümumiyyətlə lider Heydər Əliyev 1979-cu il dekabr ayının 8-də Lənkəranə növbəti səfəri zamanı muzeydə olub və xatirə kitabına təəssüratlarını yazıb.

Prezident İlham Əliyevin yüksək qayğısı sayəsində muzeydə inşaat və təmir işləri görülüb. Dövlətimizin başçısı 2015-ci il aprelin 11-də Lənkəranə səfəri çərçivəsində muzeydə yenidənqurma və bərpa işlərindən sonra yaradılan şəraitlə, muzeyin ekspozisiya zalı ilə yanaşı tanış olub.

Lənkəran rayonunun Talış kəndində Eynulla Calalov həyatı sahəsində bambuk bağı salıb. Sahibkar mətbuat işçilərinə müsahibəsində dedi ki, 1992-ci ildən bambukçuluqla məşğul olur. Əvvəllər bu ağac balıqçılıq təsərrüfatlarında işlədilib. Məbel sənə-

yesi üçün çox qiymətli xammaldır. Çinlilər buna “həyat ağacı” da deyirlər.

Eynulla bambukdan stol, stul, kreslo, kəfər rəfi, stakan, tütək və çoxlu süvenlərlə həzlənir. Əl işləri yerli və beynəlxalq sərgilərdə nümayiş olunur. Sifariş əsasında hazırladığı məhsulları müştərilərə çatdırır. Əməyi fəxrli fərmanlara, “Ustad sənətkar” diplomuna layiq görülüb.

Hirkan Milli Parkı və Xanbulançay su anbarı yerli və xarici turistlərin ən çox ziyarət etdikləri məkanlardır. Parkın işçisi mənim nümayəndələrimə məlumat verərək dedi ki, Hirkan Milli Parkı 2004-cü ildə region üçün xarakterik olan relik və endemik bitki növlərinin, eləcə də nadir heyvanların qorunması və təbii ekosistemlərin saxlanması məqsədilə yaradılıb.

Park ölkəmizin nadir təbiət abidələrindəndir. Ərazisində yerləşən meşələr planetimizdə buzlama dövründən salamat çıxmış nadir subtropik massivlərdir. Hirkan zəngin flora regionu və bioloji müxtəlifliyi ilə dünyaya miqyasında tanınır. 2019-cu ildə Hirkan meşələrinin böyük hissəsi “Hyracanian Forests” adı ilə UNESCO-nun Dünya İrsi Siyahısına daxil edilib.

Xanbulançay su dəryaçası 1976-cı il dekabr ayının 28-də istifadəyə verilib. Ümumi su tutumu 52 milyon kubmetrdir. Açıqlı mərasimində ümumiyyətlə lider Heydər Əliyev iştirak edib. Dağlara güzgü tutan, hər tərəfdən yaşıllaqla bürünmüş bu əsrarəngiz, füsunkar yerlər media mənəburlarında xoş ovqat, gözəl shvali-ruhiyyə yaratdı. Jurnalistlər gölün fonunda xatirə şəkl çəkməyi də unutmadılar.

Mediatur çərçivəsində mətbuat nümayəndələri İstisu qəsəbəsində “Lənkərançay” MMC-nin yaşıllıq plantasiyasına baş çəkildilər. Təsərrüfat barədə Əziz Əhmədov məlumat verdi. Bildirdi ki, sahibkar Araz Yaqubov 2011-ci ildə “Kolxida” növ çay plantasiyası salıb. Təsərrüfat 61 hektar çay sahəsi var. Aqr texniki tədriklər xaricdən gətirilmiş müasir texnikalar vasitəsilə görülür. Çay kolla-

rı müasir çiləmə üsulu ilə suvarılır. Prezident İlham Əliyev 2017-ci il sentyabr ayının 2-də Lənkəranə növbəti səfəri çərçivəsində təsərrüfatda olub, işçilərə görüşüb, təsəvvirə və məsləhətlərini verib.

Jurnalistlər göz işlədikcə uzanan plantasiyanı gəzdilər, xanım jurnalistlər milli geyimdə nümunə üçün yaşıl çay yarpaqları yığdılar. Sonra təsərrüfatın emal müəssisəsində istehsal prosesini izlədilər, onlara “Lənkəran çayı” brendi ilə buraxılan məhsullar təqdim olundu.

Təsərrüfatda məxsus “Nilado” Lənkəranın müasir turizm və gastronomiya mərkəzlərindən biridir. Turistlər üçün burada hər cür şərait yaradılıb. Təsərrüfatın nümayəndəsi Əziz Əhmədov bildirdi ki, Lənkəran ilə ABS-n Monterey şəhərləri arasında qardaşlaşma əlaqələrinin rəmzi olaraq ərazidə Monterey Dostluq Parkı salınıb. Hər il burda Türkiyə, Rusiya, Ukrayna, Polşa və digər xarici ölkələrdən turistlər gəlir.

Mediatur iştirakçıları “Balçı Sayvay” arçılıq təsərrüfatında da oldular. Təsərrüfatın rəhbəri Sayvay Yaqubov bildirdi ki, KOBIA-nın arçılıqla bağlı ikinci qrant müsabiqəsinin qalib olub, ödəniş “Şəhərdən-kəndə” layihəsinə qoşulub. Ənənəvi arçılıqlardan fərqli olaraq innovativ arçılıqla da məşğul olur. Kənd Təsərrüfatı Nazirliyinin tabeliyində “Aqrar Tədarük və Texnicat” ASC və PAŞA Holdingin maliyyə dəstəyi ilə arçılıq muzeyi də yaradılıb.

Jurnalistlər muzeydə arı məhsullarının bütün növləri ilə tanış oldular. Sahibkar qeyd etdi ki, burada apiterapiya evi (arı məhsulları ilə müalicə) fəaliyyət göstərir. Arı havasında yatmaq üçün xüsusi otaq var. Bu müalicə üsulu beyin fəaliyyətini sakitləşdirir, zehni fəaliyyəti və immunitetini gücləndirir.

“Arçılıqla özümlərin hazırladığımız smart tərsizlər də var. Bu tərsizlər arı potayının altına yerləşdirilir və sms vasitəsilə məsafədən arı haqqında məlumatları (çəkinin artıb azalması, rütubət və temperatur) əldə edirik. Arçılıq muzeyinin fəaliyyəti bölgənin turizm potensialının artırılması və arçılıq ənənələrinin təbliği baxımından da mühüm əhəmiyyət kəsb edir”, - deyə sahibkar bildirdi.

Bələcə, ikigünlük mediatur başa çatdı. Media nümayəndələri xoş ovqatla, zəngin təəssüratlarla paytaxta qayıtdılar.

ƏLİSƏFA HƏSƏNOV,
XQ-nin bölgə müxbiri

Məktəb zamanı gəlir

Ölkənin təhsil ocaqlarında dərs ilinə son hazırlıq aparılır

Sentyabrın 15-də ölkə məktəblərində şagird və tələbələr növbəti bilik marafonuna səsləyən ilk zəng çalınacaq. 3 aylıq yay tətilindən sonra təhsil kollektivləri növbəti dərs ilinə yeni qüvvə və maraqla başlayacaqlar.

Yeni dərs ili ərəfəsində təhsil sisteminin uğurları, inkişaf təmayülləri əsasında cari vəziyyətinə sərf-nəzər etmək istərdik. Bəri başdan deyək ki, ölkəmizdə elm və təhsil ən ali səviyyədə böyük diqqət və qayğı ilə əhatə olunub və dövlət siyasətimizin daimi prioritetləri sırasında. Prezident İlham Əliyev

yev Fondunun prezidenti Mehriban Əliyeva, qızları Leyla Əliyeva və Arzu Əliyeva 220 yerlik yeni Bilgoh inşəsənət məktəbinin açılışında iştirak ediblər. Fondun dəstəyi ilə yenedən qurulan, zəngin mebel və avadanlıqla, əyani vasitələrlə təchiz edilən bu məktəbdə istedadlı uşaqlar üçün bütün zəruri şərait var.

Həmin gün Bakının Nəsimi rayonunda 352 saylı körpələr evi-uşaq bağçasının açılışı da yaddaqlan olub. Burada Heydər Əliyev Fondunun hesabına əsaslı təmir işləri aparılıb və yeni korpus inşa olunan binada cəstəmə qabiliyyəti pozulmuş uşaqlar üçün xüsusi qrup

Azərbaycan təhsilini milli inkişafın əsas sütunlarından biri kimi dəyərləndirib: “Təhsil sahəsində bu günə qədər aparılan islahatlar daha da dərinləşməlidir. Təhsil ölkəmizin ümumi inkişafına uyğun şəkildə inkişaf etməlidir və ən müasir tələblərə cavab verməlidir”.

“Azərbaycan Respublikasının Mədəniyyət Konsepsiyası-2040” hədəflərin təhsil müstəvisində sistemli təbiiqini təmin edən mühüm platforma kimi də böyük önəm daşıyır. Bu mühüm sənəddə müasir dövrün qloballaşma, rəqəmsallaşma və sosial transformasiyaları üzrə yeni çağırışlar nəzərə alınmaqla təhsilin də uzunmüddətli strategiyası müəyyənləşdirilib.

Bildiyimiz kimi, Azərbaycanda 2004-cü il qədər dərslərin başlanması və Bilik Günü sentyabrın 1-nə təsadüf edirdi, həmin ildən dövlət başçısının müvafiq fərmanı ilə bütün təhsil müəssisələrində dərslərin başlanması sentyabrın 15-nə keçirilib. Ənənə üzrə 2026-2027-ci tədris ili ərəfəsində də yerlərdə təhsil işçilərinin sentyabr konfransları, pədaqoji sura iclasları təşkil olunub və qarşıdakı hədəflər müəyyənləşdirilib.

Eyni zamanda, əksər şəhər və rayonlarda yüksək balla tələbə adını qazanmış məzunlarla yerli rəhbərliyin görüşləri keçirilib, gənclərə elm və bilik yollarında yeni uğurlar arzulənib. Toplantılarda təhsilin keyfiyyətinin yüksəldilməsi, şagird nailiyyətlərinin artırılması, müəllimlərin peşəkar inkişafının dəstəklənməsi və məktəblərdə səmərəli idarəetmənin təmin edilməsi ilə bağlı əsas vəzifələr diqqətə çatdırılıb.

Fərqli haldır ki, ölkəmizdə təhsilin mədi-texniki bazasının gücləndirilməsinə xüsusi ciddi diqqət yetirilir. Son 5 il ərzində Elm və Təhsil Nazirliyi, Heydər Əliyev Fondu və digər qurumların hesabına ümumilikdə, 1000-ə qədər məktəb yenidən ya tikilib, ya da bərpa olunub. Ümumiyyətlə isə yeni əsrin əvvəllərində bəri ölkədəki 4200 məktəbin təxminən 90 faizi ya əsaslı təmir edilib, ya da yenidən tikilib.

Elm və təhsil naziri Emin Əmrullayev jurnalistlərə müsahibəsində deyib ki, biz daha çox böyük məktəbləri təmir etməyə çalışırıq. Çünki bu məktəblər daha çox uşağın həyatını dəyişir. O cümlədən də şagird kontingenti az olan yaşayış məntəqələrində modul məktəblər tikməyə çalışırıq. Qəzalı məktəblə müqayisədə bu tipli məktəb irəliyə doğru addımdır. Həm nisbətən az vəsait xərclənir, həm qısa müddətdə başa gəlir, həm də hər şəraiti olur. Növbəti addımda həmin məktəblərin də infrastrukturunu yaxşılaşdırıla bilər. Bu il müxtəlif bölgələrdə 100-ə qədər modul məktəbin tikintisi həyata keçirilir. Bu proses tədricən baş verən məsələdir. 10-15 il əvvəlki məktəblərin vəziyyəti ilə indikiədə dəfələrlə yaxşı mənada fərq var.

Birinci vitse-prezident Mehriban Əliyevanın təsisçisi və rəhbəri olduğu Heydər Əliyev Fondu ölkədə təhsilin inkişafı üçün mühüm layihələrlə həyata keçirir. Uzun illərdir ki, Fondun “Yenişəkil Azərbaycanca yeni məktəblər” proqramı uğurla həyata keçirilir. Təkcə son 20 ildə Fond tərəfindən 500-dən çox məktəb binası inşa olunub və ya yenidən qurulub.

Proqram çərçivəsində regionlarda müasir standartlara uyğun yeni məktəb binaları inşa edilir, qəzalı vəziyyətdə olan məktəblər isə yenidən qurulur. Bu təhsil ocaqları zəruri avadanlıq və mebellə təchiz edilir. Müasir fənn kabinetləri, STEAM mərkəzləri, laboratoriyalar və idman zalıları istifadəyə verilir. Fondun “Məktəbəqədər təhsil müəssisələrinin inkişafı”, “Təhsilə dəstək”, “Uşaqlar və internet məktəblərinin inkişafı” proqramları da uğurla yerinə yetirilir.

Bu il Heydər Əliyev Fondunun sayəsində tikilib istifadəyə verilən ilk təhsil ocağı Ucar şəhər 2 nömrəli tam orta məktəbi olub. Bəş korpusdan ibarət olan 720 şagird yerlik həmin məktəb yanvar ayında şagirdləri qoynuna alıb və yeni binada təhsil uğurları əhəmiyyəti dərəcədə artıb. Ardınca inşa edilən daha neçə-neçə məktəb qapılarını şagirdlərin üzünə açıb. Sözügedən proqram təkcə tədris binalarının tikintisi deyil, həm də gələcəyə, elmə və biliyə qoyulan sərmayədir.

Heydər Əliyev Fondunun vitse-prezidenti, İDEA İctimai Birliyinin təsisçisi və rəhbəri Leyla Əliyeva və Bakı Media Mərkəzinin rəhbəri Arzu Əliyeva bir müddət öncə ən müasir səviyyədə təmir edilmiş Şəki uşaq evi sosial xidmət müəssisəsində, eləcə də 11 nömrəli inteqrasiya təlimli internet tipli ümumtəhsil məktəbində olublar. Qonaqların uşaqlara hədiyyələr verməsi, onlarla birlikdə şənliklərdə iştirak etməsi bələcalər üçün əsl mənəvi stimula çevrilib.

Avqustun 26-da isə Azərbaycan Respublikasının Birinci vitse-prezidenti, Heydər Əli-

saxlanılmaqla, balaca soydaşlarımızın məktəbəqədər təhsil və tərbiyə almasına hər cür şərait yaradılıb.

İşğaldan azad edilmiş Qarabağ və Şərqi Zəngəzurdan aparılan bərpa-quruculuq işləri sırasında təhsil ocaqlarının tikintisi də mühüm yer tutur. Böyük Qayıdışa dair Dövlət Proqramında bununla bağlı konkret işlər nəzərdə tutulub və uğurla icra olunur. Ötən tədris ilində Qarabağda 25 ümumi və 12 məktəbəqədər təhsil müəssisəsi fəaliyyət göstərib. Bu coğrafiya Şuşa, Ağdam, Füzuli, Zəngilan, Kəlbəcər, Laçın, Qəbədlə, Cəbrayıl və Xocavənd rayonlarını əhatə edir.

Qeyd edək ki, “Böyük Qayıdış”la əlaqədar Bakıda və Ağsəron rayonunda fəaliyyət göstərən bəzi məmuri köçkün məktəblərinin tədrisən ləğv olunması prosesi aparılır. Həmin məktəblərin bir qismi Qarabağ Regional Təhsil İdarəsi və Şərqi Zəngəzur Təhsil İdarəsindən alınaraq, Bakı Şəhəri üzrə Təhsil İdarəsinin nəzarətinə verilib.

Xankəndi şəhərində yerləşən Qarabağ Universiteti fəaliyyətə başladığı ilk ildən etibarən regionun akademik və sosial reabilitasiyasında aparıcı sahəyə çevrilib. Bura artıq yüksək tələbəyönümlü mühiti ilə fərqlənir. Hazırda ali təhsil müəssisəsində oxuyan hər bir gənc tamamilə ödəmiş təhsil və ya-təqaxna ilə təmin olunur. Həmçinin yüksək bal toplayan tələbələr üçün əlavə təqaüdlər də nəzərdə tutulub.

Ötən tədris ilinin uğurlu nəticələrinə misal olaraq deyə bilərik ki, ölkə üzrə həm buraxılış, həm də qəbul imtahanlarında göstəricilərin artan dinamikası müşahidə edilib. Təkcə Bakı Şəhəri üzrə Təhsil İdarəsinin tabeliyindəki ümumi təhsil müəssisələrinin XI sinif məzunlarından 42-si qızıl, 29-u isə gümüş nişana layiq görülüb və yüksək balla tələbə adını qazanıb. Fənn olimpiadalarında əldə etdikləri nəticələrə görə 3 nəfər müsəbiqədənkənar qəbul hüququ əldə edib.

Sumqayıt məktəblərində əldə edilən uğurlar da sevindirici olub. Bu şəhərdə məzunlarının hamısının tələbə adı qazanıldığı siniflər də var. Əsaslı şəkildə təmir olunan Tabiat elmləri təmayüllü gimnaziyanın XI “a” sinfinin 17 məzunı 500-dən yüksək, 13 məzunı isə 600-dən yüksək bal toplayıb. Onlardan 13-ü Azərbaycan Tibb Universitetinin “Tibb” ixtisasına qəbul olub.

Artıq bir neçə gündür ki, müasir lisey və təhsil mərkəzlərində yeni tədris ilinə start verilib. Bakıdakı “Evrika” Beynəlxalq Elm və Texnologiya Liseyi, Sumqayıtdakı “Layla school” məktəbəhazırlıq mərkəzi bu sıradandır. Bir neçə gündən sonra isə bütün təhsil ocaqlarında Bilik Günü təntənə ilə qeyd olunacaq. Müəllim və şagirdlər fərqli məktəblərə gedəcəklər. Növbəti təhsil marafonunun başlanması böyüyünə nəslə gələcək arzularının reallaşmasını bir qədər də yaxınlaşdıracaq.

Ölkəmizdə təhsilin inkişafını göstərən amillərdən biri də budur ki, ali təhsil müəssisələrində oxumağa maraq göstərən cənəbi tələbələrin coğrafiyası genişlənir. Universitetlərimizin beynəlxalq əməkdaşlığının inkişafı, müxtəlif ixtisas və proqramlar üzrə təhsil imkanlarının artması, eləcə də xarici tələbələr üçün yaradılan imkanlar Azərbaycanın layiqli ali təhsil məkanı kimi tanınmasını şərtləndirir.

Tələbə-məzun proqramlarının həyata keçirilməsi də təhsildə uğur konturlarından biridir. Bir neçə gün əvvəl elm və təhsil naziri Emin Əmrullayevin 4-cü “Maarifçi” proqramının iştirakçıları ilə görüşündə gənclərin bu sahədə həyata keçirilən proseləri yaxından tanıdılarının, real iş mühitində praktik təcrübə qazanmalarının və peşəkar inkişaf etmələrinin önəmi vurğulanıb. Prioritet məsələlər ətrafında geniş fikir mübadiləsi aparılıb və nəzər qeyd edib ki, gənclərin inkişafı yalnız nəzəri biliklərin əldə olunması ilə məhdudlaşmamalı, onların real iş mühitində formalaşan təcrübə və bacarıqları ilə tamamlanmalıdır.

Ayrı-ayrı nazirliklər, dövlət şirkətləri, xarici tərəfdaşlarımız da təhsil-işəsalat vəhdəti namına əməkdaşlığı davam etdirirlər. Məsələn, bu günlərdə bp Azərbaycan Dövlət Neft və Sənaye Universitetinə bərpaolunan enerji laboratoriyası hədiyyə edib. Bu, şirkətin Azərbaycanda bərpaolunan enerji sahəsində təhsil və bacarıqların inkişafını verdiyi dəstəyin növbəti mühüm mərhələsidir. Yeni laboratoriya Günəş, külək və hidrogen enerjisi üzrə tədris, təlim və təbiiq tədqiqat fəaliyyətlərini dəstəkləmək məqsədilə yaradılıb...

Bəli, bir neçə gün sonra – sentyabrın 15-də qeyd ediləcək növbəti Bilik Günündə daha 1 illik təhsil uğurlarının etibarlı təməli olacağı şübhəsizdir.

ƏLİ NƏCƏFXANLI
XQ

İDMAN

Britaniyalı ekspertlər İdman Akademiyasında

Azərbaycan İdman Akademiyasının (ASA) rektoru Fuad Hacıyev Kembric Universitetinin təhsil ekspertləri Ceyms Bidl və Dr. Reyçel Ceffersonla görüşüb.

Görüşdə Fuad Hacıyev Kembric Universiteti ilə əməkdaşlığın akademik heyətin peşəkar bacarıqlarının inkişafına, müasir təhsil yanaşmalarının öyrənilməsinə və tətbiqinə mühüm töhfə verdiyini bildirib. Qeyd olunub ki, Azərbaycanın böyük idman tədbirlərinə ev sahibliyi etməsi, eləcə də Akademiyanın məzunlarının yalnız yerli deyil, beynəlxalq əmək bazarına çıxması bu əməkdaşlığın əhəmiyyətini daha da artırır.

Kembric Universitetinin təhsil ekspertləri bu əməkdaşlığı yüksək qiymətləndirib və davatə görə ASA rəhbərliyinə təşəkkür ediblər.

Sonda gələcəkdə də təhsil sahəsində yeniliklərin və islahatların həyata keçirilməsi məqsədilə Akademiyanın Kembric Universiteti ilə əlaqələrinin davam etdirilməsi planlaşdırılıb.

Dünya və Avropa çempionatının qalibləri ilə görüş

Sentyabrın 10-da Azərbaycan Cüdo Federasiyasının (ACF) prezidenti Rəşad Nəbiyev yeniyetmə və gənclərdən ibarət milli komandaların üzvləri ilə görüşüb.

Federasiya prezidenti cüdoçuları 20–23 avqust tarixlərində Ekvadorun Quayakıl şəhərində keçirilən yeniyetmələr arasında Dünya çempionatında və 3–6 sentyabr tarixlərində Monteneqronun paytaxtı Podqoritsada təşkil olunan gənclər arasında Avropa çempionatında qazandıqları nəticələr münasibətilə təbrik edib. Rəşad Nəbiyev nəticələrlə yanaşı, idmançıların yarışlar boyunca, xüsusilə çətin məqamlarda göstərdikləri xarakterin də önəmini vurğulayıb.

ACF prezidenti qeyd edib ki, bu nəticələr Federasiyada aparılan sistemli və hərtərəfli işin göstəricisidir və qazanılan uğurlarda məşqçi heyətinin, tibbi heyətin, digər mütəxəssislərin və ümumilikdə Federasiyanın bütün əməkdaşlarının əməyi var. O, əsas hədəfin yeniyetmə və gənclər səviyyəsində qazanılan uğurların gələcəkdə böyüklər arasında da davam etdirilməsi olduğunu bildirib.

Qeyd edək ki, Azərbaycan millisi yeniyetmələr arasında Dünya çempionatında 1 qızıl və 1 gümüş medal qazanaraq 59 ölkə arasında ümumi komanda hesabında beşinci yeri tutub. Gənclərdən ibarət yığma isə Avropa çempionatını 3 qızıl və 2 bürünc medalla başa vuraraq 44 ölkə arasında ümumi komanda hesabında ikinci, oğlanlar arasında isə birinci olub.

Azərbaycan yelkən idmanı çempionatı

Gənclər və İdman Nazirliyi ilə Azərbaycan Su İdman Növləri Federasiyasının birgə təşkilatçılığı ilə 12–14 sentyabr tarixlərində Bakıda yelkən idmanının Optimist və ILCA4 sinfi üzrə açıq Azərbaycan çempionatı keçiriləcək.

Azərbaycanla yanaşı Türkiyədən də müxtəlif yaş kateqoriyalarında yelkənçilərin qatılacağı çempionat federasiyanın yelkən mərkəzində, “Ramada Hotel”in qarşısında, Şıxov çimərliyi ərazisində baş tutacaq.

Qabil YUSİFOĞLU

XQ

ALLAH RƏHMƏT ELƏSİN!

Ağcabədi Rayon İcra Hakimiyyətinin başcısı Rafil Hüseynov və aparatın kollektivi kimya elmləri namizədi, Əməkdar müəllim Əyyub Əzizova həyat yoldaşı

VALİDƏ ƏZİZOVANIN

vəfatından kədərləndiklərini bildirir və dərin hüznlə başsağlığı verirlər.

Şirvan Şəhər İcra Hakimiyyətinin başcısı İlqar Abbasov Bakı Avrasiya Universitetinin təsisçisi, professor Nazim Hüseynliyə anası

BƏRYAVAD XANIMIN

vəfatından kədərləndiyini bildirir və dərin hüznlə başsağlığı verir.

Böyük futbol həyəcanı

“Die Meister, Die Besten...”

Çempionlar Liqasında yeni mövsümün hekayəsi belə başlayıb

“Die Meister, Die Besten, Les grandes équipes, The champions”. Bu sözlər Çempionlar Liqasının məşhur himninin sədarları altında qarşıdakı bir neçə ay ərzində yenidən Avropanın ən böyük stadionlarında eşidiləcək. Azarkeşləri ən güclü komandaların, parlayan ulduzların və köhnə rəqiblərin mübarizəsi – qitənin ən böyük klub mükafatı uğrunda maraqlı yarış gözləyir.

2026/27-ci illər UEFA Çempionlar Liqası UEFA-nın təşkil etdiyi Avropanın əsas klub turnirinin 72-ci, yarışın Avropa kubokundan UEFA Çempionlar Liqasına çevrilməsindən sonra isə 35-ci mövsümüdür.

Liqa mərhələsi sentyabrın 8-də başlayıb və 2027-ci il yanvarın 27-nə kimi davam edəcək. 36 komanda növbəti mərhələyə vəsiqə verən 24 yer uğrunda mübarizə aparır. Sonra “məğlub çıxır” prinsipi ilə davam edəcək mərhələlər isə fevralın 16-17-də başlayacaq və 5 iyun 2027-ci il tarixində keçiriləcək finala yekunlaşacaq. Hələdici oyun Madridin “Metropolitano” stadionunda olacaq. Bu arena 2019-cu ildən sonra ikinci dəfə Çempionlar Liqası finalına ev sahibliyi edəcək.

Qarşıdakı oyunlara nəzər salmadan əvvəl ötən mövsümün nəticələrini xatırlamağa dəyər. 2025/26-cı illər Çempionlar Liqasının finalında “Pari Sen-Jermen” və “Arsenal” komandaları üz-üzə gəlmiş, əlavə vaxtdan da sonra hesab 1:1 olduğu üçün qalib penaltılar seriyasında müəyyənləşmişdi. Nəticədə Fransa çempionu 4:3 hesabı ilə qalib gəlmişdi.

189 matç ərzində ümumilikdə 655 qol vurulmuşdu ki, bu da hər oyuna orta hesabla 3,47 qol deməkdir. Qarşılaşmaları tribunadan izləyən azarkeşlərin orta sayı isə 44 326 nəfər olub.

“Real Madrid”in hücumçusu Kili-an Mbappe 15 qolla yarışın bombardiri olub. PSJ-li Xviça Kvaratsxeliya turnirin ən yaxşı oyunçusu, “Real Madrid”li Arda Güler isə ən yaxşı gənc futbolçu-su seçilib.

Yeni mövsümə ikiqat son çempion kimi başlayan PSJ yenə uğurlu çıxış edərək ÇL dövründə turniri ardıcıl üç dəfə qazanan ikinci komanda ola biləcəkm? Növbəti finala çıxmaq isə PSJ-ni “Milan” (1993-1995), “Yuventus” (1996-1998) və “Real Madrid”lə (2016-2018, hər üçündə qalib gəlib) eyni sıraya gətirəcək. Turnirin adı dəyişdirildikdən sonra ardıcıl üç finala çıxmağı məhz yuxarıda adları çəkilən klublar bacarıblar.

Lakin idman üzrə statistikə və məlumat analitikası şirkəti “Opta”nın superkompüterinə görə, son çempion hazırkı turnirin əsas favoriti deyil.

Mövsümöncəsi proqnozlarda “Arsenal” öna çıxıb. Mikel Artetanın komandası simulyasiyaların 21,2 faizində turnirin qalibi olub. “Bayern Münhen” 19,9 faizlə ikinci, “Mançester Siti” isə 12 faizlə üçüncü yerdədirlər. PSJ 7,7 faiz çempionluq ehtimalı ilə dördüncü göstəriciyə malikdir. Bu rəqəmlər qarşıdakı mübarizəyə marağı daha da artırır. Əsas favoritlər elə liqa mərhələsində də bir-birlərini sınamaq üçün kifayət qədər imkan əldə edəcəklər.

PSJ, “Mançester Siti” və “Barselona” üçlüsünün öz aralarında olacaq oyunları ən çox maraq doğuran qarşılaşmalar kimi fərqləndirmək mümkündür. “Mançester Siti” oktyabrın 14-də PSJ-ni qəbul edəcək. Rəqiblərin 2025-ci ildəki son görüşündə Paris təmsilçisi evdə 4:2 hesabı ilə qalib gəlib. Altı gün sonra isə PSJ “Barselona”ni qəbul edəcək. Bu iki komanda ardıcıl üçüncü il qarşılaşacaq. PSJ əvvəlki iki görüşdə qələbə qazanıb, özü də səfərdə - 4:1 və

2:1. Daha sonra – dekabrın 8-də “Barselona” evdə “Mançester Siti” ilə qarşılaşacaq. Komandaların avrokuboklar çərçivəsində 2016-cı ildə keçirilən son görüşündə “şəhərlilər” 3:1 hesabı ilə qalib gəlirlər.

“Mançester Siti” üçün qarşıdakı oyunların əlavə emosional əhəmiyyəti olacaq. “Şəhərlilər”ın futbol üzrə direktoru Uqo Viana vaxtilə klubun əsas oyunçuları olmuş Rodri və Kevin De Bruyne ilə yenidən qarşılaşmağı səbir-sizliklə gözləyir: “Rodrinin indi çıxış etdiyi “Barselona”ya qarşı oynayacağımız üçün çox şadıq, onu yenidən görəcaymıza sevinirik. “Barselona” həmişə çətin rəqibdir, xüsusilə də səfərdə. Həmçinin ötən il qarşılaşdığımız “Napoli” də yenidən rəqibimiz olacaq. Həmin oyunda Kevinin meydana olmasından zövq almışdıq və onu yenidən görmək əla olacaq”.

Viana ümumilikdə turnir barədə isə fikirlərini belə ifadə edib: “Bu turnir həmişə çətinidir – fərqli oyunlar, fərqli məşqçilər, fərqli sistemlər. Amma zəmanət verə biləcəyim bir məsələ var ki, biz mübarizəyə hazırıq. Görək, necə olacaq”.

Liqa mərhələsində çox sayda digər maraqlı qarşılaşmalar da olacaq. “Bayern Münhen” oktyabrın 21-də “Arsenal”la üz-üzə gələcək. Rəqiblərin 2025-ci ildə Londondakı son görüşündə meydan sahibləri 3:1 hesabı ilə qalib gəlirlər.

Daha sonra – dekabrın 9-da “Arsenal” “Real Madrid”i qəbul edəcək. Bu dueldə xüsusilə maraq doğuran məqam odur ki, “topçular” İspaniya nəhəngi ilə əvvəlki dörd görüşünün heç birində məğlub olmayıblar.

“Mançester Yunayted” və “Bayern Münhen” 2027-ci il yanvarın 20-də Avropa futbolunun ən məşur rəqəbətlərindən birini yenidən canlandıracaqlar. Bu komandaların hər qarşılaşması istori-təməz 1999-cu ildə İngiltərə klubunun 2:1 hesablı qələbəsi ilə başa qatan dra-

matik finalı xatırladır. Onların axırıncı dəfə 2023-cü ildə üz-üzə gəldiklərini, həmçinin “Bayern”in son üç görüşdə qələbəyə sevindiyni də yada salaq.

Ən böyük klublar xəbərlərin əsas mövzusunu təşkil etsə də, 2026/27-ci illər mövsümündə yeni adlar və yeni hekayələr də var. “Real Betis” 2005/06-cı illər mövsümündən sonra ilk dəfə Çempionlar Liqasına qayıdıb. Bizim “Sabah”, həmçinin “Komo”, LASK və “Vikinq” isə qrup/liqa mərhələsinin tətbiqindən sonra turnirdə debüt ediblər. Ümumiyyətlə, “Komo” klub tarixində ilk dəfə avrokuboklarda iştirak edir. “Sabah”ın bundan əvvəlki Avropa təcrübəsi isə təsnifat mərhələləri ilə məhdudlaşıb.

Norveç 1999/2000-ci illər, Türkiyə də 2007/08-ci illər mövsümlərindən sonra sonra ilk dəfə əsas mərhələdə iki klubla təmsil olunurlar.

“Real Madrid”in rekordunu da qeyd etmək lazımdır – “Kral klubu” 1997/98-ci illər mövsümündən bəri bütün turnirlərə qatılmaqla Çempionlar Liqasında ardıcıl çıxış etdiyi mövsümlərin sayını 30-a çatdırıb.

Beləliklə, bu uzun futbol marafonunun sonunda bütün yollar bir ünvana aparacaq – finala. Aylarla davam edən mübarizənin, saysız-hesabsız dramatik gecələrin və bir anlıq səhvin belə hər şeyi dəyişə biləcəyi qarşılaşmaların ardından iki komanda mövsümün ən böyük səhnəsində üz-üzə gələcək. Orada artıq nə keçmiş nəticələrini, nə proqnozların, nə də statistikənin əhəmiyyəti qalacaq – yalnız 90 dəqiqə, bəlkə də 120 dəqiqə və ya penaltılar seriyası kubokun sahibini müəyyənləşdirəcək.

2027-ci il iyunun 5-də “Metropolitano” stadionundakı oyunda meydana çıxacaq iki komanda bu mövsüm həmin ikonik sözləri sonuncu dəfə eşidəcəklər: Die Meister. Die Besten. Les grandes équipes. The champions.

Rasim MÖVSÜMOV,
İdman şərhçisi

“Təxəyyül sultanı”nın rəsm sərəgisi

Rəssamlar İttifaqının Vəcihə Səmədova adına Sərgi salonunda keramika ustası, Əməkdar rəssam Nailə Sultanın əsərlərindən ibarət fərdi sərgisi təşkil olunub.

Nailə Sultan Bakı şəhərində anadan olub. Ə.Əzimzadə adına Rəssamlıq Məktəbində oxuyub. Sonra Mədəniyyət və İncəsənət Universitetində təhsilini davam etdirib. 1984-cü ildən ölkəmizdə və xaricdə təşkil olunan yerli və beynəlxalq əhəmiyyətli sərgilərin, simpoziumların iştirakçısı və laureatı olub. 2009-cu ildə Venesiyada keçirilmiş Biennalədə iştirak edib.

1991-ci ildən Rəssamlar İttifaqının üzvü olan rəssam 2021-ci ildə Azərbaycanın Əməkdar rəssamı fəxri adına layiq görülmüş. Onun indiyədək bir neçə dəfə fərdi sərgisi keçirilib və böyük maraqla qarşılanıb.

Növbəti sərgini açıq elan edən yaradıcılıq qurumunun katibi, Xalq rəssamı Səhhab Məmmədov Nailə Sultanın sənətdə işıqlı yolundan danışıb. Xalq rəssamı Aydın Rəcəbov və sənətdəşinas Əsəd Quliyev isə istedadlı rəssamın yaradıcılığından, əsərlərinin bədii və texniki imkanlarından bəhs ediblər.

Nailə Sultan çıxışında sərgiyə gələn sənət adamlarına və sərginin təşkilinə görə Rəssamlar İttifaqının İdarə heyətinə dərin təşəkkürlərini bildirib. Sərgi ilə tanışlıq hər kəsə xoş təsir bağışlayıb. Rəssamın keramika əsərləri, eyni zamanda

qobelen, miniatür və qrafika janrlarında yaratdığı sənət nümunələri müasir incəsənət elementlərinin genişliyi ilə diqqət çəkib.

Ə.DOSTƏLİ

XQ

HAVA

Paytaxtda yay, rayonlarda payız...

Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyi Milli Hidrometeorologiya Xidmətindən verilən məlumata görə, bu gün Bakıda və Abşeron yarımadasında hava şəraitinin dəyişkən buludlu olacağı, arəbir tutulacağı, əsasən yağmursuz keçəcəyi gözlənilir. Şimal-qərb küləyi gündüz cənub-şərq küləyi ilə əvəz olunacaq.

Havanın temperaturu gecə 17-20° isti, gündüz 25-28° isti olacaq. Atmosfer təzyiqi 764 mm cıvə sütunu, nisbi rütubət gecə 70-75 faiz, gündüz 40-50 faiz təşkil edəcək.

Azərbaycanın rayonlarında havanın əsasən yağmursuz keçəcəyi gözlənilir. Lakin günün ikinci yarısında bəzi yerlərdə qısamüddətli yağış yağacağı, şimşək çaxacağı ehtimalı var. Gecə və səhər bəzi

dağlıq ərazilərdə arəbir duman olacaq. Şərq küləyi əsəcək.

Havanın temperaturu gecə 15-19° isti, gündüz 26-31° isti, dağlarda gecə 6-11° isti, gündüz 15-20° isti olacaq.

Q.ƏLİYEV

XQ

DİREKTOR –
BAŞ REDAKTOR

ƏFLATUN
AMAŞOV

TELEFONLAR:
Reklam və elanlar: 493-82-21

Qəbul şöbəsi: 493-24-75 Mühəşabatlıq: 498-85-29
Məsəl katib: 493-61-02 Email: xalqqazeti@gmail.com
Texniki şöbə: 493-59-64 info@xalqqazeti.az

+994 (51) 280-16-44

“Xalq” qəzeti redaksiyası” MMC-nin kompüter mərkəzində yığılıb və şəhifələnilib, “Azərbaycan” nəşriyyatında çap olunub.

ÜNVANIMIZ:
AZ-1000, Bakı şəhəri, Bülbül prospekti, 30.
Şəhadətnamə 022273

İNDEKS 0282
TİRAJ 2722
SİFARİŞ 1155
QİYMƏTİ 60 qəpik

Növbətçi redaktor
Tahir AYDINOĞLU
Çapa imzalanmışdır 00:00